

899.969.3

3 15

მღვიმის ბიბლიოთეკა
დასახელება სს
ბიბლიოთეკის № 270000000219
ბიბლიოთეკის მფლობელი 299-9693 515

ს ა ზ ქ ო ლ ო

ბ ი ბ ლ ი ო თ ე კ ა

ილია ჭავჭავაძე

33488
60830 17394
5120000000072

კაცია-ალაგინი?

სახელგაბი — 1928.

ტფილისი, 31/VIII ს.ს.მ.უ.ს. პოლიგრ.-ტრ. 1-ლი სტ. პლ. პრ., № 91.

მთავლიტი № 1597.

შეკვეთა № 1443.

ტირაჟი 7000.

კაცია-ალამიანი?!

„მოყვარეს პირში უძრახე,
მტერს პირს უკანაო“.
გონიერი ანდაზა.

რიტორიკაში სწერია: ყველაფერი შესავალით უნდა დაიწყოს კაცმაო. ჭეშმარიტია. ჩვენც ისე დავიწყეთ.

ვინც ლუარსაბის სახეში თავის-თავს იცნობს, ვინც ლუარსაბზედ დაწერილს თავის-თავზედ მიიღებს, ის, რასაკვირველია, ლაფის სროლას დაიწყებს და „გიჟიას“ დაუძახებს ამ მოთხრობის უხეირო დამწერსა. ეს კარგად იცოდნენ, რომ ჩვენ პირთან საქმე არა გვაქვს, ჩვენ საზოგადო ჭირზედა ვწერთ.

სხვამ რაც უნდა სთქვას, მე კი ამ სიტყვების სიმართლით გავამხნევებ ჩემს თავსა: „მოყვარეს პირში უძრახე, მტერს პირს უკანაო“. სადა ხარ ეხლა ამ გონიერის სიტყვის მთქმელო? ვიცი, სადაცა ხარ: ხალხში ხარ, უხილავო, და ხალხისა ხარ. ისიც ვიცი, რაცა გქვიათ: შენ ხალხის გენიას გეძახიან. ისიც ვიცი, რა თვისებისა ხარ: შეუცდომელი და ყოველთვის მართალი ხარ. შენ და მხოლოდ შენ უკეთებ გულს იმას, ვისაც „სხვისთვის“ გული სტკივა. მაშინაც კი უკეთებ, როცა თვით ის „სხვანივე“ თავიანთ გულ-შემატკივარს ცოდვად უთვლიან გულის-ტკივილსა.

რა ვუყოთ? ზოგი გულის-ტკივილს იმითი იჩენს, რომ მოყვარეს ცუდსაც უქებს, და ზოგი კი იმითი, რომ ცუდს უწუნებს. ამ ორგვარ ხალხში რომელს უფრო მეტი და ჭეშმარიტი გულის-ტკივილი და სიყვარული აქვს — ეს თითონ მკითხველმა გამოიცნოს.

I

კარგი რამ იყო თავად თათქარიძის სახლ-კარი. წარმოიდგინეთ შუა კახეთის პატარა სოფელში ერთი ტრიალი, დაცემული ადგილი და იმ ადგილის შუა-გულსა — ორსართულიანი სახლი ქვეთკირისა. აი, ის სართულები რა ფერისა იყო: ქვეშ იყო მარანი, წალმით დახურული, და იმ მარნის უკანა კედელზედ ამოყვანილი გახლდათ ერთი პატარა ოთახი მოაჯირითურთ. მოაჯირს ეკრა ზედ მერცხლის ბუდესავით ერთი მცირედი ფიცრული, რომელიც საქვეშა-გებოსა ჰთამაშობდა. კარგა მანძილზედ კიდევ ფიცრულის სათონეც იდგა, იმას აქედამ ხულა, რომელსაც ზედ ჰქონდა მოდგმული ცალთვალა სასიმინდე, ერთი უბადრუკი რამ და მგლოვიარე. ბაღიაც იყო, ღობით გავლილი. ღობესთან, ერთის ფურცლის ხის სიახლოვეს, მოჩანდა ძველი ჩალური, დროთა ბრუნვისაგან ისე გვერდზედ წამოღებული და წამოხრილი, თითქო გრილოში წამოწოლას აპირებსო, მაგრამ ბებერსავით ნეკრესის ქარის ტკივილებს უეცრად ისე წამოხრილი და დაღრეჯილი შეუკავებიათო. ეზო ამ ციხე-დარბაზისა, სიგრძეზედ თუ სიგანეზედ, კარგა ფართოდ იყო გაზიდული. იმას ერტყა გარშემო ძველი ტყრუშული ღობე, რომელიც ზოგიერთგან გადაქცეული იყო და ეხლანდელს პატრონს არც კი

მოსვლია ფიქრად, რომ გაეკეთებინა. ეტყობა, რომ ქართველია!..

ღობე ერთგან თავდებოდა უშველგებელის ჭიის-კარებითა, რომლის ერთი ნახევარი, — თუნდ ორი წელიწადია, — ისე საცოდავად დაღრეჯით გადმოჰკიდებოდა ერთს ყუნწსა, ასე გგონია — ბოძს დაუჭერია საცემლად და ის კი იწევსო, რომ როგორმე ხელიდამ დაუსხლტესო. ჭიისკარიდამ იწყება კალო, ღიად მოზრდილი. მისი ბუჩო ერთ მხრივ მთელ კალოს სამხრეთის ნაპირზედ გორასავით გაწოლილი იყო, ასე რომ იმისი ბოლო ზედ საბძელთან დააწყდებოდა. საბძელი იყო სასაცილო, ისე სულელურად ჩაფიქრებული და გვერდ-აწეული მარტო ფრთამოტეხილი ბატი თუ მინახავს.

ჩემს პატარა ბიჭობაში ბევრი კარგი ნახულა ამ ბუჩოზედა: აქ ხშირად უქეიფნიათ გრძნობის აღმტაცის ხრუტუნით ნებიერს ღორებსა; თავის ფაფუკის დინგით ბევრჯერ უთხრიათ ეს სურნელი ბუჩო, ისე გულმოდგინებით, ისეთის სინაზით, ასე გგონია — მართლა და ღორები იყვნენ. მერე იმათი ოხუნჯობა! იმათი ალერსი! ოჰ, ეს კი აუწერელია. რაღაც კმაფილებით გატაცებულთა, იმ ღორებს ერთმანეთისათვის ბევრჯერ წაუთავაზებიათ დინგი. რა ყვირილი და ჭყვივილი ასტყდებოდა ხოლმე! ეგრე ჩვენი გლეხკაცი საალერსოდ წაუთავაზებს ხოლმე ქისტსა ახალ მოყვანილ პატარძალსა. ვიღაცამ სთქვა: „ქართული სიყვარული ღანძღვააო“, მეც ვიტყვი: ქისტი კიდევ საოხუნჯო ალერსია. ადმინისტრაციაში მაგას კიდევ სხვა მნიშვნელობა აქვს: იქ ქისტი შემამცნებელი საბუთია. ეგ ჩვენი საქმე არ არის.

შიგ თითონ ეზო ისე უწმინდური იყო, როგორც ძველი ჩინოვნიკის გული. დიდი საქმე იყო პატრო-

ნამდინ ისე მიგელწიათ, რომ ან არ გასვრილიყავით, ან კიდევ ერთი ამბრის სურნელება თან არ აგეყოლიათ. ეს გარეგანი, — ეხლა, ბატონებო, შიგ სახლში ვეწვიოთ თავადს თათქარიძესა.

ეს კი უნდა მოგახსენოთ, რომ, თუ ვეწვიეთ, ფრთხილად უნდა ვიყვნეთ. იატაკი აგურისა არის. ეგ არაფერი. ეს არის ძნელი, რომ აგურები შიგა-და-შიგ ამოცვივნულან; იმათი ალაგი ამოთხრილ ორმოებად დარჩენილა. თვალების ძალიან გაფაციცება უნდა, თორემ, თუ ფეხი შიგ ჩავარდა, ვაი შენს მტერს! ან კისერი მოსტყდება კაცსა, ან თითონვე ფეხი. თუმცა, მართალია, სახლის პატრონი ბევრს ბოდიშს მოიხდის, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, რომ ბოდიში ძნელად თუ მოარჩენს მოგრეხილს კისერსა, — და არც მოტეხილ ფეხისათვის არის უებარი წამალი. ამ ხიფათს შეიძლება კაცი გადურჩეს, თუ რომ ოთახი ნათელი იყოს. ვაი, რომ არც ეს არის. თუმცა ორი, სათოფეზედ კარგა მოდიდო, ფანჯარა აქვს, მაგრამ ოთახი მაინც ბნელია, იმიტომ რომ ფიჭვის ჩარჩოებზედ მინის მაგიერად მეტად გამჭრიახ გონებას გაქონილი ქალაღი გაუკრავს. აი, ამაზედ არის ნათქვამი: „ხერხი სჯობია ღონესა, თუ კაცი მოიგონებასა“. მოგონებაში ქართველ კაცს პირველი ევროპიული მეჭორეც არა სჯობია.

ბევრჯერ მინახავს სხვაგანაც მაგისტანა ფანჯრის სასაცილო სამკაული. ბევრჯერ მინახავს ის გაქონილი ფანჯრის ქალაღი ნემსით დაჩხვლეტილიცა: ხან გულია გამოყვანილი, ხან ჯვარია, ხან კიდევ დაწერილია რამე, თუნდ ამისთანა რამ: „დათვი ხეზედ როგორ გავა, იავ-ნა-ნინაო“!.. ეს კი ქალის საქმე უნდა იყოს. თუნდ მართლაც ესე იყოს, რა დასაძრახისია? მოსწყენია დავიონის კითხვა, გულ-

ზედ რაღაცა სევდა მოსწოლია, — და გონების გასართავად და უგემურ დღის დასალევად მიმჯდარა ფანჯარასთან, ამოუძვრია გულის ქინძისთავი და მიუყვია ხელი ამ მართლა და გონება-გასართველ საქმისათვის. უსაქმო ყოფილა და საქმე გაუჩენია ამ ანდაზის ძალით: „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობიაო“.

იმ თათქარიძის ოჯახში იდგა ორი გრძელი ტახტი, ერთმანეთის პირდაპირ. ასეთი ფაქიზი ქეჩა და ხალიჩა ეშალა ზედა, რომ, როცა კნეინა აღგებოდა, ყოველ მის ბრწყინვალეების ბრწყინვალე ფეხის ბრწყინვალე გადადგმაზე ისე ლამაზად აბოლდებოდა ხოლმე, რომ კაცი ყურებით ვერ გაძლებოდა. ამ ორ ტახტ-შუა აღმოსავლეთის კედელზედ მოჩანდა, კბილებზაცვივნულ ბებერ დედაკაცის დაღებულ პირისავით, ერთი ამოჭვარტლული გარედამ და შიგნიდამ, ერთი მწუხარე და დაღრეჯილი ბუხარი. აქაიქ ოთახის სამკაულად ეყარა სხვადასხვა-ნაირი ნივთები, მაგალითებრ: ტალახიანი ყარაბაღული თეთრი წაღები, პირმოტეხილი სპილენძის თუნგი, ქონიანი შანდალი, სპილენძის საჩაიეში მოხარშული მყრალა-ბალახი, ზურგიელის ნაჭერი და სხვანი და სხვანი.

II

არ გეგონოთ მკითხველნო, რომ ეს სახლი ეკუთვნოდეს ერთს ვისმეს ღარიბსა და მის-გამო იყოს ეგრე გულშეუტკივრად თავმინებებული, — არა, ამის პატრონს ჰყავს ოცი კარგად გაკეთებული კომლი კაცი, ასე რომ ათ ურმაძინ საბეგრო ებმებოდა. ცხვარი ბლომად და ასიოდეც ცხენი, რომელიც ყმაზედ ნაკლები არ არის განათლებულ მებატონისათ-

ვის. ეს სულიერი ქონება. ეხლა უსულო ჩამოვთვალოთ: ორი მოზრდილი ვენახი და ასორმოც-და-ათი დღის სახნავ-სათესი. ეს ქონება, ყმებიდგან დაწყებული ცხენამდინა და მიწამდინა, იმის ხელში, — ვინც გამოყენება იცის, — კაი ლუკმა არის. მაშ რაღად სდგას ეგრე ცუდად? მკითხავს გაკვირებული მკითხველი. იმიტომ, რომ ქართველია, — მოგიგებთ სრულიად დარწმუნებული, რომ კაი საბუთი გითხარით.

დიალ, ამ მშვენიერ სახლში ქართველი კაცი იდგა. აქ სცხოვრებდა ტკბილად და აუზღვრევლად ორმოცის წლის კაცი თავადი ლუარსაბ თათქარიძე, თავის განუშორებელ მეუღლითურთ, რომელსაც ერქვა კნენინა დარეჯანი.

თავადი ლუარსაბ თათქარიძე გახლდათ კარგად ჩასუქებული ძველი ქართველი, მრგვალი — უკაცრაოდ არ ვიყო ამ სიტყვაზედ — როგორც კარგი ნასუქი კურატი. დარბაისელის კაცის შეხედულება ჰქონდა მის ბრწყინვალეებას: თავი ისეთი მსხვილი, რომ თითქო იმის სიძძიმეს მორგევივით სქელი კისერი მხრებში ჩაუძვრენიაო; წითელი, თურაშაულ ვაშლსავით ხაშხაში ლოყები; სამკეცად ჩამოსული ტრფი-ალების აღმგზნები ფაფუკი ღაბაბი; დიდრონი თვალები, ყოველთვის დასისხლებულნი, თითქო ყელში თოკი წაუჭერიათო! გაბერილი, მეტად გონიერად გადმოგდებული, დიალ პატივსაცემი და პატივცემული ღიპი, კოტიტა და ქონით გატენილი ბალნიანი ხელები, დამორილი სხვილი ფეხები — ესე ყოველი ერთად და თვითეული ცალკე გახლდათ თავად ლუარსაბის „ცით მონაბერის სულის“ ღირსეული სამკაული. ის „მონაბერი სული“ არსად არა სჩანდა, თითქო ჩამკვდარაო, ისე გაშლილიყო მის ბრწყინვალე-

ბის ქონშია. ქართველს კაცს არც ქარის შემოტანი-
ლი უნდა და არც გატანილი; ის „მონაბერი სული“
ქარად ხომ არ მიიღო ჩვენმა თავადმა?

სწავლა, ღვთის მადლით, არაფრისა არა ჰქონდა.
რომ ჰქონოდა, ეგრე მსუქანიც აღარ იქნებოდა. ხში-
რია ხოლმე, რომ, როცა სული ჭლექდება — ხორციც
დღეობა მაშინ არის, როცა სული ჰყვავის — ხორცი
დნება. ამიტომაც ჭლექები ჭკვიანები არიანო, ამბო-
ბენ ხოლმე. ჩვენი ლუარსაბი, მგონი, თითონაც
ბევრს არ იცემდა თავში, — რატომ სწავლა არა მა-
ქესო, — სწორედ ამის გამო.

— ეგ ეხლანდელი ჭირიაო, — იტყოდა ხოლმე
გულმტკივნეულად, თითქო ქვეყანა ამ ჭირისაგან
ებრალეზაო.

მართალიც ბრძანდებოდა მისი ბრწყინვალეობა:
მისის აზრით კაცი ძირგავარდნილი ქვევრი იყო, რო-
მელსაც დღე-ყოველ უნდა ჩააყარო ხორაგი და ჩაას-
ხა სასმელი, მაგრამ კიდევ მაინც ვერ აავსო. მისი
ბრწყინვალეობა თავის თავზედ ჰხიდავდა თავის
ბრწყინვალე გონიერებით, რომ ამ მნიშვნელობას კა-
ცი უსწავლელადაც კარგად ასრულებს, ნამეტნავად
ჯოგის და ყმის პატრონი, ყმისა — რომელსაც ჯოგ-
ში დიდი განსხვავება არა აქვს.

— დრო გამოიცვალა, — იტყოდა ხოლმე აღ-
მოოხვრით ლუარსაბი, — დრო გამოიცვალა. რაც ეს
რაღაც ეშმაკური სკოლები შემოიღეს, ბატონო, ქარ-
თველ კაცის ხეირი მაშინ წავიდა. ფერი კი აღარ შე-
რჩა და!.. ჭამით ისინი ვერა სჭამენ, სმით ისინი ვე-
ოარა სმენ, რა კაცები არიან?! წიგნი იციან? მე თუ
წიგნი არ ვიცი, კაცი აღარ ვარ, ქუდი არა მხურავს,
განა! ხორცი მე არ მაკლია და ფერი. წიგნი რა ვაჟ-
კაცის ხელობაა, — ეგ ხომ ქალის საქმეა. ვენაცვალე

უწინდელ დროს! ყველაფერი მაშინ თავის დონეზედ იყო მოყვანილი, ყველა თავის ქერქში იყო. ვენაცვალე!.. კაი ცხენი, კაი თოფი, მარჯვე მკლავი და კაცი იყავ პატიოსანი.

ეჰ, ჩემო ლუარსაბ! ვიცი, გულწრფელი კი ხარ, როგორც ყველა ძველი ქართველი, მაგრამ ძველს დროს ტყუილად შეჰნატრი. რომ არც კი იცი, რა იყო სანატრელი ძველს დროში? ცხენი განა ეხლა კი არ არის? თოფი განა ეხლა კი ნიშანში ვერ მივა? მარჯვე მკლავი ცოტაა? ეხლაც არის ეს ყველაფერი. მაგრამ ის გული აღარ არის, ის გულის სიმხურვალე. ის თავგამოდება მამულისათვის, რომელიც კაი ცხენს და კაი თოფს კაი საქმეში ახმარებდა. უწინ კაცი ამშვენებდა ცხენსაც და თოფსაც, ეხლა კი ცხენი და თოფი კაცს ამშვენებს. კარგი იყო ძველი დრო, მაგრამ არც ეს ბესარიონ გაბაშვილის სიტყვებია ურიგო: „ერთი მაქვს სჯობს ათასს მქონდეს“. — ესა ვთქვათ და ენა მოვიკენიტოთ, თორემ...

თუმცა ლუარსაბი ეგრე სწუხდა ეხლანდელ დროების ჭირისა გამო, მაგრამ სახე მუდამ ერთ განსაკუთრებულ სულელობით უცინოდა ხოლმე. „ხარი ხართან დააბიო, ან ფერს იცვლის ან ზნესაო“, ნათქვამია. ეს ანდაზა არსად ისე გამართლებული არ მინახავს, როგორც თავად ლუარსაბის სახლში. ამისი ძვირფასი მეუღლე კნეინა დარეჯანი სწორედ თავის ქმრის მეორე გვერდი გახლდათ და იყვნენ „ერთ სულ და ერთ ხორც“, როგორც ბძანებს საღმრთო წერილი. მერე რა-რიგად: იგივე სიმრგვლე, იგივე სიმსუქნე, იგივე მოცინარე პირი და თითქმის იგივე სისულელე. ეს ორი ტურფა გვრიტი, ერთსულიანი და ერთხორციანი, საკვირველად ტკბილად სცხოვრობდნენ, ქვეყნის უგემურ ყაყანს მოშორებულნი.

მამალი იყივლებდა თუ არა, ბედნიერ ცოლ-ქმარს თვალები დაჰყეტილები ჰქონდათ, დარეჯანი მაშინვე წამოფრინდებოდა, ლუარსაბმა კი, ნებიერმა ლუარსაბმა, ხანდისხან განაწება იცოდა. ქვეშაგებიდგანვე ის გულგადაღელილი ტახტზედ გადაგორდებოდა ერთის ქმენით, ვაი-ვაგლახით და კიდევ რაღაცეებით... მომხდარა ისე, რომ სადილობამდინაც ამ ნე-ბივრობაში უგემური დრო გაუტარებია.

ქართველები იტყვიან: ვისაც ბალანი ბლომად აქვს ტანზედ მოდებულიო, ის ბედნიერიაო. მართალიც არის, პირუტყვები სულ იმისაგან არიან ბედნიერნი! თუ ეს ტყუილია, ბევრი ჩვენგანი პირუტყობას რაღა ჰყვითლობს? იმისთვის, რომ პირუტყვები ბედნიერი არიან, ბედნიერები კიდევ იმისთვისა, რომ ტანზედ ბალანი აქვთ.

ლუარსაბის ტანისა კი რა მოგახსენოთ და გული კი, რო გენახათ, ღორის ჯაგარსავით მოდებული ჰქონდა, ასე რომ მრავალ საეჭვო სულიერებს შეეძლოთ შიშიანობის დროს აქ თავი შეეფარათ, მაგრამ... მაგრამ რა? განა ლუარსაბი ბედნიერი არ იყო? იმდენი დღეგრძელობა ამის დამწერს ჰქონდეს, რამდენი იმის ტოლი თავადიშვილი იმის ყოფაცხოვრებას შეჰნატროდა. მარტო იმის ტანის ბალანი სამყოფი იყო, რომ უბედურ კაცში შური აენთო, რომ სხვა არა იყოს-რა. თორემ რა უჭირდა ლუარსაბსა? ფერი აკლდა, თუ ხორცი? რა, სხვა უხეირო კაცსავით ფიქრი და ზრუნვა ძილს დაუფროთხოვდა, მაღას წაართმევდა? ფერი კარგი ჰქონდა, ხორცი უკეთესი, სმა-ჰამა და ძილი ხომ რაღა. მეტი რა უნდა ქართველ კაცს, რომელიც ბედს და უბედობას ბალნით არჩევს, და რომლისათვისაც ბედს თუ ხვედრს დაუნიშნავს, რომ თავისი დღენი ქუდით უნდა ბუზს ერეკებოდეს.

მკითხველო, ხომ არ მოგეწყინა? რასაკვირველია, მოგეწყინა: აქ არ არის არც სიყვარულის ეშმაკობა, არც კაცის-კვლა, არც უიმედო ქალის ოხვრა, არც წყალში გადავარდნა, ერთის სიტყვით — რაც აშვენებს გასარ თველად დაწერილს მოთხრობასა — ის აქ არაფერი არ არის. მაშ მოგეწყინება, ამას რაღა თქმა უნდა. მაგრამ ეს უნდა იცოდე შენ, მკითხველო, რომ მე ამისა ქვემოთ ხელის მომწერელი მკითხველის გასართევლად არ ვწერ ამ უხეირო მოთხრობასა. მე მინდა ამ მოთხრობამ ჩააფიქროს მკითხველი და, თუ მოიწყენს, ამის გამო მოიწყინოს; იმიტომ რომ ფიქრი და მოწყენა გაუყრელნი დაძმანი არიან. მე მინდა, რომ მკითხველმა იმიტომ კი არ მოიწყინოს, რომ გასართველი არ არი, არამედ იმიტომ, რომ ჩამაფიქრებელია. თუ ამოდენა იხერხა და შესძლო ამ უხეირო წერილმა, მე ამის მეტი არა მინდა-რა და არც მდომებია, ჩემო მოწყენილო მკითხველო! თუ ვერ იხერხა, რა ვუყო? ამით ვინუგეშებ, რომ „ცუდად ჯდომას ცუდად შრომა სჯობია“. ამ დალოცვილს ანდაზას რამდენი უხეირო კაცი ხეირიანად გამოჰყავს და გამოუყვანია. მეც იმათში...

როცა ლუარსაბი იმ ზემოთ აღწერილ განცხრომაში ბძანდებოდა, სიკვდილი იყო, რომ ვისმეს მოეშალა ამისი ქეიფი და ნებიერობა, ესე იგი ტახტზედ დარბაისლურად და პატიოსნად გადაგორ-გადმოგორება. სტუმარი ეჯავრებაო, ამაზედ ამბობდა უგუნური ხალხი, მაგრამ განა სიძუნწით მოსდიოდა ეს ამბავი? აბა თქვენგან არ მიკვირს! სიძუნწე და ქართველი ორივე ერთად მოთავსდება? ყინული და ცეცხლი ერთი-ერთმანეთს არ დალევენ? თუ ეჯავრებოდა სტუმარი, იმიტომ ეჯავრებოდა, რომ უნდა ამდგარიყო და ტანთ ჩაეცვა. ადგომა კიდევ არაფერი.

ეს ესე არ ეზარებოდა ლუარსაბსა: ტანთ ჩაცმა იყო ამის სიკვდილი. მთელს ზაფხულს ისე გაატარებდა, რომ პერანგის და მის ამხანაგის მეტს არას მიიკარებდა ტანზედ, თუ თავის ნებაზედ მიაგდებდით, თუ არა, მეტი რა ჩარა იყო. ზამთარში კიდევ პერანგზედ ქურქს წამოისხამდა, თუ ვინმე დიდი კაცი არ ეწვეოდა, ვსთქვათ თუნდა დიანბეგი. მაშინ, რა დროს ამბავსაც მე ვწერ, დიანბეგი დიდი ბობოლა იყო; ეხლაა, რომ, რაც ეს ოხერი სწავლა შემოვიდა, დიანბეგს დიდკაცად არ აგდებენ, თორემ უწინ — უჰ! უჰ! რა დიდი ვინმე ბძანდებოდა. ასეთი დიდი, რომ კინალამ აზნაურის სტუმრობაზედ ნათქვამი ანდაზა დიანბეგზედ არ გადაკეთდა: კინალამ „დიანბეგის სტუმრობა, ნუ გგონია ხუმრობად“ არ შეიცვალა. რომ დიანბეგის სტუმრობა ხუმრობა არ არის — ეს ყოველ გლეხკაცმა ძალიან კარგად იცის დღესაც და ადრევე კი თავადიშვილმაც იცოდა.

დარეჯანი კი არ იყო ეგრე ზანტი, როგორც ლუარსაბი, — ამაში კი, ღვთის წინაშე, ისინი ერთმანეთს არა ჰგვანდნენ; გამოვიდა, რომ ფერი ერთი ჰქონდათ და ზნე კი არა. რაკი, ბატონო, კნენა თვალს გააჰყეტდა, შავარდენივით გადმოფრინდებოდა ტანტიდამ, გადიკრავდა შუბლსაფენსა, ზედ წაიკრავდა ჩითმერდინსა, გადიცვამდა ჩითის კაბასა — ხანდისხან სიჩქარისაგან უკულმაცა — შიშველა ფეხს შეიმოსავდა ჩუსტითა და — ჰერი ბიჭო — დაეშვებოდა ჩალურისაკენ, სადაც მოსამსახურენი სუფევდნენ, ესე იგი ვაინაჩრობით და გულში ჩაკეტილ გაბოროტებით სულს იბრუნებდნენ. საკვირველიც იყო და სასაცილოც ამ ჩვენის კნენის ტყუილ-უბრალოდ ფაცა-ფუცი. ეს ამოდენა დედაკაცი, ჩაგოდრებული, ჩასორსლებული, ხშირად დილიდამ შუადღემდინ

ფეხზედ იდგა და გორგალსავით დაგორავდა. უსაქმო არ იყო, როგორც სჩანს: იქ მუჯლუგუნს წაჰკრავდა საკერავზედ მთვლემარე წირპლიან გოგოსა, აქ თავში ჩაუტყაპუნებდა ძონძებში გახვეულ პატარა მურიან ბიჭსა, რომელიც მოქნარებით და ზარმაცად სწმენდდა საღამოსათვის ჯერ კიდევ წუხანდელ გაქონილს შანდალსა; აქ იმას გაუწყრებოდა — რაზედ? თითონ კნენინამაც არ იცოდა — რაზედ; აქ ამას გამოგილანძღავდა — რისთვის? — არც ეს იცოდა კნენინამა; დასწყევლიდა, დაჰქოლავდა, დასტუქსავდა — ერთის სიტყვით — მთელის ღამის ნაგუბარსა წამოანთხევდა ქვეშევრდომებზედ, — და მერე დაღლილი და დაქანცული შემობრუნდებოდა; თუ გოგო დაჰხვდებოდა, ვერ მაითმენდა რომ ერთი მუჯლუგუნი კიდევ არ ეთავაზებინა, „მეხი კი დაგეცა“ — საც ზედ დაატანდა, თუ ქეიფზედ იყო, — და ეგრე ქანცაწყვეტილი შეგორდებოდა ოთახში, საცა ხანდისხან ხოლმე რუმბსავით გაბერილი თავადი გორავდა და, თუ ზაფხული იყო, ჭერში ბუზებსა სთვლიდა. ერთხელ ფრიად ღირსსაცნობი სჯა და ბაასი გამართეს. ეს იყო შუა-ზაფხულის პაპანაქებაში, სადილ-წინ, როცა დარეჯანმა გაათავა ერთი ზემოხსენებულგვარი მოგზაურობა და თავში ტყაპუნი და ოფლში გაწუწული შემოვიდა ოთახში, ლუარსაბმა შეხედა, და დაინახა თუ არა რომ ოფლი წურწურით ჩამოსდის წითელ ლოყებზედ, თავის გულში სთქვა სრულიად კმაყოფილმა: — კაი ოჯახის ბურჯია, კაი მაღლიანი დედაკაცია! გმადლობ, ჩემო გამჩენო, რომ ამისთანა შემახვედრე.

ესა სთქვა და კმაყოფილი თავისი უბრყვილო ბედისა გადატრიალდა ერთის გვერდიდან მეორეზედ

ღვთისა და კაცის მადლიერი თავადი. ეს გადატრია-
ლება იმის ნიშანი იყო, რომ ლუარსაბს იამა რამე.

— სად იყავ, შენი ჭირიმე, — ჰკითხა მერე კნეი-
ნასა, — რომ ეგრე დაილაღე?

— როგორ თუ სადა, შენი ჭირიმე? ოჯახობაა,
სახლია, კარია, თვალ-ყურის ჭერა უნდა, შენ გენა-
ცვალოს ჩემი თავი, — მიუგო კნეინამ.

— ეგრე, ჩემო დარეჯან, ეგრე, გეთაყვანე! დე-
დაკაცობაც ეგ არის და.

— მაშ? — მიუგო ქებით თავ-გაზვიადებულმა
ცოლმა, — ესე უნდა თვალ-გაფაციცებული დას-
ტრიალებდე მოსამსახურესა, თორემ ჭამის მეტს არას
გააკეთებს. ბიჭებს მოვლა უნდა.

— მაშ, მაშ!

— ბევრმა არ იცის, როგორ მოეპყრას.

— მაშ, არ იცის, თორემ, რომ იცოდეს, კარ-
გია, მაშ!

— ხანდისხან ტყუილ-უბრალოდაც უნდა დას-
ტუქსო რომ გამოლანძლო კიდეც, ცუდი არ იქნება.
აი, მე გავლანძღავ კიდეც, გავუჯავრდები, დავტუქ-
სავ, დავწყეცლი, — სულ რისთვის? იმისთვის, რომ
შიში და კრძალვა ჰქონდეს, თორემ შენი მტერი!..

— ოღონდაც, შენი მტერი!.. ოღონდაც!..

— ეს გლეხები არიან: გაქირ ვირსავით თუ ერთ-
ხელ შედგა, მერე, თუნდა შეინდის სახრით მისდგე,
ფეხს ვერ გადაადგმევინებ, თუ ადრევე დატუქსული
არა გყავს.

— ოღონდაც, დატუქსული უნდა გყვანდეს, —
მიუგო ხელახლად თავის ცოლის სიბრძნისაგან გაო-
ცებულმა ლუარსაბმა, — ოღონდაც, გაქირ ვირსავით
შედგება.

— არა, გეთაყვა, ეს, რაცა ვთქვი, ტყუილია?

— ტყუილი რად იქნება? მართალია. შენოდენა დედაკაცს სიზმარიც დაეჯერება — წამოიძახა უთაბოლოდ ლუარსაბმა. თითონაც არ იცოდა „სიზმარი“ რისთვის ჩააკერა ლაპარაკში.

ორივე დაჩუმდნენ. ლუარსაბმა ჭერს მიაბჯინა თვალები; იქ ჯგუფად ისხდნენ ბუზები. დარეჯანმა მატყლის წინდის ქსოვა დაიწყო.

პატარა ხანს უკან ლუარსაბმა წამოიძახა:

— დარეჯან, აბა, თუ ჭკვიანი დედაკაცი ხარ, გამოიცან, ა იმ ფიცარზედ რამდენი ბუზი ზის?

— აბა სად?

— აი, ჭერის ფიცარზედ.

თურმე, ნუ იტყვით, ამ სასაცილო ლუარსაბსა; დაჩუმებულნი რომ იყვნენ, იმ დროს ის ბუზები უთვლია! დარეჯანმა რა იცოდა.

— რამდენია? — სთქვა დარეჯანმა, — მაიცა, ჯერ დავთვალო.

— ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ. აბა ისე გამოიცან, კაცობა ის იქნება.

— ისე გამოვიცნო? მაშ კარგი, ოც-და-ათი იქნება.

— ოლოლო შენ, ვერ გამოიცან.

— მაშ რამდენია?

— რამდენია? გითხრა? არა, არ გეტყვი.

— სთქვი, თუ იცი, რაღა.

— თუ კაცი ვარ, ორმოცი უნდა იყოს. ოლოლო, შენ, მე გამოვიცან.

— დიად, გამოიცან... დავითელია, როგორც იმ დღესა ჰქენი, ეგრე ხომ მეც გამოვიცნობ.

— შენც არ მამიკვდე, ის კარგი მამა არ წამიწყდეს, რომ არ დამითვლია.

— მაშ საიღამ იცი, რომ ორმოცია.

— საიღამ? იქიღამ, რომ გონება მაქვს.

— განა მე კი არა მაქვს გონება?

— შენც გაქვს, მაგრამ კაცის გონებასთან დედა-
კაცის გონება როგორ მოვა? მე ვარაუდით მივხვდი,
რომ ორმოცია.

— რომ არ იყოს ორმოცი?

— ჯარიმა გადამახდევინე.

— მაშ დავთვალათ.

დაიწყეს ცოლმა და ქმარმა ბუზების თვლა. გა-
მოვიდა, რომ ორმოც-და-ათზედაც მეტი იყო.

— გამოიცნო?! — სთქვა ნიშნის მოგებით დარე-
ჯანმა, — დიად, გამოიცნო. გონება აქვს ამ ჩემ ბა-
ტონს და იმიტომ გამოიცნო.

ლუარსაბს შერცხვა, ცოტად აირია.

— გაფრენილან, თორემ ორმოცი იყო, — სთქვა
სულელმა თავის გასამართლებლად, — სწორედ გა-
ფრენილან.

— უფრო კარგი, თუ გაფრენილან. უფრო ცოტა
არ უნდა დარჩენილიყო? მანდ ორმოც-და-ათზედაც
მეტი არის ეხლა.

ლუარსაბი გაიწურა, ეს რა წამოვროხეო, სთქვა
გულშია.

რომ ჩააფუჩეჩოს თავისი მახეში გაბმა, კბილების
კრაჭუნით, რომელსაც კნეინა ღიმილის ფახლა, სთქვა:

— დალახვრა ღმერთმა — ფე ველარ მოვიფიქრე,
ბიჭოს!.. თითქო ოთხჯერ დავთვალე.

— აკი არ დამითვლიაო.

— შენგან არ მიკვირს, რომ არ დამითვლიაო, სწო-
ლომონ ბრძენი ხომ არ ვიყავ, რომ ისე ჯანმრთელობა
როგორ არ დავთვალე, ან გადამახდევინაო.

შემცდარვარ, თორემ გაჯობებდი, აი, ჩემო სული-
კო! მე და ჩემმა ღმერთმა, გაჯობებდი.

სთქვა და გაცრუებული ლუარსაბი შაქარსავით
გაუტკბილდა თავის ამ ჟამად გამარჯვებულს მე-
ულღესა.

— აკი არ დამისვლიაო, შე ეშმაკო, შენა! —
მიატანა ღიმილითვე კნეინამა.

— ხომ გაგიტყდი, შენი კუჭისა, სხვა რა გინდა?

— შენი სიცოცხლე და ბედნიერება, ჩემო ტურ-
ფავ! რა უნდა მინდოდეს სხვა.

— დარეჯან!.. — უთხრა გულნატკენად და მო-
რცხობით ლუარსაბმა, — დარეჯან!.. თუ გიყვარდე.
ტურფას ნუ მეძახი.

— რატომ, შენი ჭირიმე? რატომ?

— ჩემოდენა კაცს არ უხდება, შენ გეთაყვანე:
ტურფას პატარა გოშის ეძახიან, ეგ ძაღლის სახე-
ლია, აბა რა კაცის საკადრისია ეგ სახელი?

— მაშ შენ ჩემი გოშია არა ხარ? არა ხარ განა?
მე შენგან ეგ პირველად მესმის, — მიუგო გულამო-
მჯდარად დარეჯანმა, რადგანაც ეგონა, გოშიობაზედ
რომ ხელი აიღოვო, სჩანს გულიც აუყრია ჩემზედაო.

ლუარსაბი მიხვდა, რომ გული ატკინა და ტყუ-
ილუბრალოდაც ატკინა, — და რომ ის გულაყრილო-
ბის ფიქრი გაუფანტოს, უთხრა კბილების კრაჭუნით:

— ჰო, გეთაყვა, ჰო! შენი გოშია ვარ, მაშ რა
ვარ? — პირწყლიანი დედაკაცი არა ყოფილა ეს და-
ლოცვილისშვილი — სთქვა თავის გულში ლუარსაბ-
მა, — მოლექსესავით რა ლამაზად მოაწყო ჩემი გო-
შიობა!.. რა ენის პატრონია!.. როგორ იხერხა?!

თითონაც უნდოდა ერთი ამისთანა ალერსი მო-
ეწყო რამ, მაგრამ, როცა ეს გაჭირება დაადგებოდა,
თვალეში სულ ზურგიელი, თართის დოში, არტა-

ლა წივრით და სხვა ამისთანა გაეჩხირებოდა ხოლმე. აბა ამ საგნებით რა ალერსს გამოხატავს კაცი? მაგრამ ლუარსაბმა მაინც კიდევ მოახერხა წყლიანი სიტყვა:

— შენ იცი, ჩემი რა ხარ? სულის წიწმატი, გულის ტარხუნა, გონების, აბა რა ვთქვა? — თუნდა მარილი იყო. კარგად არ ვთქვი, ის კარგი და სახელოვანი მამა ნუ წაგიწყდება? კარგი მოწყობა არ იყო? —

წამოროშა ესა და მხიარულობის ნიშნად დააკრახუნა კბილები თავის პირწყლიანობით ალტაცებულმა ლუარსაბმა. არც დარეჯანი დარჩა უსიამოვნოდ. ხშირად გაუტარებიათ ამ-რიგად დრო ჩვენს ცოლ-ქმარსა. ნეტავი იმათ, მკითხველო!..

III

ლუარსაბმაც კი იცოდა ბიჭების „დაწიოკება“, როგორც თითონ იტყოდა ხოლმე. მართალია, ცოტა ზანტი იყო, მაგრამ იმოდენა მამულ-დედულს მოვლა არ უნდოდა? ეს მამულის მზრუნველობა ძალას დაატანდა ხოლმე და წამოახტუნებდა ტახტიდამა. მაშინ უნდა გენახათ, რა ლამაზი იყო ჩვენი ლუარსაბი: ფეხშიშველა, ლურჯი კალმუხის ქუდით თავზედ, წითელ პერანგის და მის განუშორებელ ამხანაგის ანაბარას, გულგადაღელილი, ფაშვიანი, ჩიბუხით ხელში მიგორდებოდა მოაჯირის გადასაყუდებელთან და გადასძახებდა ძილისაგან გაბოხებულ ხმითა თავის მოურავს დათოსა:

— დათო! ხორცი ხომ ჩამოიტანე ბაზრიდამ? (იმ სოფელში ბაზარიც გახლდათ).

— დიად, შენი ჭირიმი.

— რა ნაჭერია?

— ჩალაღაჯი.

— სამწვადედ?

— სუკი ვიშოვე, შენი ჭირიმი.

— ძვირფასი კაცია,—გაიფიქრებდა ხოლმე მადლიერი მეზატონე. მერე დათოს ეტყოდა: — ბარაქალა, ჩემო დათო! თუ კაცმა დაივიწყა, ღმერთი არ დაივიწყებს ბატონის ერთგულობასა. ბარაქალა! შენ ჩემი მარჯვენა მკლავი ხარ, მაგარი მკლავი.

დათო თავს მოიფხანდა ხოლმე და უხეიროდ გაიღიმებდა ამ-გვარ ქებაზედა.

— მეზვრემ მწვანელი მოიტანა? — ჰკითხავდა კიდევ ბატონი.

— მოიტანა.

— ტარხუნა ხომ არის?

— გახლავს.

— კიტრი?

— კიტრიც გახლავს.

ლუარსაბს იამა. ტახტი რომ ყოფილიყო, ერთი ორჯერ მაინც გადატრიალ-გადმოტრიალდებოდა.

— მაშ სახლი სავსე ყოფილა, — სთქვა ბატონმა სიამოვნებით.

— როდისა გხლებიათ ნაკლული, შენი ჭირიმი, რომ ეხლა იყოს?..

— ეგრე, ჩემო დათო! ბატონის ოჯახის პატივი და სახელი ერთგულმა ყმამ ქვეყანას უნდა მოსდოს. ბარაქალა! თუნდ ნაკლული იყოს, უნდა სთქვა, რომ სავსეაო. შენ გამოცდილი კაცი ხარ, — ეს ყველაფერი იცი.

— ამოდენა კაცი შენს ხელში ვარ და როგორ არ მეცოდინება, შენი ჭირიმი!

— ეხლა ერთი ეს ვიკითხოთ, — სთქვა პატარა ხანს უკან მზრუნველმა მემატონემ, — ურმები გაისტუმრე?

— გავისტუმრე, შენი ჭირიმე! ეხლა თუნდ ორობეებს იქნებიან გაცილებულნი.

— სად გაისტუმრე?

— ყანაში, შენი ჭირიმე!

— რამდენია?

— ოთხი საბატონო და ათი ბეგრისა.

— რატომ ბეგრისა ხუთმეტი არ არის?

— ხუთმეტი ჩვენ კაცებში თავის გაჩენაში არ შეებულა, შენი ჭირიმე, და დღეს საიღამ იქნებოდა!

— ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო, ვეჟო! რატომ არ არის? მე არ ვიცი, ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. როგორ იქნება? ბატონს სამსახური უნდა, მაშ მე ბატონი აღარ ვყოფილვარ!.. გაგონილა!.. ფიე! ხუთმეტი უნდა ყოფილიყო. მე ვუჩვენებ იმათ, რომ მე ბატონი ვარ და ისინი ყმები არიან.

მართლა და ლუარსაბსა თავის დღეში ათის ურმის მეტი არ შეეპბმია და რაზედ გაწყრა ეგრე უწყალოდ? დათოსაც არ ესმოდა — ეს წყრომა რის ნიშანი იყო. გაუკვირდა და ბატონს ყურება დაუწყო, ხომ არ გაგიჟდაო. დიად, ლუარსაბი კი იქნება, რომ გაგიჟდეს!.. და თუ ტყუილ-უბრალოდ გაწყრა, მაგისი საბუთები სულ გოგრაში ჰქონდა. როგორც ამისი ძვირფასი კნეინა, ისე თითონაც ძალიანა ჰჩემობდა მოსამსახურეების და ყმის მოხმარებასა.

— გლეხკაცს ეგრე უნდა მოეპყრას ბატონიო, — იტყოდა ხოლმე ბრძენი თავადი, — ეგრე უნდაო, რომ ყოველ ცისმარა დღეს ეშინოდეს, თორემ, ღორის მკბენარსავით, რომ გლეხკაცი ფეხზედ დაისო, თავ-

ზედ აგაცოცდებო. მაშ! შიში შეიქმს სიყვარულსაო.

ოლონდაც, ჩემო ლუარსაბ, ოლონდაც!

ის კი არ იცოდა ამ ბედნიერმა ადამიანმა, რომ უმიზეზო და ამ-გვარ ტყუილ-უბრალო აპილპილე-ბაზედ გლეხებს სულ სხვა მსჯელობა და დასკვნა აქვთ ხოლმე. ეჰ, შენ რაც უნდა სთქვა, მკითხველო, და ამ ცოლ-ქმარს კი ეგონა, რომ თუ მუცელი მა-ძლარი აქვთ, ამ-გვარ ყმების მოხმარების ცოდნისა-გან აქვთ.

ამისთანა სულელობას ჩვენი გულწრფელი თავა-დი ეძახდა ბიჭების „დაწიოკებას“. დარწმუნებული იყო, რომ ეს „დაწიოკება“ ისე აუცილებლად საჭი-როა ოჯახისათვის, როგორც სმა-ჭამა კაცისათვისა. ამიტომაც, რომ შემოვიდოდა ოთახში, თავის-თავის კმაყოფილებით ეტყოდა ხოლმე ცოლსა:

— ძლივს არ გავისტუმრე ურმები (ტყუილიც უყვარდა ჩვენს ლუარსაბსა), ძლივს! დალახვროს ღმერთმა გლეხკაცი! ვეჟო, მინამ თავს არ დაადგები და კარგად არ დასჭყივლებ, ხელს კი არ გასძრავს და. გაგონილა! მე რომ არ ვყოფილიყავ, ყანა მინ-დორში დაგვილპებოდა.

— ეგრე, შენი ჭირიმე, — გაუკეთებდა გულს და თავს უფრო მოაწონებინებდა დარეჯანი, — ეგრე უნდა. მას აქვთ, რაკი ევამ ადამი შეაცდინა, მას აქვთ ნაბძანებია ღვთისაგან, რომ ჩვენის ოფლით პური უნდა ვჭამოთ.

— ეგ თავადებზედ ხომ არ არის ნათქვამი, გლე-ხებზედ არის ნათქვამი, გლეხებზედ, — მიუგო ლუ-არსაბმა.

— მაშინ თავადები სად იქნებოდნენ?

— როგორ არა, იყვნენ: ჩვენი გვარი მაშინ-დელია.

— რას ამბობ? ისე ჰგონია, ასე გგონია, არა იცოდე-რაო. მაშინ ადამის და ევას მეტი არავინა ყოფილა და ადამი თავის თავზედ თავადი ხომ არ იქნებოდა?

— მართლა, ეგ კი ველარ მოვიფიქრე. არა, გეთყვანე, ის რა ხე იყო, იმათ რომ ხილი მოიპარეს?

— ხე ბოროტისა და კეთილისა.

— ეხლა აღარ არის იმისთანა ხე?

— როგორ არა: ამბობენ, რუსთ ხელმწიფეს ბაღში ერთი ოქროს ოთახიანო, იმაში არის, სულ იაგუნდის ფოთლები ასხიანო.

— ზურმუხტისა იქნება, — გაუსწორა ლუჯრსაბმა.

— ჰო, მართლა, ზურმუხტისაა, ზურმუხტიც ხომ ფოთოლსავით მწვანეა; დიად, ზურმუხტისაა, სულ ალმასები და იაგუნდები ასხია ხილის მაგიერად.

— ნეტავი მაჭამა, აბა გემო იმაში იქნება.

— ძალიან კი მიგიშვებენ: ქვიშაზედ უმრავლესი ჯარი ახვევია თურმე.

— მაშ ხონთქარს როგორ მოუპარვინებია?

— აი როგორ: ერთი ფერია ყოფილა, ფერია არწივად გადაქცეულა, შეპარულა, მოუგლეჯია ერთი დიდი ალმასი, ჩაუყლაპავს და ისე გამოპარულა.

— წაუღია, წაუღია! რა ეშმაკი ყოფილა!

— მაშ, წაუღია. მერე დედოფალი შებძანებულია, უნახავს, რომ ერთი დიდი ალმასი აკლია, მაშინვე რუსთ ხელმწიფისთვის შეუტყობინებია. რუსთ ხელმწიფე მაშინვე მიმხვდარა, რომ ეს ხონთქარის საქმეა და ომი დაუწყია. ის ომი ხომ დღესაც არ გააწყვეტილა.

— მაშ შერჩა, შერჩა?

— ვინ იცის? ჯერ ომი არ გათავებულია.

— ნეტავი მე მამეპარა.

— ხომ დაგარჩობდნენ.

— რომ არ შევატყობინებდი: ჩავყლაპავდი და მუცელს ხომ ვერ გამიჭრიდნენ.

— გაგიჭრიდნენ კი არა, მეტსაც გიზამდნენ.

— რა ეცოდინებოდათ, რომ მე მაქვს?

— შენი ჭირიმე, მკითხავს ვერ იშოვიდნენ, რომ ეკითხნათ.

— მართლა, ეგ აღარ მომაგონდა. დაიცა რა გითხრა: ადამმა რომ შეჭამა, ის რაღა იქნა?

— კუნძულელ ხელმწიფეს ზღვაში ეპოვნა თურმე და იმასა აქვს.

— აბა, დახე ღვთის სამართალსა! მე მეპოვნა. უფრო მაღლი არ იქნებოდა?

— მერე ვინ შეგარჩენდა? ორასი წელიწადია თურმე მაშრიყ-მალრიბის ხელმწიფე სულ იმისათვის ებრძვის კუნძულელსა.

— აქამდინ ვერ წაართო?

— ვერა.

— პაი, პაი, პაი! ღონიერი არა ყოფილა ისიცა!..

— მე კი არ ვიცი, რომ ღონიერი ყოფილა!.. ხელმწიფე და უღონო გაგონილა!

— ერეკლე მეფე რომ ყოფილიყო ეხლა, ის კი უთუოდ წაართმევდა, დიდ ვაჟკაცს ამბობენ.

— ის, რასაკვირველია, წაართმევდა, მაგრამ სად არის?

— ცოდო არ არის, ის ეხლა მიწაში ღვებოდეს და შენი მაზლი დავით კი ცოცხალი იყოს!

— აბა უყურე წუთის-სოფლის მუხანათობას! ეგ რა კიდევ, თამარ დედოფალი შავ მიწაში უნდა იყოს და შენი რძალი ელისაბედი კი მზეს უყურებდეს!

— აბა წუთის-სოფლის ანგარიში ეგ არის და, — დაატანდა ლუარსაბი და ამოიოხრებდა, მერე ისე, რომ სანთელი წინა სდგომიყო, გააქრობდა.

დილით ლუარსაბი და მისი მეუღლე კნეინა დარეჯანი, რაკი მოიცლიდნენ იმ საუცხოვო ოჯახის მოვალეობისაგან — რომლის ნიმუშიც ზევით მოვიხსენიე, მიუჯდებოდნენ ჩაის და ერთი ლაზათიანად გაიბერებოდნენ თბილის წყილით, როგორც ამბობს ჩვენი გლეხკაცი. პატარა ხანს უკან, ორიოდ გონიერ ბაასის შემდეგ, თუნდ იმის მსგავსისა — როგორც ზემოხსენებულია, სადილობაც მოვიდოდა, ერთი მაშინ მიძღებოდნენ „ძველებურადა, ჩვენებურადა“, — და ლუარსაბი რალაც დაღლილის სიამოვნებით წამოიძახებდა ხოლმე გულწრფელად: „გმადლობ შენ უფალო, რათა გამაძღე მე“. ამას იტყოდა თუ არა და, გამოისახავდა პირჯვარსა, მსწრაფლ სუფრიდამ იქავ ტახტზედ გადაგორდებოდა და, სრულიად კმაყოფილი თავისის ცხოვრებისა, დაიკრავდა მუცელზედ ხელს და იტყოდა რალაც ტრაბახობით: „მე თუ უსწავლელი ვარ, მე ვიცი... რა ჰქვიან... მე ვიცი, შიმშილით კუჭი მიდნება, დიალ, მიდნება! ზედაც ემცნევა ჩემს სტომაქსა“. გამოსაცდელად ერთს კიდეც დაიკრავდა მუცელზედ ხელსა, თითქო სინჯავსო, კარგად არის გატენილი, თუ არა, და რა ჰნახავდა რომ კარგად არის, როგორც ცხენი, დააკრაჭუნებდა კბილებს მეტის სიამოვნებისაგან: „დიალ, — კიდეც იტყოდა, — ლუარსაბი უსწავლელი გახლავთ, იმიტომაც მშიერია“. სადილს შემდეგ ძილი, მერე ისევ გაღვიძება, მერე ისევ ჩაი, მერე ვახშამი, და ზოლოს ისევ ის სატრფიალო ძილი, — და ესრეთ ტკბილად და აუზღვრეველად მიდიოდა ამ ორთა უმანკო სუფთა უბოროტო ცხოვრება ამ წუთის-სოფელში, რო-

მელმაც ისე არაფერი არ იცოდა ამათის ვინაობისა, როგორც ამათ არა იცოდნენ-რა, ჭამა-სმის გარდა, ღვთისაგან განაჩენი ამ მუხანათის წუთის-სოფლისა.

IV

ამ ყოფაში და ჭკუის გონიერ ვარჯიშობაში გადიოდა დილა. როცა სადილს უკან ლაზათიანად გამოიძინებდნენ ცოლ-ქმარნი, როცა საღამოზე ნიავე ფრთას გაშლიდა და ბაღის ღობის გრძლად გამოწოლილი ჩრდილი ეზოს მოადგებოდა, მაშინ კნენა დარეჯანი ერთ ბალან-გაცვივრულ ხალიჩას ჩრდილში გააშლევინებდა და დაბძანდებოდა ხოლმე თავმომწონე პატარძალივით თავ-დახურული, წარბებ-აქიმული და გამოპრანჭული. ლუარსაბიც თავის განუშორებელ ჩიბუხით ხელში, ჩამოვიდოდა — და ქოშებით შიშველ ფეხებზედ, ხშირად წითელ პერანგის ანაბარას და უფრო ხშირად ლურჯ კალმუხის დარბაისლურად ჩატეხილ ქუდით, ბოლთასა სცემდა გრილოშია.

საღამო ხანი — როგორც მოგეხსენებათ — ჩვენს სოფლებში და ნამეტნავად კახეთში სადარბაზო ხანია. რაც ეს რაღაც წყეული განათლება შემოვიდა ჩვენს ქვეყანაში, რასაკვირველია, — მეტად თუ ნაკლებად ეს საქებური ჩვენი ძველი ჩვეულებაც დაჩაგრა, ასე ზოგიერთნი განათლებით გაჩარხულნი ეხლა ვიზიტობენ, თორემ უწინ კი საღამო ხანი დიდს პატივში იყო. ამიტომაც საღამოობით დარეჯანი ეგრე გამოიპრანჭებოდა ხოლმე და ასე იფიქრეთ — უკაცრავად კი არ ვიყო — საკურტუმესაც კი გაიკეთებდა. მაშინ, როდინდელ ამბავსაც მე ვწერ, ჯერ კრინო-

ლინი არ იყო, — და თუნდ ყოფილიყო კიდენაც, იმ სოფლამდინ ვინ მიაღწევინებდა მაგ იუბკების მეუფესა. ყველამ კარგად იცის, რომ განათლება ფეხმძიმედ დადის, ნამეტნავად ჩვენში ასკინკილობს, და აბა იმ სოფელში ეგრე ჩქარა როგორ მიიტანდა სახელოვანს „ხაბარდასა“. სწორედ გითხრათ, ზოგიერთ სოფლის ორლობებშიაც ვერ გაეტეოდა ეგ განათლებული კრინოლინი, თუნდ რომ მისულიყო კიდენაც.

— ქალბატონი ადლეგრძელა ღმერთმა, — უთხრა ერთხელ ერთმა ლამაზად მოყვანილმა გლეხის პატარძალმა, გრძელ კავების ქნევით და ცოტა ტუჩების პრანჭვითა.

— აი, ღმერთმა გაცოცხლოს, ჩემო ბაბაღე!.. რასაიქ, ხომ კარგად ხარ? — მოიკითხა თავის რიგზედ დარეჯანმა, მაგრამ ისე კი, რომ პატივი კნენიობისა სრულიად არ დაუმცირებია.

— რალა რას ვიქ, შენი კვნესამე! ჩვენებიანთ ვენახში ჩვენი კამეჩი შეპარულა, და მეველეებს დაუჭერიათ, ეხლა ორი დღეა ბაკში ჰყავთ დაჭერილი, ეხლა, შენი სახელის ჭირიმე, ამას გემუდარები, გვაპატივებინოთ, აგრემც ჩვენი ნათელ-მირონობა დღეგრძელობას მოგიმატებს, შენი კვნესამე!

— რა? მითამ გამოვაშვებინოთ?

— ჰო, შენმა მზემ, ეხლა ჩვენი ვედრება ეგ არის, ქალბატონო.

— როგორ იქნება, ჩემო ბაბაღე? ეხლა, მართალია, შენ ჩემი ნათელ-მირონი ხარ, მაგრამ სოფელი აყაყანდება, ყველა მაგას მოჰყვება.

— აგრემც ღმერთი ბატონის თავს გიდლეგრძელებს, და მაშინ, როგორც გნებავთ, დამსაქმეთ. აი ეხლაც შენი კვნესამე, ერთი გაბმა აბრეშუმი მოგარ-

თვი, ღმერთი და თქვენი წყალობა თუ კიდევ შეგვაძლებინებს — კიდევაც თქვენი ყურმოჭრილი ყმანი ვართ.

ბაბალემ ჯიბიდან ამოიღო ერთი გაბმა აბრეშუმი და მიაართო კნეინასა. კნეინამ გამოართო და ამოიღო ქვეშ, ზედაც დაატანა:

— ეგ რომ არა ყოფილიყო, განა ისე კი, რაც შემძლიან, არ გაგირიგებდი! — ლუარსაბ! ლუარსაბ! — დაუძახა ქმარსა, რომელიც შორი-ახლო ბოლთას სცემდა და ერთი-ორჯერ მსუნაგსავით მაცდურის თვალთ გადმოჰხედა კიდევ მოხდენილ პატარძალსა.

ლუარსაბი მოვიდა.

— ჯა! ბაბალეს კამეჩი მეველეებს დაუმწყვდე-
ვიათ და გემუდარება — გამოაშვებინეო.

ლუარსაბმა შეხედა პატარძალსა, რომელმაც ჩვეულებისამებრ თავი იქით მიიბრუნა. ლუარსაბმა დააკრაჭუნა კიდევ თავისებურად კბილები სიამოვნების ნიშნად, მითამდა სამაცდუროდ გაილიმა.

— კამეჩიო!..

— ჰო, კამეჩი, — დაატანა დარეჯანმა — აი, ერთი გაბმა აბრეშუმიც მოგართვა.

— მაშ კარგი!.. დათო! ბიჭო! დათო! — დაიყვირა ლუარსაბმა, — ჩადი და უზბაშს უთხარი, ჩემი ნათლიდელის კამეჩი ეხლავ გამოუშვას, თორემ იქაურობას სულ მტვერს ავადენ.

სთქვა, ერთი კიდევ მაცდურად დააკრაჭუნა კბილები, და გამარჯვებულსავით ამაყად წავიდა ისევ ბოლთის საცემლად.

— აი, აგრემც ღმერთი მაგაზედ უფრო მეტს დიდებას და პატივს მოგცემს, აგრემც გაგაპატიოსნოს ღმერთმა და ერთი კაი ვაჟიშვილი მოგცეს და მე

ძუძუ მაწოვბინოს, შენი კვნესამე, შენი, ბატონო და ქალბატონო!

— ჰხედავ, — უთხრა დარეჯანმა, როცა ლუარსაბი წავიდა, — ჰხედავ, რა რისხვა შეუთვალა, იქაურობას სულ ააწიოკებს.

— დიდება აქვს, შენ გენაცვალე, და იმიტომ.

— ეგეც ხომ, მაგრამ ხმაც დიდი აქვს სოფელში გავარდნილი. აი, დავით, ჩემი მაზლი: იმას კაცად არავინ აგდებს.

— აბა, შენი კვნესამე, იმათ ფეხი სად მოუწვდებათ თქვენამდინ, ელისაბედიც ვითამ თავადის-შვილის ცოლია და თქვენცა?

— ახლა იმასა ჰკითხე ზოგი, იმისთანა დიდი-კაცი აქ არავინ არის.

— უი, უწინამც დღე გაუქრება! გუშინ მეზობლიანთას გახლდი, იმათი გოგოც იქ მოვიდა. რაც იმან იმათზედ ილაპარაკა, აღამიანისაგან არ გაგონილა.

— რა, გეთაყვანე, რა! — ჰკითხა აჩქარებით და მოუთმენლად დარეჯანმა.

— რაღა რა? ისა, რომ საწყალ გოგოს თავისის თითებით მოგროვილის ფულით ერთი ჩითმერდინი უყიდნია, იმას უნახავს და წაუერთმევია. ეხლა თურმე თავზედ იკრავს. გოგოს ცოდვით აღარა ვართ, ქალბატონის მზემა, ისე გულანატირად ჰლაპარაკობდა ბედშავი. მე ხომ თქვენის ფეხის ნატერფალიც არა ვარ, მაგრამ მაგას მეც ვითაკილებდი, მამა მიცხონდა!

როგორღა ამბობს, რომ თავადის-შვილის ცოლი ვარო. წართმევა არაფერი, ეგ, რასაკვირველია, ქალბატონის ნებაა: გოგოც ჩემია და ჩითმერდინიც, მაგრამ გოგოს ჩითმერდინის თავზედ შემოკვრა კი სწორედ თავლაფის დასხმაა. კუმ ფეხი გამოჰყო, მეც

ნახორ-ნახირო. აი, მეხი კი დაეცა. ისიც, ამას იქით, ჩვენში ერევა, თავადის-შვილის ცოლი ვარო! სხვა არა უთქვამს-რა გოგოსა?

— სხვა არა მოუხსენებია-რა.

— ნუ დამიმალავ, ჩემო ბაბაღე! ხომ იცი მე შენი მწყალობელი ვარ, თუ უთქვამს კიდევ რამე — მითხარი.

— არაფერი არ უთქვამს, მამი-ჩემის ცხონებამ, თორემ, რომ ეთქვა რად დაგიმალავთ.

— რა ვიცი? იქნება გეშინოდეს-მეთქი.

— თქვენისთანა მწყალობელი რომ კაცს სადმე ეგულებოდეს, იქ ვილასი უნდა ეშინოდეს.

— მეც ეგ უნდა მეთქვა, ჩემო ბაბაღე!

— მართალია, გლეხები გახლავართ, მაგრამ ჩვენც გვესმის ეგენი. ვისი უნდა მეშინოდეს, თქვენ აქა მყევხართ!

— მაშ სხვა არა უთქვამს-რა?

— არა უთქვამს-რა, აგრემც ჩემზედ მიწა ნუ გენახოთ.

— იტყოდა.

— ის ერთი დედის-ერთა შვილი არ დამიმიწოდეს, არა უთქვამს-რა.

— მართლა, შენი შვილი რასა იქს? — ჰკითხა მერე დარეჯანმა, რომ ვერა გახდა-რა.

— რალა როგორ არის, შენი კვნესამე, ქალბატონო! ავად შენი მტერი გყვანდეს, ავად მე ისა მყავს. რა არ ვუყავი: ბალახებში არ ვაბანე, არ შევალ-ცვინე, შანები არ შევაბი, მაგრამ ვერაფერმა ვერ უშველა, აგრემც არა ეშველოს-რა შენს მტერსა! თქვენთანაც კი მომასწავლეს, ვითამც თქვენ უებარი ლოცვა იცოდეთ, — მიშველეთ რამე, აგრემც მაგიერს ღმერთი გადაგიხდით.

— მე მარტო შაკიკის ლოცვა ვიცი და დასუნ-
თქვილისა. განა შენის შვილის სენი — შაკიკია?

— ჰო, თქვენმა მზემ, შაკიკი გახლავთ. ლამის
თავი გაუხეთქოს.

— გოგო, ლამაზისეულო! — დაიყვირა კნეინამ,
— წადი, საწერ-კალამი და ქალაღდი, ქეჩის ქვეშ რომ
ნაბარათევია, ჩამომიტანე. მე დაგიწერ ლოცვას, ჩე-
მო ბაბაღევ, დაწერილი ქალაღდი იმ მხარეს დააკარ,
რომელიცა სტკივა, ეგრე იყოს ორი-სამი დღე, თუ
შაკიკია — გააქარწყლებს მაშინვე.

ვერ უყურებთ, მკითხველო! კნეინა დარეჯანი მე
უსწავლელი მეგონა და დახეთ, რაები სცოდნია?
ეხლა მომაგონდა, რომ იმისი განაყოფი რძალი ელი-
საბედი, რომელიც ორგანაც მოვიხსენიეთ, თურმე
ჩუმათ ქვეყანაში ჰლაპარაკობდა, რომ ვითომც და-
რეჯანმა ჯადოობაც იცისო, ვითომც სოლომონ
ბრძნის წიგნიც წაეკითხოს და ამიტომაც ღმერთი
უწყრება და შვილს არ აძლევსო. ამისთანა ცილის-
წამებას როგორ დავიჯერებ? მაგრამ ელისაბედი კი
ფიცით იჭეკებოდა, რომ ეგ ეგრეაო. მაინც არ და-
ვიჯერებ: რძალი — როგორც მოგეხსენებათ ჩვენის
კურთხეულის ცხოვრების ამბავი — რძლის მტერია.
განა ამისთანა ჭორები მოუგონია ელისაბედს დარე-
ჯანზედა?

ამ დროს ძაღლმა, რომელიც შორი-ახლო იწვა
და წაეყო ცხვირი მიწაშია, დაიყეფა, მაგრამ, რაკი
თვალი გაახილა და დაინახა ორი მომავალი დედა-
კაცი, ისევ ხმა გაიკმინდა და ღრენით გაჯავრებულ-
სავით ისევ ცხვირი ფეხებით ამოთხრილ მიწაში ჩა-
ჰყო. დარეჯანმაც მოიხედა ამ ხმაურობაზედ და დაი-
ნახა კნეინა ელისაბედი და იმის ჩითმერდინით და-
რბეული, გულდაჩაგრული გოგო.

დარეჯანი ფეხზედ წამოდგა.

— მობძანდით, ჩემო რძალო! — მიაგება სიტყვა ელისაბედსა, — ძლივს არ მოგვიგონეთ!

— შენმა სიცოცხლემ, მოცლა არა მაქვს. ეს ისაო, ეს ესაო, სახლია, კარია, ხომ მოგეხსენებათ.

— აქეთ მობძანდით, აქეთ უფრო ნიაფია, — მოიპატიჟა დარეჯანმა.

— სულ ერთია, — სთქვა ელისაბედმა და წაიძრო ფეხიდან კროული ჩუსტები, გადმოვიდა ხალი-საზედ და ჩაჯდა დარეჯანის გვერდით.

— სხვა როგორა ბძანდებით, ჩემო რძალო? ჩემი მაზლი დავითი ხომ კარგად სუფევს, — დაიწყო ისევ დარეჯანმა.

— კარგად გახლავთ — მიუგო ელისაბედმა.

— შინა ბძანდება?

— აბა ამისთანა დროს კაცი შინ დადგება, მამულის და მოსავლის პატრონი? — ყანაშია ეს ორი დღეც იქნება, — სთქვა რაღაც ნიშნის მოგებით ელისაბედმა და უნებლიეთ შეჰხედა ლუარსაბსა, რომელიც ბოლ-თასა სცემდა და რომელსაც ფეხზედ ეკიდა მოსავალიც და მამულიცა.

დარეჯანს ეწყინა. ამას ეგონა, რომ ელისაბედმა სახრე ლუარსაბისაკენ გადმოიქნია.

— რასაკვირველია, ვისაც კაცი არა ჰყავს და არ აბადია, — რომ ჩააბაროს სახლის პატრონობა, და ვინც ასე გაზრდილა პატარაობითვე — რომ არც მზე დასიცხავს და არც ავნებს, ის შინ არ დადგება, — ჩემი ლუარსაბი მაგას ვერ იქს.

— განა მაგაზედ მოგახსენე! — დაასწრო ელისაბედმა.

— მეც განა მაგაზედ მოგახსენე! — დაატანა დარეჯანმა, — მე მარტო ეს უნდა მეთქო, რომ ჩემს

ლუარსაბს ჯერ ისე არა გაჰქირებია-რა, რომ გლენობა ჩაიდინოს.

— გლენობა ჩაიდინოს!.. რას ბძანებთ, ჩემო რძალო? არა, თქვენმა მზემ! ვინც მოსაგლის დროს შინ არა დგება, განა იმისაგან, რომ გაჰქირებულია, ან გლენობა ჩაიდინოს და მესვეურსავეთ მკაში ბერის ხალხთან ოფლი იწუროს? თქვენც არ მამიკვდეთ. აი, თუნდ თქვენი მაზლი, — განა გლენია, ან გლენობას იდენს, რომ ყანაშია? სულაც არა, თქვენმა მზემ! მუშები იქა მკიან და იმას კი, როგორც შეჰყვების თავადიშვილის პატიოსნებასა, ხელზედ ლამაზი ნაგეში მიმინო უზის და ნადირობს. გუშინ სალამოზედაც, ჯერისთვის რომ ბიჭი ამოვიდა, ერთი აბგა მწყერი გამოეგზავნა. რა სათაკილოა, თქვენი ჭირიმე! მეფეები ნადირობენ და იმისთვის რა სათაკილოა!..

— არა, თქვენმა მზემ, ჩემო რძალო, მე ჩემს მაზლზედ არ მომიხსენებია. ისიც ლუარსაბის ძმა არ არის, ერთის სისხლისა და ხორცისა? განა არ ვიცი, რომ სხვებსავეთ ხელებს არ დაიბებრებს ნამგლის ჭერიტა და არც ამ პაპანაქებაში დაისიცხება? განა არ ვიცი, ნამდვილის სისხლის თავადიშვილი ამას ვერ აიტანს, — და, სწორედაც მოგახსენო, არც საკადრისია: თავადს—თავადობა უნდა ეტყობოდეს და გლენს — გლენობა.

— მართალი ბძანებაა, თქვენმა მზემ!

— არა და, რომ არ იქნება: მთა და ბარი ვის გაუსწორებია?

— არავის, თქვენმა მზემ, ღვთის ბძანებას ვინ წაუვა?

ამ დროს ფეხის ხმაურობაც მოესმა დარეჯანსა, მოიხედა და დაინახა თავისი გოგო, ლამაზისეული,

რომელსაც ხელში ეჭირა რაღაც ნაბარათევი და თავ-
მოტეხილი წამლის მინა, რომელიც საწერელობას
ჰთამაშობდა.

— რა დაგემართა აქამდინ? ის კიდევ წავიდა, —
უბძანა დარეჯანმა.

— ჯერ კიდევ აქ გახლავთ, ჩალურშია თაფლუ-
ასთან, — მიუგო გოგომა.

— მაშ კარგი, — სთქვა დარეჯანმა, დაიდო მუხ-
ლებზედ ქალაღი და დაიწყო შაკიკის ლოცვის წე-
რა. ამ დროს ლუარსაბიც მოვიდა ახალუბ და შალ-
ვარ-ჩაცმული, მოიკითხა ზდილობიანად თავისი რძა-
ლი და გაგორდა იქავ ხალიჩის ახლო მწვანე ბალახ-
ზედ და, დაასვენა რა ჩიბუხის ტარი თავის ღირ-
სეულს მუცელზედა, — დაუწყო პირადმა ყურება
გუმბათიან ცასა.

მშვენიერს სურათს წარმოადგენდა ეს კრება. აღვ-
წერ, თუ კი შევიძელ. ჯერ გოგოდამ დავიწყოთ.

სასაცილო რამ იყო ეს ლამაზიხეული: ერთი რა-
ღაც უშნოდ ჩასუქებული, ჯმუხი, ჭუჭყიანი, ტანზედ
ეცვა ხამის ჩითის კაბა, ჭუჭყისაგან ვერ გაირჩეოდა
— რა ფერისა იყო; კალთები აქა-იქ გამომწვარი ჰქონ-
და ზამთარში ცეცხლთან ახლო გდებისაგან, ბოლო-
ები სულ მომპალი და შემოფხრეწილი ჰქონდა; და-
ხეულებიდან გამოჩანდა ერთი რაღაც დამპალის საბ-
ნის ნაგლეჯი, კაბის ქვეშა გარშემო ჩამოკიდებული,
მიტომ და იუბკაა. აი, მეხი კი დაგეცა! ამასაც კი
სდომებია იუბკა! თავზედ ეკრა შიგა-და-შიგ ამოფ-
ლეთილი ჩითმერდინი, ქალბატონის გამონაცვალი.
იმ ამოფლეთილებში მუთაქის მატყლსავით დასორ-
სვლილი შავი — უკაცრავად არ ვიყო — წილიანი
და დაუვარცხნელი თმა მუჭა-მუჭად ამოშვეროდა.
ქუსლებ-დახეთქილი, მუგუზალსავით შავი ფეხები,

წენგოსაგან შეღებილი ხელები, ცხვირ-პირი ქვაბების მუხრით მოთხუპნული—აი, ამ-გვარი იყო ის ცხოველი, რომელსაც დარეჯანი „ლამაზისეულს“ ეძახდა და რომელიც გულ-ხელ-დაკრებილი დაჰყურებდა ბალან-გაცვივებულ ხალიჩასა. ხალიჩაზედ ორი პატიოსანი და დარბაისელი კნეინა იჯდა, როგორც მოგახსენეთ წინათვე, — ორი კნეინა, მაგრამ კი სხვადა-სხვა-ნაირი: ერთი მსუქანი, წითური, მეორე გამხდარი და უფერო. მსუქანი თავჩაღუნული სწერს, გამხდარი კი თვალ-დაფაციცებით თვალს ადევნებს მწერალის ხელსა, იქნება როგორმე შევატყვო, რასა სწერსო; ხანდისხან გოგოსაც თვალს უშვრება და თავს უქნევს იმის ნიშნად, რომ „წელან რომ სთქვა — «წავიდაო», ვიზედა სთქვაო“. გოგოც იქიდან ანიშნებს და ელისაბედი ვერ მიმხედარა კი, და ჰმორცხობს კიდევ — რომ ბატონის რძალთან სიცილსა ჰბედავს. აქეთ ბალახებზედ ხალისიანად ჰქმენს ჩვენი ლუარსაბი, პირალმა წევს, აბოლებს ჩიბუხს და, მიწამ თვალში ცრემლი არ მოუვა, თვალს გულმოდგინებით ჩიბუხის ბოლს ადევნებს, — ვნახო, ღრუბლებამდინ ავა, თუ არაო. იქით, ხალიჩის დასწვრივ, ღობის გადმოღმა, ჩვენი ნაცნობი ქოფაკი ძალღი წევს, ისევ-ისე მიწაში ცხვირ-წაყოფილი და ქანცმიწყვეტილსავით თვალეზაბუქვილი; ყოველს ხმაურობაზედ მძიმედ ახილებს თვალსა და გულზედ-მოსულსავით ჰღრინავს, თითქო ჯავრობსო — რომ ძილს უფთხოვდნ. პატარა შორი-ახლო ძველი, ჭუჭყიანი სამოვარი სდგას, გვერდით დაჩოქილია გოგოზედ უარესად ჭუჭყიანი, დაგლეჯილი პატარა ბიჭი და, რაც ძალი და ღონე აქვს, უბერავს სამოვარსა. ხანდისხან ისეთის სახით გადააპარებს თვალსა იქითკენ, საცა ძალღი განცხრომითა წევს და მოსვენებაშია,

რომ თითქო შეჰნატრისო მის ყოფა-ცხოვრებასა და გულში ამბობსო: — ნეტავი შენ, რომ ძალლი ხარ! ნეტავი მეც ძალლი ვყოფილიყავი!

ეს საძაგელი სურათი საძაგელის მიწისა, სასაცილოდ ახამებდა ამ დიდებულ სამხრეთის ცასა, მის ერთნაირად ღრმასა და ციაგსა კამარასა, რომელზედაც სარტყელსავით მიიგრინებოდა ერთ გაუწყვეტელ ზოლად მთების ლაჟვარდი გრეხილი.

დრო გავიდა. დარეჯანმა გაათავა ღოცვის წერა და ბარათი მისცას გოგოს, ამ სიტყვის ზედ-დატანებით: როგორც გითხარი, ისე მოიქეცი-თქო.

მერე მიუბრუნდა ელისაბედს და შესაქცევრად ჩამოუგდო ლაპარაკი. ლუარსაბი ისევ ოცნებაში იყო და აბოლებდა ჩიბუხსა.

— პურის მოსავალი როგორი გაქვთ წელს? — ჰკითხა დარეჯანმა.

— თქვენმა მზემ, შარშანდელზედ ცოტა. თქვენს მაზლს ოც-და-ათის ურმის იმედი აქვს, — დაიტრახა ელისაბედმა.

— ეგ, ბატონო, კაი მოსავალია. ოც-და-ათი ურემი ხუმრობა არ არის; ჩვენც მოგვივა მაგდენი, მაგრამ ჩვენ ერთი-ორად მეტი ნახნავი გვქონდა თქვენზედა, — იტყუვა თავის რიგზედ დარეჯანმაც.

— რას ბძანებთ, ჩემო რძალო, ჩვენზედ მეტი თქვენ რად გექნებოდათ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა წელსა.

— რად გექნებოდათო? ჩვენ მკათათვის ნახევარში გუთანი გატანილი გვქონდა, თქვენ კი ენკენისთვეშიაც არ გაგეტანათ.

— არა, თქვენმა მზემ, ჩვენ თქვენზედ აღრე გავიტანეთ. ჩვენ დიდი ნახნავები გვქონდა.

— აი. ბატონო, თუნდ ლუარსაბსა ვკითხოთ. ეგ კაცია, მაგას უფრო ეცოდინება. ლუარსაბ! — დაუძახა ქმარს კენინამა.

— რაო? — ჰკითხა ლუარსაბმა და მოიღრიჯა ცოლისაკენ კისერი.

— შენი რძალი ამბობს, რომ ჩვენ ამათხედ ნაკლები ნახნავეები გვქონდაო წელსა.

— ეჰ, რას ამბობ, ჩემო რძალო! წელს ოთხი თქვენოდენა ნახნავეები მქონდა, — მიუგო ლუარსაბმა. ამ-გვარებში ლუარსაბმა საშინელი კვეხნა იცოდა. — რას ბძანებთ!.. ჩემოდენა მოსავალი კახეთში ორს არ მოუვა, ქართლშიაც ბევრს არ მოუვა. აი, ჰნახავ, რამოდენა ფრთა მოქცეულს წამოვაცუნებ კალოზედა ასეთს წამოვაცუნებ რომ... რომ... აბა რა გითხრათ? თუნდ თორმეტ ამ სახლის ოდენასა, ვაი არა აქვს ლუარსაბსა! ფიე! ნახნავი იყო, რომ ჩემი იყო. შარშან ვენახისა არ იყოს, ჩემოდენა ღვინო კახეთში ორს არ მოუვა. ქართლში ხომ ნახევრის ნახევარიც არ მოუვათ. მაშ! თუ ეს მართალი არ იყოს, საიღამ ვცხოვრობ ეგრე მეფურად? საიღამ? ლევანსავით ურმებს ხომ ქირაზედ არა ვგზავნი, თავადიშვილის სისხლს ხომ არ შევირცხვენ! სომეხი ხომ არა ვარ, რომ ქირაობით ვიცხოვრო, თავადიშვილ ვარ, კაი ოჯახის და გვარის შვილი.

კიდევ რაღაცა უნდა ეთქვა, მაგრამ ელისაბედმა აღარ დააცალა:

— მართლა, ჩემო მაზლო, ლევანი ქირაზედ ურმებს ატარებს?

— მართლა, მაშ!? ის შერცხვენილი, გვარის დამამცირებელი, ისა!

— ნიკოლოზიც ატარებს თურმე, — დაუმატა დარეჯანმა.

— მაშ?! — უპასუხა ლუარსაბმა.

— უი, ლაფი დაესხათ თავზედ, კარგი გვარის მასახელებელი ისინი ყოფილან, — სთქვა ელისაბედმა.

— ნეტავი თავადიშვილი მაინც არ იყოს! — დაუმატა გულმტკივნეულად დარეჯანმა.

— ეგ არის და, რომ თავადიშვილია! — სთქვა წყრომით ლუარსაბმა, — თავადიშვილი რომ არ იყოს, ჯანი გავარდეს. ან გლეხი იყოს, ან სომეხი, კიდევ ჰო, — ეგა მკლავს, რომ თავადიშვილია. ძალიან არ წახდა ხალხი, თქვენი ჭირიმეთ! ამასაც შევესწარი, რომ თავადიშვილი ჭირაზედ ურმებს ატარებს!

— მერე რა დედ-მამის შვილი! — წამოიძახა დარეჯანმა.

— ეგა სთქვი და, — მიუგო ლუარსაბმა.

— კაცმა ეგრე როგორ უნდა დაკარგოს პატივი, — სთქვა თავის რიგზედ ელისაბედმა.

— ამას იქით გლეხი და თავადი რით უნდა გაიჩიოს. გლეხიცა გზავნის ურმებს ჭირაზედ და თავადიშვილიცა, ისიც ჭირითა სცხოვრობს და ესეცა. რით უნდა გაიჩიოს? — იკითხა ლუარსაბმა.

— არაფრით, თქვენმა მზემ, — დაარწმუნა რძალმა.

— ოღონდაც, რომ არაფრით, — კვერი დაჰკრა ცოლმაც.

— მშიერი რომ ვკვდებოდე, მშიერი, და ასი ურემი მებმებოდეს, მე მაგას არ ვიკადრებდი, თავი არ მამიკვდება. შენა, ჩემო რძალო?

— უი, უწინამც დღე გამჭრობია. ვიკადრებდი კი არა, მე ჩემის ხელით თავს მოვიკლავდი. ოხრად დამრჩეს ჭირით შემოტანილი ჭონება. რა თავადიშვილის საქმეა.

— შენა, დარეჯან?—ჰკითხა ეხლა თავის ცოლს ცნობისმოყვარე თავადმა.

— არც მე, — სთქვა დარეჯანმა.

— მაშ არც მე, — სთქვა ლუარსაბმა იმ სახით, თითქო ამ სამის აზრით სამის ქვეყნის ბედი გადაწყდაო. — არა, დრო ძალიან გამოიცვალა, ჩემო რძალო! — გააგრძელა სიტყვა ლუარსაბმა, — ხალხი წახდა, სისხლი მოითხარა. აბა ჩვენ დროს ვინ მოიფიქრებდა, რომ თავადიშვილს თავი შეერცხვინა და ურემი ქირაზედ ეტარებინა. ქვით არ ჩავაქვავებდით? თავზედ ლაფს არ დავასხამდით? მაგრამ ეხლა? — დასწყევლოთ ღმერთმა — სირაჯობენ კიდევცა!.. გაგონილა? თავადიშვილების სირაჯობა! ოჰ, ღმერთო, რატომ წარღვნა არ მოვა? სომხები გახდნენ, სწორედ სომხები: ეხლა ისლა აკლიათ ადლი ამოიჩარონ ილღიაში, სოფელ-სოფელ იარონ და „სავაჭრო, სავაჭრო“ იძახონ.

— მაგასაც იქმონენ, თქვენმა მზემ, — სთქვა ელისაბედმა, — მე კი ღმერთმა ნუ შემასწოროს იმ დროსა და!

— იქმონენ, თავი არ მამიკვდება, იქმონენ, — წარმოსთქვა მწუხარებით ლუარსაბმა, — ბატონო! სისხლი რომ აღარ არის? წახდა სისხლი, მოითხარა.

— მართლა რომ წახდა, — დაატანა დარეჯანმა.

— აი, მაგალითად, გუშინ ზაქარიას ცოლს რა უქნია? — წამოიძახა ენაჭარტალა ელისაბედმა, — იცით რა უქნია? ბიჭს გაუჯავრებია... ზაქარიას ცოლი ხომ ანჩხლია?

— მერე რა-რიგი! საშინელი! — დაჰკრა კვერი დარეჯანმა.

— ბიჭს გაუჯავრებია, — დაიწყო ისევ ელისაბედმა, — გამოსდგომია, წაუძვრია ფეხიდან — ჩუს-

ტი ყოფილა თუ ქოში — ქოში იქნებოდა — ამდენი უცემია, რომ დაუოსებია თურმე.

— არა, თუ ღმერთი გწამს? — ჰკითხა გაკვირვებულმა ლუარსაბმა.

— თქვენმა სიცოცხლემ!

— ეს რა მესმის, თქვენი ჭირიმეთ! იქნება პატარა ბიჭსა სცემა?

— კიდეც ეგ არის, რომ არა. პატარა ბიჭს რომ სცემოს, ეგ არაფერი: აი, მეცა ვსცემ ხოლმე, — სთქვა ელისაბედმა.

— მეცა, თქვენმა მზემ, — უპასუხა დარეჯანმა, — პატარა ბიჭი და გოგო სულ ერთია. როგორც ქალბატონმა რომ გოგოსა სცემოს, არ დაიძრახება, ისე პატარა ბიჭს რომ სცემოს, არაფერია.

— რასაკვირველია, — ჩამოართო სიტყვა ელისაბედმა, — პატარა ბიჭის ცემაზედ ვინ დაიძრახება. ის კი ვაჟკაცი კაცი გხლებიათ, აბა ქალი რომ ვაჟკაცს შეეხება, — ვერაფერია თქვენმა მზემ.

— დიდება შენდა, ღმერთო ჩემო, — სთქვა პირჯვრისწერით ლუარსაბმა, — ეს რა მესმის თქვენი ჭირიმეთ: დედაკაცმა ისე თავზედ ხელი უნდა აილოს, რომ ვაჟკაცსა სცემოს? ცემა არაფერია, მაგაში ბატონს ვინ დასძრახავს, — იმისი ბატონი არა ვარ, რომ მინდა ვცემ, მინდა არა, — მაგრამ კაცმა კაცს უნდა სცემოს, დედაკაცისაგან რომ არა თქმულა! რომ არ გაგონილა! აი, გოგო ჰყავს, გოგოს რამდენიც უნდა სცემოს, ეგ საკადრისია, კაცს კი... ღმერთო დამიხსენ ქვეყნის ცოდვისაგან.

— ეგ რა კიდეც... — უნდა დაეწყო კიდეც ელისაბედს ჭორიკანობა, მაგრამ ამ დროს ჩაიცი მოართვეს.

— სიტყვა კი არ დაივიწყოთ, ჩემო რძალო, —
უთხრა დარეჯანმა — ჩაი მიირთვით.

— მიირთვით, სულ ერთია, — უპასუხა ელისა-
ბედმა და წამოავლო ჭიქას ხელი.

ჩაი ჩამორიგდა.

ელისაბედმა მოსვა ცოტა თუ არა, ისევ დაიწყო
გაწყვეტილი სიტყვა:

— იმას მოგახსენებდით: იმ წუწკს ნიკოლოზს,
იცით, რა უქნია? თავის მოახლისათვის არშიყობა
დაუწყია. ერთხელ ბინდი ყოფილა, — აქ რაღაც წას-
ჩურჩულა დარეჯანს ყურში — ბიჭებს დაუნახავთ.
ქალბატონისთვის შეუტყობინებიათ, ის საწყალი ქა-
ლიც მისულა და გულს შემოჰყრია. აი, ბატონო!..

— მართლა?

— თქვენზედ მიწა არ მენახოს! — მოაჭორა ელი-
საბედმა და, მითამ ნიკოლოზის ცოლზედ გულიც შე-
სტკივა, დაუმატა: — მე ის საწყალი ქალი მეცოდება.
— თორემ ნიკოლოზს თუნდა თავშიაც ქვა უხლია.

— საშინელ დროებას არ შევესწარით, თქვენი
ჭირიმეთ! — მართალის გულით სთქვა ლუარსაბმა.
— სწორედ მეორედ-მოსვლა მოახლოვდა: ვაჟო,
ქალს — ქალობა აღარ ეტყობა, კაცს — კაცობა. ტყუი-
ლად კი არ მოგვეჩვენებიათ ეს კუდიანი ვარსკვლა-
ვები, ერთი ღვთის რისხვა რამ უნდა მოვიდეს. რომ
არ გავგონილა, ყურით და ენით არა თქმულა ქალი-
საგან ვაჟკაცის გალახვა და ქმრისაგან ეგრე აშკარად
მაგისთანა ამბები! სირცხვილი აღარ არის ეხლანდელ
დროში, პირში წყალი გაგვშრობია.

— არა, ისე ჩუმად მოეხდინა მაინც იმ სულის
მტერსა, კიდევ არაფერი იქნებოდა, — სთქვა დარე-
ჯანმა.

— ჩემად რომ მოეხდინა, ვინ რას იტყოდა? — გააწყვეტინა სიტყვა ლუარსაბმა, — განა უწინ კი არ იყო მაგისტანა ამბები, ხორციელები არ იყვნენ თუ? მაგრამ უწინ სულ დაფარული იყო, ისე დაიჭერდნენ საქმეს — რომ ხორციელ ადამიანს არ გააგებინებდნენ, — ბევრი მაგისტანაები მომხდარა უწინაც, მაგრამ აბა ერთი შეგიტყვიათ რამე? სულ ისე ჩემად და გონიერად იცოდნენ უწინ ყველაფერი, ამიტომ რომ პირში წყალი ჰქონდათ. ეხლა, ბატონო, არაფრისა აღარ ჰრცხვენიათ. ნამუსი აღარ არის, არა. წახდა ქვეყანა.

— სწორედ მეორედ-მოსვლის ნიშნებია, — დაუმატა დარეჯანმა.

— სწორედ. აი, ერთი კიდევ რა შევიტყე. გოგო და ბიჭი დაითხოვეთ, მოგახსენებთ, — სთქვა ელისაბედმა.

გოგო და ბიჭი დაითხოვეს, ელისაბედმა შემოავლო თვალი გარეშემოსა და ჰნახა რომ არავინ არ არის, მიჯდა ახლო. ლუარსაბმა ყურები დააცქვიტა და ახლო მოიწივა. დარეჯანმაც ყურთან ღეჩაქი გადაკეცა, რომ კარგად გაიგოს.

ელისაბედმა დაბალ ხმით დაიწყო:

— ამ წინაზედ რომ კუდიანი ვარსკვლავი ამოვიდა, ხომ გახსოვთ?

— დიალ, — მიუგეს ერთ-ხმით ცოლ-ქმარმა.

— იმ დღეს თურმე გველეშაპი გამოსდგომოდა მზესა, — ისიც ხომ გაიგეთ?

— დიალ, დიალ, გავიგეთ! — წამოიძახეს ერთად შეშინებულმა ცოლმა და ქმარმა.

— იმ კუდიან ვარსკვლავზედ და გველეშაპზედ სომხების ტერტერებს თავიანთი კარაბადინი გაუშ-

ლიათ და უთქვამთ, რომ — აქ უფრო ხმა დაიდაბლა — თავადიშვილებს ყმები ჩამოერთმევათო.

— ვაი შენს ლუარსაბსა! — წამოიძახა ფერწასულმა ლუარსაბმა, — ეგ რა სთქვი, რა? აკი მოგახსენეთ, ბატონებო, რომ წარღვნა უნდა მოვიდეს-მეთქი. აი, ღვთის წყრომა! სულ ჩვენისავე ცოდვებისაგან მოგვევლინა. მამა-ჩემი ზაალ ნუ წამიწყდება, რომ წავალ, ზაქარია! ცოლსაც, ლევანსაც, ნიკოლოზსაც წიხლ-ქვეშ გავიგდებ, რომ ეს ამბავი იმათი უნარია. კიდევ ატარონ ქირაზედ ურმები!

— რაზედ გაცხარდი, შენ გენაცვალე! — მიატანა ლუარსაბსა ცოლმა, სომხების კარაბადინს როგორ უჯერებ! შარშანწინ კი არა სთქვეს, რომ დედამიწის ხარის რქაზედ სდგას, იმ ხარს ერთი რქა მოსტეხია და ქვეყანა უნდა გადაბრუნდესო, მაგრამ ტყუილი გაზოღვა. გარეჯელ მკითხავს ეთქო, რომ არც რქა მოსტეხია და არც არაფერიო.

— მართლა, ეგ კი აღარ მომაგონდა! — სთქვა ეხლა კი დამშვიდებულმა ლუარსაბმა, — ჭორი იქნება. აბა, გეთაყვა, მეფის ერეკლეს ნაბოძებს სომხის კარაბადინის სიტყვით ვინ წამართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს, რილას თავადიშვილი ვიქნებით, თუ ყმაც არ გვეყოლება: კარაბადინი კი არა, სოლომონ ბრძნის წიგნიც რომ იყოს, არ დავიჯერებ. ან რა დასაჯერია?

— რასაკვირველია, დასაჯერი არ არის, მაგრამ გლეხობაში ეგ ხმა გავარდნილა, — ეგ ცუდია, თქვენმა მშემ, — სთქვა ელისაბედმა.

— ხმა გავარდნილა, მე ვიცი, თათქარიძობას წამართმევენ! შარშან კი არ იძახდნენ, რომ საიქიოს ბატონები ყმებად შეიცვლებიანო, ყმები ბატონებადაო, — ვენაცვალე ღვთის მადლს, იქაც ისე არიანო ბატონი ბატონადა, ყმა ყმადაო, როგორც აქა. ინგ-

ლისის ხელმწიფეს ბარათი ჩამოუგდიაო ფრანგის ხელმწიფისათვის, რომ „ნუ გეშინიანო, მეცა და ჩემ დიდკაცებსაცაო აქ უფრო დიდი პატივი გვაქვსო, მინამ მანდაო. ნუ დაიჯერებო, რასაც მანდ ყბედობენო“.

— რასაკვირველია, ეგ აგრე იქნება: ბატონ-ყმობა ღმერთს დაუწესებია და თითონვე ღმერთი რად მოშლის? ვენაცვალე ღვთის დიდებასა! — სოქვა დარეჯანმაცა.

— უფლისა უფალსა და კეისრისა კეისარსაო, სახარებაში სწერია: კეისრები ჩვენა ვართ, — დაუმატა ელისაბედმა.

— მართალი ბძანებაა, ჩემო რძალო! სახარების სიტყვას ვინ წაუვა? — მიატანა დარეჯანმა.

— არავინ, თქვენმა სიცოცხლემ! — დაამტკიცა ელისაბედმა და წამოდგა შინ წასავლელად, — მშვიდობით ბძანდებოდეთ!

— მშვიდობით, ჩემო რძალო! ბიჭებში კი ხმა გააგდეთ, რომ ტყუილია-თქო, — ურჩია ლუარსაბმა.

— თქვენც რომ ეგრე ჰქმნათ, ცუდი არ იქნება: გლეხები არიან, მალე დაიჯერებენ ტყუილსაც და მართალსაც. მშვიდობით, — გამოესალმა და წავიდა ელისაბედი. თან აედევნა დაჩაგრული გოგო.

— ღმერთო, რა მეჭორეა!.. რა ენაჭარტალაა!.. — უთხრა ქმარს ელისაბედზე დარეჯანმა.

— ის რა მოიგონა, თქვენი ჭირიმეთ, ყმები უნდა ჩამოგვერთოსო! — დაჰკრა კვერი ლუარსაბმა.

— შენ ხომ მაშინვე დაიჯერე!

— კარაბადინმა სოქვაო, მოდი და ნუ დაიჯერებ. ის კი, ღვთის წინაშე, არ მომაგონდა, რომ გარეჯელ მკითხავსა ბევრჯერ გაუცრუებია სომხური კარაბადინი.

— გონება სადა გქონდა?

— ეჰ, შე დალოცვილო! აქა მქონდა, მაგრამ ვერ მომაგონდა. სულ რომ მაგონდებოდეს, რაც გამიგია, მეტი რაღა მინდა: სოლომონ ბრძენი ვიქნებოდით. თუნდ ეგ არ იყოს, ქვეყანაზედ რა ვიცი რამდენი ეშმაკის მანქანებაა, ეგეც იქნება ერთი იმათგანი იყოს. ვეყო, ცოდვილ ქვეყანაზედ რა არ მომხდარა ჩვენის ცოდვებისაგან? ეგეც შეიძლება, რომ მოჰხდეს, მაგრამ სიფრთხილეს თავი არ ასტკივდებაო, ნათქვამია: ხმა გავაგდოთ, რომ ტყუილია.

— რასაკვირველია, ცუდი არ იქნება, ჩვენ მაგითი რა დაგვაკლდება?

— არაფერი, შენმა მზემ! — ეხლავ დავუძახებ დათოსა და ვეტყვი. — დათო, დათო! — დაუყვირა ბატონმა.

— ბატონო! — სადღაც შორიდან მოისმა დათოს ხმა: — ეხლავ გიახლებით.

ცოტა ხანს შემდეგ დათოც მოვიდა და ჰკითხა ბატონსა:

— რას გვიბძანებთ?

— იმას, რომა, ყმები ჩამოგვეერთმევო რომ ამბობენ, ტყუილია. გესმის, თუ არა? ყველას უთხარი, რომ ტყუილია. ხელმწიფეს მოუწერია, რომ დავარჩობ, ვინც იტყვის, რომ ეგ მართალიაო, ვინც გუნებაში მაგას გაიტარებსო. გაიგე?

— გავიგე, შენი ჭირიმე! — უპასუხა დათომ, — განა მაგას ვინა ჰფიქრობს? აი, რაღაც გოგო-ბიჭები მიჰქარავენ, შენი ჭირიმე, იმათ ვინ დაუჯერებს. წვრილფეხობის სიტყვა რა დასაჯერია? იყბედებენ და დაჩუმიდებიან.

— ეგრე სთქვი ხოლმე სხვაგანაც, ჩემო დათო! ან რა კარგი იქნება თქვენთვის, რომ ჩვენ არა გყვანდეთ.

— შენი მტერი ყოფილა, ჩვენ ვიქნებით, შენი ჭირიმე!

— რაც უნდა იყოს, მამასავით გაპატრონობთ.

— დიაღ, შენი ჭირიმე! სწორედ მამა ბძანდებით და ჩვენ შვილები ვართ. თუ ხანდისხან გაგვიწყობით, აგვიკლებთ, წაგვართმევთ, — ეგ რა? სულ ჩვენის სიკეთისათვის არის ხოლმე, განა მამა შვილს არ გაუწყობა?

— ოღონდაც, რომ გაუწყობა, მაგრამ შვილი ისევ შვილია, მამა ისევ მამაა ხოლმე.

— მართალი ბძანებაა. სხვას არა აქვს მაგის გაგება, ამბობს, რომ რაც ჩემია — ჩემი უნდა იყოს. ბატონი რად უნდა გვართმევდესო. ის კი არ იციან, რომ თუ ბატონი ართმევს რასმეს, სულ იმათისავე სიკეთისათვის ართმევს. ხომ მოგეხსენებათ, გლეხკაცი რეგვენია.

— ოღონდაც, რეგვენია, — ჩაერივა დარეჯანი. — მაშ ბატონი რისა არის, თუ არ დასტუქსავს, არ წაართმევს? თუნდ ეგ არ იყოს: უცხო ხომ არ ართმევს, ისევ თავისივე ბატონია.

— მართალი ბძანებაა: მამაა, უცხო რად იქნება? — დაუმატა ეშმაკობით დათომა.

— დიდი და პატარაობა სად არ არის? — სთქვა ლუარსაბმა, — აი, თუნდ თითებზედ დაიხედე: ერთი დიდია, მეორე პატარა. რისთვის? ამისთვის, რომ ღმერთს აგრე გაუჩენია, დიდი და პატარაობა ყველგან უნდა იყოს. აბა, დაიხედე!

— განა არ დამიხედნია, შენი ჭირიმე! დიდიც არის, პატარაც, მაგრამ, დაილოცა ღვთის სამართა-

ლი, ისე გაუჩენია, რომ ერთმანეთს არ უშლიან, — სთქვა ცბიერმა დათომ.

— მაშ! ყველგან არის დიდი და პატარაცა, ეხლა როგორ იქნება, რომ ჩვენში არ იყოს. ან რა დასაჯერია? — გააგრძელა ლუარსაბმა და ვერ გაიგო კი დათოს აზრი.

— ვისაც თავში ტვინი აქვს, აკი არ იჯერებს, შენი ჭირიმე, ვინც უტვინოა — ისინი მოგახსენებენ, რომ მართალიაო.

— როგორი მართალია? დაატანა დარეჯანმა, — ხელმწიფისათვის ან ჩვენ რა დაგვიშავებია, რომ ყმები ჩამოგვეერთოს, ან თქვენ რა შეგვიმატებიათ, რომ გაგააზატნ. ეს როგორ მოიფიქრეთ?

— მითამ მოგახსენებენ, შენი ჭირიმე, ჭკვიან კაცებს დაუწერიათო, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, ტყუილი უნდა იყოს.

— ტყუილია, მაშ რა არის? — დაიყვირა ლუარსაბმა, — აბა, რომელი ჭკვიანი კაცი იტყოდა მას, თუ არ იუდას კერძო?

— აი, მეხი კი დავაყერე იმისთანა ჭკვიანსა! — მიაყარა ქოქოლა დარეჯანმა.

— თუ ეგ მართალია, გარეჯელ მკითხავს იცი რა უთქვამს? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— არა, შენი ჭირიმე! რა მოგახსენათ?

— ისა, რომ ტყუილიაო.

— აბა, იმისთანა გულთმისანს მოდი და ნუ დაუჯერებ, — დაუმატა დარეჯანმა.

— მე ეგ ადრევე ვიცოდი, შენი ჭირიმე, რომ ტყუილია, აბა, უბატონოდ რა ხეირი დაგვეყრება? უპატრონო საყდარსაო ეშმაკები დაეპატრონებიანო. გლეხები იტყვიან ხოლმე. ჩვენც აგრე მოგვივა. ეხლა

ამითი გვატყუებენ თავადებსაც და გლეხსაც, რომ ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო, თორემ რა დასაჯერია?

— თუ მე არ ვიქნები, ქვეყანა თუნდ ძირიანად ამოვარდნილა, თუნდ ბოდბელისა არ იყოს — „ქვა ქვაზედაც ნუ იქნება“, — სთქვა ლუარსაბმა, — ქვეყნისათვის კარგი იქნებაო! თუ მე და შენ არ ვიქნებით, ქვეყანა რად გვინდა? ჯანოც გავარდნია. არა, დათო?

— დიად, შენი ჭირიმე! სულ ტყუილია. მე ბევრისათვის მითქმის, რომ ტყუილია და როდი მიჯერებენ.

— შენ უთხარი, რომ თითონ ბატონმა თავის პირით მიბძანა-თქო, მაშინაც არ დაიჯერებენ? — უბძანა ლუარსაბმა.

— მაშინ კი რალა ეთქმით, შენი ჭირიმე!

— ეგრე, ჩემო დათო! ყველას უთხარი.

— ბატონი ხარ, მაშ გიახლოთ?

— წადი.

დათო წავიდა. ვინ იცის გულში როგორ ეცინებოდა ამ პირმოთნე ყმასა!

— არა, გული დააჯერა, რომ ტყუილია, — უთხრა დარეჯანმა, როცა დათო წავიდა.

— ჭკვიანი კაცია, დააჯერებდა, — უპასუხა ლუარსაბმა.

V

ყველა — ყველა და ამაღამ ვახშმად რა გვაქვს?
— ერთ საღამოს ლუარსაბმა თავის მეუღლეს ჰკითხა, როცა ქათმების შესხდომის დრომ მოაღწია. — დარეჯან! არ გეყურება, დედაკაცო? ამაღამ რა უნდა გვქამოთ?

— რატომ რა უნდა ვჭამოთ, გენაცვალოს დარეჯანი! ღვთის წყალობა ბევრი გვაქვს, — ანუგეშა დარეჯანმა.

— მაინც?

— სადილიდამ დარჩომილი კაი ცივად ძროხა გვაქვს, კარგი ღორის სუკებია, კარგი...

კიდევ უნდა რაღაც ეთქვა, მაგრამ ღორის სუკების ხსენებაზედ აღტაცებულმა ლუარსაბმა სიტყვა გააწყყეტინა:

— უჰ, უჰ, უჰ! ეგ ღორის სუკები, შენმა მზემ, რაღაც უნდა ჰღირს. სხვა? მე ამაღამ როგორღაც მაღაზნად ვარ.

— ზურგიელიცა გვაქვს, ღვინოები რომ იყიდა, იმისი ფეშქაშია. ასეთია, რომ ქონი გასდის.

— უჰ! ეგეც კარგია. სხვა?

— ყველი, პური და კაი გული.

— არც ეგ არის ურიგო, შენმა მზემ: ჩვენისთანა ვახშამი ხელმწიფესაც არ ექნება.

გაიკეთა ჩიბუხი მაღა-წახალისებულმა მეზობრემ და, მინამ სანატრელს ვახშამს მოიტანდნენ, მოუთმენლად წინა და უკან პატარა ოთახში ბოლთასა სცემდა. ხანდისხან რაღაც ფიქრში გართული უეცრად წამოიძახებდა: „ღორის სუკები? შენმა მზემ, რომ კარგია!“

ვახშამსაც, როგორც ყველაფერსა ამ წუთი-სოფელში, ბოლო მოეღებოდა. გამაძლარი და ტახტზედ გადაკორებული ლუარსაბი ეხლა ხვალისთვის დაიწყებდა ზრუნვასა. მაშ! ოჯახის კაცი იყო.

— ესეც ვახშამი, ღვთის მადლით, გადავაგორეთ, ეხლა ხვალინდელ დღისათვისაც ვიფიქროთ. ხვალაც ჭამა გვინდა, დალოცვილს ღმერთს ეგრე გაუჩენია კაცი. ხვალ რაღა ვჭამოთ?

— ხვალ?.. — ჩაფიქრდა დარეჯანი, ვითომც და ძნელი გამოსარკვევი საქმე მიანდევს: — ხვალ? დაცა ერთი მოვიგონო... ხვალ? არტალაზედ როგორა ხარ?

— უჰ, უჰ! შენმა მზემ, კარგი რამ მოიგონე. არტალაზედ? ვაცივითა ვარ, ვაცივით, — უპასუხა მსუნაგსავით სულწასულმა თავადმა, — ბარაქალა, დარეჯან! ერთი კარგი მსუქანი არტალა, ჩვენი თედოს მოხარშული, ნივრით, — ერთ სახელმწიფოდა ჰღირს, მე და ჩემმა ღმერთმა. ეგ ძალიან კარგი. სხვა? მართო ეგ რას გვეყოფა?

— ერთი კარგი ჩიხირთმა? — ჰკითხა მაცდურის ღიმილით კნენინამა.

— ჩიხირთმა?.. ჰა, ჩიხირთმა?.. არა, გეთაყვა. ბოზბაში სჯობია, — მიუგო მცირე დაფიქრების შემდეგ ლუარსაბმა.

— ეხლა მაგას დაიჟინებ. რითა სჯობია?

— ვა!.. ტყემლის მჟავით გაკეთებული ბოზბაში?.. — ისეთის ხმით წამოიძახა ლუარსაბმა, თითქო უკვირსო: ეს ამისთანა უბრალო ჭეშმარიტება როგორ არ ესმის ამისთანა ჭკვიან დედაკაცსაო.

— შენც არ მომიკვდე, ლუარსაბ, კარგად გაკეთებულ ჩიხირთმას ბოზბაში არა სჯობდეს.

— ვა!.. — უფრო გაკვირვებით შეჰყვირა ლუარსაბმა, — ტყემლით გაკეთებულს ბოზბაშს ჩიხირთმა უნდა ამჯობინო?.. შენს ჭკვაზედ არა ხარ, დედაკაცო! ჯერ ისე ბოზბაში რა არის, რომ ტყემლით რა იყოს!.. რას ამბობ, რასა? ერთი მსუქან ბოზბაში ამოვლებული პურის ლუკმა მთელ ჭვავ ჩიხირთმას მირჩენია. ამის შემდეგ შენ უნდა დამაჯერო, რომ ჩიხირთმა სჯობია? მაშ კაცი აღარ ვყოფილვარ, ქუდი არა მხურებია.

— შენ ერთი ახირებული კაცი ხარ: რასაც იტყვი, ხომ კაცი ველარ გადაგათქმევინებს? — არ იყო რომ ცოტა წყენით არ უთხრა დარეჯანმა დაჟინებულს ლუარსაბსა.

— მაშ? კაციც მაგისტანა უნდა. ის ხომ კარგია. დღეს ერთი სთქვას, ხვალ სხვა? — სთქვა ლუარსაბმა, შემოიყარა ღოინჯი და გამარჯვებულსავით ამაცი შეხედულება მიიღო.

დარეჯანმა იგრძნო, რომ ლუარსაბმა საბუთიანად დაიჭირა და შერცხვენილმა ბანზედ სიტყვა გადააგდო:

— მაშ შენ ბოზბაშს ამჯობინებ?

— გამჯობინებ.

— მაშ შენ პირში გემო არა გქონია, — ეხლა კი გულზედ მოსულსავით სთქვა დარეჯანმა.

ლუარსაბი აიტკიცა, მაგრამ თავი შეიკავა და არ იყო რომ მაინც ცოტა წყენით არ უპასუხა:

— შენ არა გქონია, რომ ჩიხირთმას ამჯობინებ, თორემ მე ხომ ბოზბაში მირჩევნია.

— აბა რას მიედ-მოედები? — ეხლა კი გაანჩხლდა დარეჯანი, — ბოზბაში როგორა სჯობია ჩიხირთმასა, რომ როცა ჩიხირთმა მაგონდება — პირში წყალი მომდის, თუ მშიერიც ვარ — მაშინ უფრო, — ბოზბაშზედ კი არა. მაშ ჩიხირთმა სჯობნებია. ეხლაც დაიჟინებ? —

ისეთ გულდაჯერებით და ზაფრიანად წარმო-სთქვა ეს კნეინამა, რომ, ასე გგონია, უნდა ეთქვაო: „შე სულელლო, ამისთანა საბუთი მაქვს და შენ კი მაინც შენსას ამბობო?“

მაგრამ არც ამის მოპირდაპირე იყო სუსტის ჭკუი-სა, რომ ის საბუთი უფრო ძლიერის საბუთით არ დაერღვია. მართალია, პირველშივე ძალიან ჩაფიქრ-

და, მაშინვე ვერ მოახერხა, — რა ეთქვა, მერე კი —
ღვთის წყალობა გქონდეთ — ყოჩაღად ლუარსაბმა
იმას მიუგო.

— მაგ სიტყვებზედ სდგებარ? — ჰკითხა ჯერ
ლუარსაბმა და ფეხზედ წამოდგა.

— ვდგევარ.

— მაშ კარგი: შენ ხომ ჩიხირთმა მშვიერს მოგ-
გვრის პირში ნერწყვსა, მე კი ბოზბაში — მაძლარ-
საცა. აი, თუნდა ეხლა: მე ხომ ამაღამ შენზედ მეტი
მიჭამია, მაგრამ რომ მაგონდება პირამდინ პურ-ჩაყ-
რილი, ჩაუუუუნებული ბოზბაშით სავსე მათლაბა, თუ
ზემოდამაც ერთი კარგი კანჭი აძევს!.. რას ამბობ,
დედაკაცო? მე მოგიკვდე, თუ შენ გესმოდეს რამე:
ბოზბაში — წვნიანების მეფეა, როგორც თართი —
თევზებისა. შენ რა იცი, დედაკაცი ხარ.

— აბა შენ კაცმა როგორ უნდა დაგიჯეროს, რომ
ეგეც არ იცი: ორაგული თქმულა თევზების მეფედ
და არა თართი... აბა, სულ ეგრე სტყუი ხოლმე, —
უკიჟინა ნიშნის მოგებით გახარებულმა კნეინამ, რომ
ტყუილში დაიჭირა.

შერცხვა ცოტა ლუარსაბსა, მაგრამ არ შეიმცნია
და გაიზრახა, რომ პატივისათვის — რაც უნდა და-
ემართოს — უნდა დაამტკიცოს, რომ თართი არის
მეფე.

— ეხლა მაგას დაიჟინებ. თართია-მეთქი.

— ორაგულია.

— ეჰ, თართია, თავი არ მამიკვდება, არც ეხლა
დაიჯერებ.

— ორაგულია, ორაგული! — დასძახა კნეინამ.

— აბა საიღამ იცი, რომ ორაგულია?

— შენ საიღამლა იცი, რომ თართია?!

აჲ კითხვამ გააბა. ლუარსაბი მახეში. მერე რა-
რიგად! ხსნა არ იყო! ძალიან კი უნდოდა მოეგონა
რამ, უნდოდა ეთქვა კიდევ, რომ „კარაბადინში“ სწე-
რიოა, მაგრამ მოაგონდა, რომ დარეჯანი უფრო ნა-
კითხია და ველარ გაბედა.

დარეჯანი ჭკვიანი დედაკაცი იყო — როგორც
იცის თითონ მკითხველმა, — ჰნახა რომ ლუარსაბმა
პასუხი ვერ მოუხერხა, უფრო-და-უფრო დააყარა
თავმოწონებით:

— მითხარ, საიღამ იცი? მაშა! რაც არ იცი, ნუ
იტყვი. აბა ეხლა სთქვი: ჩიხირთმა არა სჯობია?

დარეჯანმა იფიქრა, რომ ეგრე დაჭერილი ლუარ-
საბი თუ გატყდება, ეხლა უნდა გატყდეს. ამისთანა
გაჭირებაში თუ დაიყოლიებს ჩიხირთმის უკეთესო-
ბაზედ, თორემ სხვა დროს ველარა. ამიტომაც ეგრე
უეცრად გადავიდა ისევ ჩიხირთმაზედ.

ლუარსაბი დაგვიღონდა, მკითხველო! ისე თავ-
ჩალუნული იდგა, როგორც პატარა ბავშვი, როცა
შაქრის ქურდობაში დაიჭერენ. არ იცოდა რა ექნა.
ჰგრძნობდა, რომ ცოლმა დაიჭირა, აჯობა, მაგრამ
ამის კისრად აღება ეთაკილებოდა. სხვა დროს იქნება
დაეთმო, მაგრამ ეხლა, რაკი საქმე სახუმარი აღარ
იყო, რაკი ჯაბრზედ შედგა, ეხლა დათმობა სათა-
კილო ეგონა. მართალია, იყო წუთი, როცა ისე და-
მარცხებული ჰნახა თავისი თავი, რომ თითქმის და-
აპირა კიდევ ჩიხირთმის უკეთესობის აღიარება, მაგ-
რამ ამ დროს თვალ-წინ წამოუდგა მაორთქლავი მათ-
ლბა ლავაშ-ჩაყრილის ბოზბაშისა, მოაგონდა ზემო-
დამაც გადახირული ბატკნის კანჭი, ამან გაიტაცა ისევ
ლუარსაბი: ამის სულს ღონე მოემატა, გული გაუ-
მაგრდა, დაავიწყა სირცხვილი, დამარცხებაც, გამარ-
ჯვებაც და ათქმევინა ეს ღონიერი სიტყვები:

— მე არ ვიცი, თუნდ რომ მართლა ორაგული იყოს თქმული თევზების მეფედ, მაინც კიდევ ბოზბაში სჯობია ჩიხირთმასა.

— ჩიხირთმა, ადამიანო!

— ბოზბაში, დედაკაცო!

— ეჰ, წელანდელი არ იყოს, მტყუანი ხარ და არა სტყდები, — უთხრა ყვედრებით დარეჯანმა.

— შენა ხარ მტყუანი.

— დახე! შენ არა თქვი — თართიაო?

— მე ეგ არ მითქვამს — ეგ შენა თქვი, — იცრუა ლუარსაბმა და თავის სიტყვა თავის ცოლს გადააბრა-
ლა, — მე ორაგული ვთქვი.

— დახე, დახე, თქვენი ჭირიმეთ!.. ეს რა მოი-
გონა! — წამოიძახა ეხლა კი სწორედ გულზედ-მო-
სულმა დარეჯანმა.

— ამდენი იყვირე, რამდენიც გინდოდეს! — და-
ბალ ხმით უთხრა ლუარსაბმა და წავიდა, რომ გარეთ
გავიდეს. კარებში რომ მივიდა, ერთი კიდევ სთქვა:

— მე ორაგული ვთქვი. — თქმა ამისი და იმისი
გასვლა ერთი იყო.

— მტყუანს?.. — მისძახა გაკაპასებულმა, ამ უსი-
რცხვილობისაგან მოთმინებიდამ გამოსულმა ცოლმა,
— გაუწყრეს წმინდა-გიორგის მადლი და ნეკრესის
ღვთისმშობლისა!

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა, თუ ვერ გაიგონა
— არ ვიცი, ეს კი ვიცი, რომ ამ წყევლამ დარე-
ჯანს მშვიდობიანად ჩაუარა.

ხშირად შუალამემდინ ცოლ-ქმარნი გაცხარე-
ბულნი და გაჭარხლებულნი ამისთანა ღრმა აზრებს
ამტკიცებდნენ: „დღეს რა ვჭამოთ“, — იტყოდნენ
დილით. „ხვალ რა ვჭამოთ“, — იტყოდნენ საღამო-
ზედ. ეს იყო იმათი სულის საზრდო, ეს იყო იმათი

გონების ვარჯიში, ეს იყო იმათი აზრის აღებ-მიცემა.

რა იცოდნენ ამათ, რომ თავისის ქცევით, თავისის ცხოვრებით არისხებდნენ ღმერთსა, რომელსაც თავისი სული ამათთვის შთაუბერია.

— ვაჟო! მე ვარისხებ ღმერთსაო? — გეტყოდათ გაოცებით ლუარსაბი: — წირვა-ლოცვას მე არ ვაკლდები, კაცი მე არ მამიკლავს და კაცისათვის მე არ მამიპარავს, — რაზედ ვარისხებ ღმერთსა?

მართალი ხარ, ჩემო ლუარსაბ, შენ კაცი არ მოგიკლავს, კაცისათვის არ მოგიპარავს, ერთის სიტყვით — რაც არ უნდა გექნა, არ გიქნია, — ესეც კარგია; უარარაობას ეგა სჯობია. მაგრამ ეხლა ეს უნდა გკითხო: რაც უნდა გექნა, ის კი გიქნია?

— დიაღ, — მეტყვი შენ, — მისვამს და მიჭამია. არც ერთი დღე მშიერი არა ვყოფილვარ.

მითამ პასუხი ეგ არის? წირვა-ლოცვას არ ვაკლდებიო. რა გამოვიდა? იქ ყოველთვის გსმენია ჩვენთვის ჯვარცმულის ქრისტეს სიტყვა: „ვითა მამა ზეცისა იყავ შენ სრულიო“. აბა, ან ერთს წამს შენს სიცოცხლეში მაგისთვის სცდილხარ? არა, შენ მაგისათვის არა სცხოვრობ: შენ სცხოვრობ — რომ სვა და სჭამო, და არა იმისთვის სჭამ და სვამ — რომ იცხოვრო, ესე იგი ეცადო — რომ ვითა მამა ზეცის იყო შენც სრული.

VI

ოცი წელიწადია თურმე, რაც ლუარსაბი და დარეჯანი ერთს უღელში შებმულან და ერთს ბედის კალთას ქვეშ ამოფარებულან. საოცარი ამბავია ამათი ჯვარისწერა. ჯერ ლუარსაბი თავის ძმასთან —

დავითთან — გაუყრელი იყო, როცა ოცი წლისა შესრულდა და მოინდომა ცოლის შერთვა. ძალიან მოინდომა, მაგრამ არ იცოდა ვისი ქალი შეერთო; მდიდარიც უნდოდა, კაი გვარის შვილიც და მზეთუნახავიცა. ამავების მექონი ქალი ჩვენში ძვირია. ლუარსაბს ჯერ კიდევ თვალი ეჭირა — იქნება შემხვდესო, და, რომ ვერსად ვერა ჰპოვა, გაიზრახა გულში — შეიკეროს პტყელის ბუზმენტებით ჩოხა, ბუზმენტებითვე მორთული განიერი მაუდის შალვარი, ერთი ოციოდ თუმანს თავი მოუყაროს და ჩავიდეს ქალაქში იმ ფიქრით, რომ ერთი-ორიოდჯერ ქუჩა-ქუჩა გავაჭენებ დროშკასაო, იქნება ერთი მდიდარი, კაი გვარის და ოჯახის შვილი ქალი ბადეს მოხვდესო, თუ არა და სომხის ქალები ხომ იქ არიან, ათასს თუმანს წამოვიღებო. ბოლოს შეიტყო, რომ შორს წასვლა საჭირო არ არის: თავად გძელაძეს, დიად პატიოსანს, გვარის და კაი ოჯახის შვილს, ერთი მზეთუნახავი ქალი უზის გასათხოვარი და ზედ ზურგზედ ორასი თუმანი თეთრი ნაღდად აკერია. აუფორთხაღდა ლუარსაბს გული, გაუჟდა გვერდებში და დღე-მუდამ სამშურად უღიჭინებდა, მაგრამ არ იცოდა — როგორ მოეხდინა საქმე. უშველა ღმერთმა და ერთი დღეს მაჭანკალიც გაუტყვრა.

მაჭანკალი, გძელაძისაგან მოგზავნილი, გახლდათ ერთი მოხუცებული, დარბაისელი, ღარიბი და ქვრივი დედაკაცი, რომელიც მას აქეთ, რაც ქმარი მოჰკდომოდა, ამ პატიოსანის ხელობით თავს ირჩენდა. ამას „სუტ-კნეინას“ ეძახოდნენ, იმიტომ რომ ამისი უბედური ქმარი მთელ სიცოცხლეში კნიაზობას ეძებდა და ვერ დაიმტკიცა. ჩვენც აგრე დავუძახოთ.

დიდი ენამეტყველების სახელი ჰქონდა გავარდნილი თავადიშვილებში ამ სუტ-კნეინასა. ამისთანა

გამოცდილი შუამავალი თურმე ორიც არ დადიოდა დედამიწის ზურგზედა. ამიტომაც ბლომად იღებდა ფეხის-ქირასა, მაგრამ ეს იყო კარგი, რომ რაკი იკისრებდა საქმეს, ბოლოსაც მოუღებდა. აი, გძელაძესაც ეს ამოერჩივა, ხუთი თუმანი ბე მიეცა და თხუთმეტსაც დაჰპირებოდა, როცა საქმეს გაარიგებს. თუმცა გძელაძემ გამოგზავნა ლუარსაბთანა, მაგრამ გამოცდილმა სუტ-კენინამ ისე აჩვენა თავი, რომ მითამ ჩემ თავად მოვედიო, რომ ლუარსაბსაც დაავალოს და დასცინცლოს რამე.

ეს მოჰხდა ერთის აზნაურიშვილის სახლში, რომელმაც ჯვარი დაიწერა და ქორწილში სხვათა შორის ლუარსაბიც დაჰპატიჟა. ის სუტ-კენინა ამ აზნაურიშვილის მამიდა იყო. ქორწილის მეორე დღეს, სადილის შემდეგ, ჩვენი ლუარსაბი შექეიფიანებული წავიდა და ფანჯატურში დაწვა. მზე დაწურვაზედ იყო, როცა ვიღაცამ ხელი ჰკრა და გაადვიდა. ლუარსაბმა გააჭყიტა თვალები და დაინახა ერთი პატიოსანი ხნიერი დედაკაცი. წამოხტა მაშინვე ფეხზედ.

— დაბადნით, შენი ჭირიმე, მოისვენეთ, — უთხრა სუტ-კენინამა, — ჯეცრავოდა ვარ, მოსვენება დაგიფრთხეთ, მაგრამ დედი-თქვენის მეგობრობა და ხათრიჯამი რომ მაგონდება, ის პატივი და სიყვარული, თქვენზედაც გული შემტკივა... აი, ამოდენა (დაბლა ხელით აჩვენა) ხელში მჭერიხართ, მითამაშებიხართ. დედა-თქვენი და მე დიდი მეგობრები ვიყავით, უერთი-ერთმანეთოდ ვერ გაგვეძლო, დიდი სიყვარული გვქონდა ერთმანეთისა: დები რად იქნებიან ისე, როგორც ჩვენ ვიყავით. დედა-თქვენი ხომ არ გახსოვთ?

— არა, მე მაშინ ორის წლისა ძლივა ვყოფილვარ, — მიუგო ლუარსაბმა, რომელმაც არ იცოდა ჯერ, რა ამბავია და ან რა უნდა ამ კენინასა.

— რასაკვირველია, არ გეხსომებათ. ის უბედურ-
რი ღმერთს რომ თავის უმანკო სულს აბარებდა, —
იმის დამკარგავი მე ცოცხალი რაღადა ვარ, ეჰ, მად-
ლობა ღმერთს, იმის ნებას ვინ წაუვა, — რომ უმან-
კო სულს აბარებდა, მე მაშინ ფეხთით ვეჯექი. ყვე-
ლანი დაითხოვა ჩემ-გარდა. მამა-თქვენი, მგონია, მა-
შინ მიცვალებული იყო.

— არა, ჯერ მასუკან თუნდ ექვსი წელიწადი
იცოცხლა, — მიუგო ისევ ლუარსაბმა.

— მართლა, მართლა, რამ დამავიწყა? — სთქვა
სუტ-კენინამა, მითამ და მართლა დაავიწყდა, — აი,
სიბერე რა არის, ხსოვნამ მიღალატა, დიად, ცოცხა-
ლი ბძანდებოდა. დახე ჩემს გონებას! თავის პირით არ
მიბძანა: „დაო ხორეშან! ვიცი, რა სიყვარული გაქვთ
შენ და ჩემ ცოლსა, წადი, ფეხთით დაუჯექ, იამება,
შენ რომ გნახავს ისე ჩემი ნახვაც არ იამება“. მამა-
თქვენი დარბაისელი კაცი იყო, დიდი პატიოსანი, სა-
ხელოვანი და ყველასაგან პატივცემული. დიდი
შიში-კრძალვა ჰქონდათ იმისი, განა მარტო საქრის-
ტიანოში, სალევოშიაც; დაღისტნამდინ იმისი სახე-
ლი გავარდნილი იყო, რუსებისაგანაც დიდი პატივი
ჰქონდა. აბა თქვენ რა გეხსომებათ, პატარა იყავით.
ჰო, რას მოგახსენებდით?.. — ჰკითხა ლუარსაბსა.

— რომ მამი-ჩემის სახელი დაღისტნამდინ გა-
ვარდნილი იყო, რომ რუსებისაგანაც დიდი პატივი
ჰქონია, — უპასუხა ლუარსაბმა.

— არა, ეგ ხომ ვიცი. რაზედ დავიწყე, ის და-
მავიწყდა, ველარ მომიგონია. აი, ბატონო, სიბერე
ეს გახლავთ: წუთის წინად რას ვლაპარაკობდი, არ
მახსოვს, მამი-თქვენის სიკვდილი — ოცის წლის ამ-
ბავი — რომ არ მახსოვდეს, რა საკვირველია.

— თორმეტი წლის ამბავი გახლავთ,— გაუსწორა ლუარსაბმა.

— თუნდ თორმეტისა, მაინც საკვირველი არ არის. რაზედ დავიწყე ლაპარაკი?.. — ჩაფიქრდა სუტ-კნენინა, მითამ — და არ იცოდა, რაზედ დაიწყო. იცოდა, ძალიან კარგად იცოდა, მაგრამ ჰფიქრობდა. ისე როგორ მოახერხოს, რომ ლუარსაბმა ტყუილში ველარ დაიჭიროს, როგორც მამის სიკვდილში დაიჭირა. ლუარსაბი გაშტერებული იდგა და სულ არ ესმოდა, რა განზრახვით მოსულა ამასთან კნენინა და რა განზრახვით ჰლაპარაკობს.

— ჰო, მართლა! — წამოიძახა სუტ-კნენინამ, ფიქრის შემდეგ, — იმას მოგახსენებდით: ცხონებული დედა-თქვენი რომ უმანკო სულს უფალს აბარებდა ყველანი დაითხოვა, ჩემ-გარდა, და, როცა მარტო-კანი დავრჩით, მიბძანა თავის სირინოზის ხმითა: „მე, ჩემო გულითაღო მეგობარო ხორეშან, დიდი ხნის სიცოცხლე აღარა მაქვს. ვიცი, რომ ჩემი სიყვარული დიდი გაქვს. აი, ეს შენ და ჩემი ობლები, შენ იყავ ამათი დედა“. ეს რომ ბრძანა, — ვუი უბედურების მნახველს! — გული ამოუჯდა. მეც ლაპა-ლუპით წამომივიდა ცრემლები, ბევრი ვიტირეთ. მერე ხომ განუტევა კიდეც ის ანგელოზის სული. მე, როგორც თავზარდაცემული, ისე გიჟსავით დავრბოდი, თურმე ეგონათ — ვერ ავიტან მწუხარებას და ჭკვიდამ შევცდები. დიდი სიყვარული გვქონდა, ესე ვიყავით, თითქო ერთი ხორცი გვაქვსო და ერთი სული. დედა-თქვენიც ასეთი დედაკაცი ბძანდებოდა, — დაუშკვიდროს ღმერთმა სასუფეველი, — ასეთი დედაკაცი ბძანდებოდა, რომ ყველას ხატსავით უნდა ელოცნა. ასეთი რამ იყო! სადღა არიან ეხლა იმისთანები! ჩვენც ვიტყვით, დედაკაცები ვართ!.. მესამეს დღეს ქრის-

ტიანულის წესით მივაბარეთ მიწასა იმისი ნათელი გვამი. დიდი სამღვდელო იყო მოპატიჟებული. მოგახსენებენ, მამა-თქვენს გვამის გასაპატიოსნებლად არქიელიც უნდა ჰოეწვივა, მაგრამ დროშკის ცხენები ვერ ეშონათ, რომ გაეგზავნათ. თქვენ ერთი ბეწო ობლები დარჩით, თქვენ და დავით პატარები იყავით, თქვენ მაშინვე შემიყვარდით, თქვენკენ მშინვე გული უფრო მამიწევდა. არ ვიცი რად, — დათიკოც ხომ იმისი ნაშობი იყო, მაგრამ თქვენ ჩემთვის სხვა იყავით. მე თქვენ ხომ არ გეხსომებით? — არა, არ მახსოვხართ.

— აბა, რასაკვირველია, არ გეხსომები, შენ სამის წლისა იქნებოდი, როცა მე ქმარი მომიკვდა, — ვაი იმის დამკარგავს! — მას აქეთ შინიღამა ფეხი არ გამომიდგამს, — ვარ ესე უნუგეშო, უპატრონო, ქვრივ-ოხერი. სიხარული ჩემთვის სიხარული აღარ არის, ქვეყანა ჩემთვის სულ შავებშია ჩაცმული. მაპატივეთ კადნიერება, იქნება თავი შეგაწყინეთ. რა ვქნა? ბედისაგან დაძწვარ-დადაგული ვარ, დარდები მეშლება ხოლმე. რალა გავაგრძელო, მოკლე სიტყვა სჯობია. თქვენ სამის წლისა იქნებოდით, რომ ქმარი დავკარგე. ჰოგშორდით და მას აქეთ აღარ მინახვიხართ, მაგრამ გულით ისევ თქვენთან ვიყავი; ვისაც კი თქვენებურს შევხვდებოდი, თქვენს ამბავს ვკითხავდი. ერთ ღამეს — აი, ეს სამი თვეც არ იქნება — დამეძინა. ვნახოთ, — ღრმა ძილში რომ ვარ — ერთი მშვენიერი ანგელოზი, შუქ-მოფენილი, განწმენდილი და გასპეტაკებული თვალ-წინ გამომეცხადა. სიზმარს მოგახსენებთ, მაგრამ ასეთი სიზმარი იყო, რომ აქამდინ ცხადი მგონია. — „ხორეშან! — მიბძანა სულმა ცხოველმა, — მე შენის გულითადის მეგობრის სული ვარ, განწმენდილი და გასპეტაკებული“. მა-

შინვე მუხლებზედ მოვეხვიე დედი-თქვენის სულსა, დედა-თქვენი ბძანდებოდა. — „მუხლებზედ ნუ მეხვევი, — მიბძანა ხელახლად, — მე შენგან გული მტკივა: რად დაანებე თავი ჩემს დავითს და ლუარსაბსა? დავითი კიდევ არაფერი, იმან ცოლი იშოვა და დაბიხავდა, ლუარსაბს რატომ არ ჰპატრონობ?“ სამი ღამე ერთი-ერთმანეთზედ მომეცვლინებოდა და სულ ამას მეტყოდა ხოლმე. ეგრე გახლდათ, თქვენი დაუტირებელი არ მოგკვდე! თუხდ ეგ არ ყოფილიყო, მე — როგორც მოგახსენეთ — უფლისა წინაშე აღთქმა მივეც, რომ დედობა გაგიწივო, და აი, დღეს მოვიდა ის დღე. თქვენ ყმაწვილი კაცი ბძანდებით. მე, რა წამსაც დაგინახეთ, მაშინვე მივხვდი, რასაც გაუგიჟებია ის საწყალი ქალი. ღმერთმა შეარცხვინოს შენს მხარ-ბეჭთან ყარამანის მხარ-ბეჭი და სიტურფე ტარიელისა, გონიერება გარდანქეშანისა. თვალი მოგაკარით თუ არა, მაშინვე მივხვდი, რასაც აუთთია ცეცხლი იმ უბედურის ქალის გულშია. უბედურს ვამბობ იმიტომ, რომ იქნება თქვენ იმაზედ არც კი ჰფიქრობთ, ის კი იქა ჰდნება.

ლუარსაბს იამა, ისე უნებლიეთ ქუდი უფრო ჩაიტება, კისერი მოიღერა, წვრილ, ახალ აშლილ უღვაშებს ხელი გადუსო, წელში გასწორდა და მხარ-ბეჭ მოიმარჯვა. ისე იამა, რომ პირველ ხანში ვერ მოახერხა სიტყვის თქმაცა. ჯერ არ იცოდა, რასაკვირველია, ის ქალი ვინ იყო, მაგრამ მაინც იამა.

— არც ქალია ურიგო, — დაიწყო ისევ სუტკენინამა, — როგორი ყარამანიც შენა ხარ, იმისთანა სალბიხურამან ის არის. სწორედ ტარიელ და ნესტან-დარეჯანი იქნებით, ორივე ერთად რომ შეგყაროთ. არც გვარი და შთამომავლობა აქვს ცუდი. მუხრან-ბატონთან ერთ ფერცელზედ არის იმათი გვარიც ჩა-

წერილი. კაი ქალი, კაი გვარიშვილი, კაი ოჯახი, სახელგანთქმული ნათესაობა, — ბიძა ერთი მაიორი ჰყავს, მეორე დიანბეგია თათრებში, ფულიც აქვს ნაღდად, მეტი რა გინდა? ზერე დედი-შენის სურვილიც არის. ის ანგელოზი წუხელაც მომევიღნა და ძითხრა: „ეგ უთუოდ მოახდინეო!“

— ფული რაერთი აქვს? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ორასი თუმანი ექნება.

— ნაღდად?

— სულ ბაჯალლო ოქრო; შინა აქვს, პარკში შეკრული.

— გძელაძიანთ ქალი ხომ არ არის?

— თქვენ ვინ გითხრათ?

— მე ვიცი.

— მაინც?

— ვიცი, ის არის. განა მე კი გულში არა მქონდა იქ ქალის სახე, — მორცხობით ჩაიღიმე ილა ამ სიტყვაზედ ლუარსაბმა.

— საიღამ? გინახავს თუ?

— თვალითაც არ მინახავს, მაგრამ ისე ვიცი.

— მაშ ნებას დამრთავთ თქვენ მაგიერ ვილაპარაკო? რა-რიგად გაუხარდება ქალსა!

— თორემ მამას კი არა, — სთქვა სუტ-კნეინის ქებით გაზვიადებულმა ლუარსაბმა.

— არ გაუხარდება, თქვენმა მზემ! — გაუძნელა ძალად საქმე სუტ-კნეინამ.

— მაშ იმისგან არა ხართ მოგზავნილი?

— რას ბძანებთ? იმისაგან რომ ვიყო, საქმე გათავდებოდა, რაკი თქვენი ნებაც არის. ის არის, რომ თითონ მამა დიდს უარზედ სდგას.

— უარზედ სდგასო!..—წამოიძახა გულნატკენმა ლუარსაბმა, — რაში მიწუნებს მითამ? გვარი იმაზედ ცუდი არა მაქვს და ოჯახი. მითამ რაო?

— ეხლა, ხომ მოგეხსენებათ, რიხიანი კაცია.

— მაშ არ იქს, რალა?

— როგორ არა იქს, მაგრამ დიდი ცლა და ხერხიანობა კი უნდა.

— მაშ შეიძლება დავიყოლიოთ?

— ვინ იცის? ეგ ხერხზედ ჰკილია, მაგრამ მაინც კიდევ ღმერთმა იცის: ჯიუტი კაცია.

— ხერხი კიდევ თქვენი საქმეა.

— მართალია, მაგრამ მარტო ჩემი ხერხი რასა იქს?

— სხვა რა უნდა? რაც შემეძლება ჩემ კისერზედ იყოს. მადლის გადახდა ჩვენც ვიცით.

— უი, შენ გეთაყვანე, შენა! მაგას ვინ მოგახსენებს? გულუხვობაში თქვენი გვარი დიდი ხანია გათქმულია, განა არ ვიცი. თუნდ ეგ არ იყოს, დედიშენის შვილს მე უნდა გამოგართო რამე, მაშინ შემერგება ლუკმა? არა, გეთაყვა, მე მაგას არ ვიქ, — ეგ შენ იცი. მაგრამ... მაგარი ეს არის, რომ „ქრთამი ჯოჯოხეთს ანათებსო“, ერთი ოციოდ თუმანი მოგინდება, რომ იმისი მახლობლები შემოვისყიდოთ. ერთი კაცია იქ, იმისი სიტყვა გძელადიანთ მოსესათვის ბეჭედი, ფირმანია სწორედ. იმას უნდა ხახა დავუღბოთ.

— ეხლა სად ვიშოვო მე ოცი თუმანი? — უთხრა ცხვირ-პირ-ჩამოშვებულმა და დაღონებულმა ლუარსაბმა.

— მაგაზედ ნუ შესწუხდები: შენ თამასუქი მამეც და ფულს მე გიშოვი.

— ბატონი ხარ. აი, თუნდ ეხლავ, — წაატანა სიტყვა გახარებულმა ლუარსაბმა.

სუტ-კნენამ, რომ ჰნახა ესე ადვილად ლუარსაბის დაყოლება, იფიქრა: სულელი ყოფილა, რატომ ბლომად არ ვუთხარიო და, რომ გაასწოროს შეცდომა, ეს მოიგონა:

— ეს კი უნდა იცოდე, ჩემო შვილო, რომ დიდს სარგებელს გამოგვართმევენ.

— დიდსა? მაინც რამდენს?

— თუმანზედ შვიდ შაურს.

— რა ვუყოთ, მივცემ. „როგორც გიჭირდეს, ისე გიღირდესო“ — ნათქვამია.

— მაშ ყური დამიგდე: შენ ჯერ უარზედ დადეგ, ვინც რა უნდა გითხრას, ფეხი მაგრა დააჭირე, იქნება იმ ქოფაკს, როცა დაყაბულდება, ჭახრაკი მოვუჭიროთ, მეტი დავსტყუოთ, გესმის? მე სულ შენთვის ვამბობ, თორემ მე რა მერგება. ხომ გესმის?

— მესმის, როგორ არ მესმის! ფეხი უნდა დავაჭირო.

— მაშ ეხლა მე ვიცი, ხვალ დილაზედ თამასუქს მოვამზადებინებ, შენც ხელი მოაწერე და მერე მე ვიცი.

— თამასუქი წინ მოგცე?

— მაშ, ქა!.. ფულს ისე ვინ განდობს? მე რომ მქონდეს, არ დაგიჭერ, ხომ იცი. დედი-შენის შვილს როგორ დავუჭერ, მაგრამ მე, ქვრივ-ოხერს, ვინ მომაბადა, სომეხს უნდა გამოვარძო. აბა სომეხი, ხომ იცი, რა ურიაა.

— ვიცი, ვიცი.

— მერე, როცა გავარიგებ, მეც ერთი ქვრივ-ოხერი ვარ... ერთი-ორჯერ პურს მაინც მაჭმევ, —

შეაბრალა თავი სუტ-კნეინამა, — შენი გვარი დარ-
დიმანდობაში და პურ-მარილობაში გათქმულია.

ლუარსაბს იამებოდა ხოლმე, როცა ეგრე იხსე-
ნიებდნენ იმის გვარს, ოღონდ ეს გეთქვა და ჩოხას
გაიხდიდა და შენ ჩაგაცმევდა.

— ერთი ეს მითხარ, ქალი როგორია? ყველა —
ყველა და ეს კი დაგვაფიწყდა, — მოიგონა ბოლოს
ლუარსაბმა.

— წიგნში და ხელსაქმეში კარგად გაწურთვნი-
ლია, მეტი რა გინდა, — უპასუხა იმანაც.

— წიგნი რად მინდა? რა, ბრძნად ხომ არ დავ-
სომ?... შენ ერთი ეს მითხარ, მადლიანი სახე აქვს?
ფერზედ როგორ არის?

— მაგას ნულარ მკითხავ, კალმით ნახატია.

— მაშ რალა, ფეხი დავაჭირო? — ჰკითხა ლუ-
არსაბმა, რომელსაც სუტ-კნეინის უკანასკნელ სიტ-
ყვებზედ სიხარულმა და წადილმა ტანში მეტად სა-
ამურად გაურბინა.

— დიად, ფეხი დააჭირე. ამას შენთვის ვამბობ,
რადგანაც ჩემს დაზედ უკეთესის შვილი ხარ, ოო-
რემ — თითონ შენ იცი — მე გამორჩენა არა მაქს-
რა. ჩემის სულის საცხონებლად მინდა მოვახდინო
ეს საქმე, თორემ მოსე გძელაძე მე არას მამცემს. ნე-
ტავი დავიყოლიო და დედი-შენის შვილის ბედნიე-
რება მოვახდინო და გამორჩენას ვინ იკითხავს!

— ჩემ კისერზედ იყოს ეგა. ლამაზია? — ჰკითხა
ლიმილით კიდევ ლუარსაბმა.

— გითხარ — კალმით ნახატია-მეთქი.

— ორასი თუმანიცა აქვს?

— იქნება მეტიც, — ეგ მე და შენზედ ჰკიდი.

— იქნება მეტიცო!.. ჰა, თქვენ რას იტყვით, ცუ-
დი არ იქნება, — ისე სთქვა ლუარსაბმა, თითქო რჩე-
ვას ეხლა აპირებო.

— შენ როგორღაც გულში ჯერ არ გადავი-
წყვეტნია, როგორც ვხედავ, — დაატანა ცბიერმა
სუტ-კნენიან, რომ გამოათქმევინოს, გულში კარგად
გაუჯდა თუ არა; თუ გაუჯდა, კიდევ დასტყუოს
რამე.

— ეჰ, რას ბძანებ?

— როგორ რას ვბძანებ? თუ გულში არა გაქვს,
ნუ შემარცხვენ, ეხლავ თავი დამანებებინე.

— თავი როგორ დაგანებებინო, რომ იმ ქალის
სიყვარული გულში ნაღვერდალსავით ჩამიგდე. აბა,
როგორ დავანებო თავი? მითამ რაში დავიწუნებ?

— მაშ გავათავეთ?

— გავათავეთ.

— უი, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი! ძლივს დე-
დი-შენის მოვალეობას და უფლისა წინაშე აღთქმას
არ შევასრულებ, თუ მოსე გძელაძე ძალიან არ გა-
გვიჯიუტდა!

— ის კაცი რომ სთქვი, მოიყიდე, მეც აქ ფეხს
დავაჭერ.

— ნეტავი იმის მეტი ქრთამი არ დაგვეხარჯოს!
იქნება სხვასაც მოუნდეს.

— უი ჩემ თვალებს! ჰა, როგორ იქნება? უბრა-
ლო კაცის შვილები ხომ არ არიან, ათ-ათ თუმანში
ხელი გაისვარონ, თავადიშვილები არიან, სახელგა-
თქმულები, იმათი მოსყიდვა ადვილი არ არის. აი,
როგორ გეტყობა, რომ ჯერ ყმაწვილი ხარ.

— ოცის წლისა ჯერ სრული არა ვარ, — იტყუა
ლუარსაბმა, სრული იყო.

— ისიც ჩვიდმეტი წლისა იქნება. სწორედ გკრიტები იქნებით. უი, ნეტავი კი იმ ბედნიერ დღეს შევესწრა, რომ თქვენ ერთად მხარი-მხარ მსხდომხი გნახოთ და! ბევრი არ შემოგნატრებენ!

— მაშ ერთი აუჩქარე, თუ მართლა ეგრეა, თუ ღმერთი გწამს, — შეეხვეწა მოუთმენელი ლუარსაბი.

— ნეტავი ჩემს აჩქარებაზედ იყოს დამოკიდებული და მალე მტერი მოგიკვდეს, მალე მე მაკას ბოლო მოვუღო, მაგრამ ის წყეული მამაა საქმე. ღმერთი მოწყალეა, ნუ გეშინიან.

ეგრე გათავდა პირველი მოციქულობა სახელოვანის მოციქულისა. ლუარსაბს ამ დღის აქეთ, ცხადივ თუ სიზმრად, სულ ის კალმით ნახატი ქალი აგონდებოდა და ორას-თუმნიანი პარკი. საღერღელი მეტად აეშალა, სურვილმა მეტად აადულა, ასე რომ, როცა მოიგონებდა, ერთს ლაზათიანად გაიზმორებოდა და ამას იტყოდა მსუნაგსავით ტუჩის ლოკვითა: „კალმით ნახატი ქალი, ორასი თუმანი ბაჯადლო ოქრო და იქნება მეტიცო... ჰა! რას იტყვი ლუარსაბ, ურიგო არ იქნება, განა? ამაზედ არის ნათქვამი: „ბედი მომეცი და სანეხვეზედ გადამაგდო!“

VII

თუმცა სუტ-კნეინამ თავის ანგარიშების გამო საქმე ცოტად გააგრძელა, მაგრამ მალე უნდა გათავებულიყო, რადგანაც ორივეს მხრივ ნების დართვა იყო. სუტ-კნეინის ანგარიშების გარდა, ერთი სხვა ხიფათიც მოსდევდა ამ საქმეს: ქალი — პირველი რომ ოცის წლისა იყო და ამბობდნენ ოცდა-ერთისაცაო — ეგ არაფერი, ამაში შეიძლებოდა კიდევ ხერხია-

ნად მოეტყუებინათ, ცხენი ხომ არ იყო — კბილებზედ შეეტყოთ, მაგრამ ჭირი ის იყო, რომ მეტად მახინჯი გახლდათ. აბა, აქ როგორ მოატყუებ? თვალებს ხომ არ აუბამ? მართალია, შეიძლებოდა პირველში სხვა ეჩვენებინათ, მერე, რაკი ჯვარის დასაწერად მოვიდოდა, ძალად გადასწერდნენ ჯვარსა, მაგრამ სუტ-კნეინას ეშინოდა: მერე ხომ თმით მათრევენო. თმით თრევა კიდევ არაფერი, რომ კარგად გამორჩენა შეიძლებოდეს, ოცი თუმანი აბა რა ფულია! მართალია, ლუარსაბსაც ჩამოართო ბარათი, მაგრამ, რაკი ამისთანა მახეში გააბამდა საწყალსა, მერე როგორღა მივიდოდა ფულის გამოსართმევად? ხომ უზიარებლად დაარჩობდა. ეჩივლა და ბარათი დიანბეგთან წარედგინა, რა გამოვიდოდა? ლუარსაბი გააბათილებინებდა, თუ არა და ნახევარს დიანბეგი წაიღებდა. მაგ ნახევარს ჯანი გავარდეს, ოღონდ საქმე არ გამოაშკარავდეს, — მაშინ რა ეშველებოდა სუტ-კნეინასა? ხომ ციხეში დაიჭერდნენ. „არა, — იფიქრა კნეინამა, — ეს ბარათი კიდევ აქა მქონდეს: როცა დრო მოვა, შევუთვლი, თუ მომცა, ხომ რა კარგი, თუ არა და ჯანი იმასაც გავარდეს, — ერთის სიტყვით ეს ბარათი ან ჰო არის, ან არა. საჭო-არაოდ საქმე რად გავიხადო. სიფრთხილეს თავი არა სტკივა: ისევ ისა სჯობია, მოსე გძელაძეს ათიოდ თუმანი ნაღდი — აი ეგ მიყვარს! — მოვამატებინო და გავბედო ლუარსაბის მოტყუება, თორემ იქ ჩივილი, ერთი დავიდარაბა ასტყდება, იქნება საქმეც გამოაშკარავდეს, ამას იქნება სხვა საქმეებიც ზედ შემიკეცონ, — ერთი ხათაბალა რამ გამოვა... რადა? არა, ეგ ჩემი საქმე არ არის: მე მიყვარს „ჩისტად“ საქმის დაჭერა.

ეგრე მომართული იყო სუტ-კნეინა, როცა გძელადიანთ სოფელში შევიდა ამისი ურემი, მითამ და ერთ რაღაც ძველ საყდარში ღამის სათევად მოვიდა. მეორე დილას თითონ მოსე გძელადე მოიჭრა და სუტ-კნეინა თავის სახლში შეიპატიჟა. დაიწყეს ლაპარაკი.

— აბა, ჩემო ღვიძლ დაზედ უფრო უკეთესო დაო! ქალია თუ ვაჟი? — ჰკითხა მოსე გძელადემ.

— ვაი, რომ ქალია, — უპასუხა შეწუხებულსავით სუტ-კნეინამ.

— როგორ? არ ირთავს?

— არა.

— მაინც რას ამბობს?

— ქალი არ მოსწონს — ნუ გეწყინებათ კი — მახინჯი არისო.

— ვაი შენს მოსეს! განა უნახავს სადმე?

— არა, არსად არ უნახავს, მაგრამ შეუტყვია.

— თუ არ უნახავს, მაშ კიდევ შეიძლება საქმე დავატრიალოთ.

— აბა როგორ?

— თუ შენ შემეწევი, ჩემო დაო, და ჩემს პურ-მარილს არ დაივიწყებ, საქმეს დამში მოვიყვანთ.

— აბა, გეთაყვა, მე რაღა თხოვნა მინდა, ხომ იცი ჩემს თავს შენის სამსახურისათვის არ დავზოგავ.

— მაშ თუ ეგრეა, დამაცა.

ადგა მოსე, გავიდა გარეთ და პატარა ხანს შემდეგ შემოიყვანა ერთი მშვენიერი, მოხდენილი ახალგაზდა გოგო. დააყენა სუტ-კნეინის წინ, ხან აქეთ შემოატრიალა, ხან იქით, მერე უბძანა, რომ გარეთ გავიდეს.

გამოცდილი სუტ-კნეინა მიხვდა, რასაც მოასწავებდა ეს ამბავი, მაგრამ თავი მოიკატუნა, მითამ და

არაფერი იცის. მოსე გძელაძე მოვიდა და მოუჟდა ისევ გვერდით.

— როგორ მოგეწონა? — დაიწყო გძელაძემ.

— ერთი ტურფა რამ არის, — უმანკოებით მიუგო მანკიერმა სუტ-კნეინამ.

— უფრო კარგი იქნება, რომ ჩემის ქალის ტანსამოსით მოვროთ.

— რასაკვირველია: ერთი-ორად მოემატება სიკეკლუცე.

— ეხლა შენ რას იტყვი, რომ ნიშანის მომტანს ეს გოგო, ლამაზად მორთული, ჩემის ქალის მაგიერად ვაჩვენოთ? — ჰკითხა მოსემ და თვალი თვალში გაუყარა, რომ პასუხი იქ ამოეკითხა.

— მერე სასიძო ხომ მოვა ნიშნის მერეთ, იმას რაღას უზამ?

— იქამდინ ვინ დააცლის? მესამე დღესვე ჯვარისწერა დავუნიშნოთ. სადღა მოიცლის რომ ქალის სანახავადაც მოვიდეს?

— მერე ხომ მაინც ჯვარის-საწერად მოვა?

— მერე მე ვიცი. ძენ ოლონდ მანამდინ დამეხმარე, მერე ჩემს კისერზედ იყოს. ძალად ჯვარს გადავწერ.

— არა, გეთაყვა, მე მაგ საქმეში ხელი დამიბანია, მე მაგას არა ვიქ, ეხლავ გეუბნები.

— რატომ?

— აბა, იმას გაუგია, რომ მახინჯიაო...

— მაგის ფიქრი ნუ გაქვს, — გააწყვეტინა სიტყვა მოსემ, — ნიშანის მომტანი რომ ამ გოგოსა ჰნახავს, მივა და ეტყვის: რას მიჰქარავ, იმისთანა ქალი ჩემს თვალეზს ჯერ არ უნახავსო. თუნდ ეგ არ იყოს, ერთი ხუთიოდე თუმანი და იმისი ჯვანი. ასეთს ავაღაპარაკებ, რომ...

— ძმას გამოგზავნის.

— უფრო კარგი. რასაც თავის თვალთ ჰნახავს, თუნდ ქრთამი არ იყოს, ის არ უნდა უთხრას? თორემ ფულიც ხომ არა მშურს.

— არა, გეთაყვანე, მე მაგ ცოდვაში არ ჩავდგები. აი, შენი ბეედ მოცემული ხუთი თუმანი, მე კი ხელი დამიბანია.

ამოიღო ორი ოც-და-ხუთ მანეთიანი ასიგნაცია და მისცა მოსეს გამოქნილმა მოციქულმა.

— მაშ მღალატობ?.. — უთხრა გულის სატყენად მოსემა, — მაშ ჩემი ოჯახის დაღუპვა გინდა? მაშ ჩემი საწყალი ქალი არ გებრალება? ეჰ! მუხანათო წუთის-სოფელო!.. სულ ტყუილი ყოფილა: პურ-მარილიც, პატივის-ცემაც, სიყვარულიც, მეგობრობაც!.. ეჰ, შენი ნებაა!.. ეს კი იცოდე, რომ გულში შხამწასმული ისარი გამიყარე, სპილენძის ტყვია მომარტყი, ურჯულო ლეკსავით ქრისტიანი სული წამწყმინდე.

მოსეს ეგონა, რომ ამ სიტყვებით მოვულბობ გულსაო, ის კი არ იცოდა, სუტ-კნეინა რა კნეინა იყო! სუტ-კნეინა კი იქნებოდა, რომ სიტყვით მოტყუებულყო!.. სუტ-კნეინას თუმცა გულში ეცინებოდა, მაგრამ სახე შეიჭმუხნა, მითამ სწუხს კიდეც და ვერა უშველია-რაო.

— შენ ნუ მამიკვდები, მოსე, — უთხრა მწუხარის ხმით კნეინამ, — და იმ შენის სახის ჩემს უბედურს ქმარს პირშავად არ შევეყრები საიჭიოს, რომ შენის ოჯახის სამსახურისათვის მე თავს არ დავიზოგავდი, მაგრამ სამსახურიც არის და სამსახურიც.

— რა ვუყოთ, რომ არის? — მიუგო ეხლა კი ცოტად იმედმოცემულმა მოსემ, რადგანაც შეატყო, რომ სუტ-კნეინა დაყოლებას აპირებს, — რა ვუყოთ

რომ არის? განა ჩვენ კი არ ვიცით სამსახურის გადახდა? რა უმადური მე მიპოვე? ოცი თუმანი არ დაგპირდი? ოც-და-ხუთი იყოს, შე დალოცვილო!

— არა, გეთაყვა, ფულზედ ხომ არ არის საქმე: თმით მათრევენ სიბერის დროს, სულს წავიწყებენდ.

— ოც-და-შვიდი იყოს.

— არა, გეთაყვა, ფული რა სახსენებელია: საქმე დიდი გასაბედავია.

— ხომ მოხერხება შეიძლება? ოც-და-რვა იყოს.

— არა, შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ თავს ვინ გამოიმეტებს?

— ოც-და-ცხრა იყოს, — უმატებს ნელ-ნელად მოსე და ყოველ მომატებაზედ ჰხედავს, რომ სუტ-კნეინა რბილდება.

— ძალიან თავის გამოიმეტება კი უნდა, თორემ შეძლებით რა არ შეიძლება.

სუტ-კნეინამ, ხელოვანმა სუტ-კნეინამ, ძალიან ცბიერობითა სთქვა ეს უკანასკნელი სიტყვა, თითქო მოსე რომ ფულს უმატებს, იმას ყურსაც არ ათხოვებსო, და მარტო იმასა ჰფიქრობს: შეიძლება, თუ არაო. მაგრამ კარგა მსუქანის ლუკმის ამოვლება უყვარდა, რაკი ქვაბში ხელს ჩაჰყოფდა ხოლმე. მოსეს რომ არ დაესწრო, თითონ სუტ-კნეინა ეტყოდა მაგას, ესე მოვიქცეთო. კალმით ნახატიანო—უთხრა და ამისთანა მახინჯს ხომ არ დაანახებდა? სწორედ მაგისთვისაც მოვიდა, რომ მოსესთან არჩიოს, ისე კი, რომ ფულიც მეტი გამორჩეს. რაკი მოსემ დაასწრო, გამორჩენის საქმე ნახევრად გარიგდა. სუტ-კნეინას კიდევ გაუხარდა, — ეხლა მე უარზედ უნდა დავდგეო, სთქვა გულში, და თუ გამორჩენაა, აქ გამოვრჩებიო.

— ოც-და-ათი იყოს, — დაუმატა კიდევ სწორე გზაზედ დამდგარმა მოსემ, — მეტი კი აღარ შემიძლია.

— რატომ? — დაიწყო ისევ თავისებურად კნინამ, რაკი ოც-და-ათამდინ აიყვანა, — რატომ? შეძლებით კი შეიძლება, მაგრამ ნიშნობაში მეც უნდა ვიყო, რომ თუ მოხერხდეს, კარგად მოხერხდეს. ეს არის ჭირი, რომ ამ კაბით ხომ ვერ მოვალ?

— კაბაც შენი ჭირის სანაცვლო იყოს, — დაასწრო გახარებულმა მოსემ, რაკი ჰნახა, რომ სრულიად დაიყოლია, — კაბა ჩემ კისერზედ იყოს.

— მაშ ყური მათხოვე, რას გეტყვი: მე იმას ნიშანის მოსატანად ძმას გამოვაგზავნივ. შენ გოგო ლამაზად მორთე — ეცადე არავინ გაგცეს — სამ დღეს უკან კი უთუოდ ქორწილი უნდა მოახდინო. მოიგონე რამე, რომ ყმაწვილმა ქალის ნახვა არ მოასწოროს. მერე ხომ შენ იცი, ჩემი საქმე მაშინ გათავებული იქნება.

— ნიშნობის ღამეს ფულს სრულად ჩაგაბარებ, ეხლა თუ გინდა, ეს ხუთი თუმანი ბე ისევ წაიღე.

— არა, ათი თუმანი მიბოძე, რა ვიცი, იქნება როგორ დამჭირდეს, აქ ხომ ვერ გამოვიქცევი.

— შვიდ-თუმან-ნახევარი იყოს ჯერ.

— ათი მიბოძე. ისევ შენის საქმისათვის მინდა, შენს საქმეს მოვახმარებ, თუ გამიჭირდა. ჩემთვის ხომ არა გთხოვ.

— რა? ეს ათი თუმანი იმ ოც-და-ათ თუმნის ანგარიშში არ გინდა წაიღო თუ?

სუტ-კნენიამ გაიცინა.

— მაშ, ჭა?

— ჰო, ეგრე სთქვი, მე მეგონა, მართლა, ეს ცალკე გინდა, რომ ჩემს საქმეს მოახმარო.

— არა, გეთაყვანე, იმის ანგარიშში მიმაქვს. საკაბე კი მალე მიბოძე, რომ შეკერვა მოვასწრო.

— აი, ათს თუმანს მოგართმევ, იქიდან შეიკერე და მერე გავსწორდებით.

სუტ-კნენინა დაჰყაბულდა, მაგრამ მოსტყუვდა კი.

რაღა გავაგრძელო, მოსემა და კნენინამ ესე დააწყეს საქმე და სწორედ ეგრეთაც ბოლო მოუღეს. კაი ბადე დაუგეს ლუარსაბსა და კარგადაც გააბეს.

ორი კვირა რომ გავიდა, აღტაცებულმა ლუარსაბმა, აქაო და საქმე გარიგდაო, კარგის ნიშანით თავისი უფროსი ძმა დავითი გამოისტუმრა. დიდის ყოფით მიიღეს დავითი. ხალხი მოსემ არ მოიწვივა, სრულიად არავინ, რომ ეშმაკობა არ შეუტყონ, ლუარსაბსაც მისწერა — ნურავის შეატყობინებო. აი, ის წიგნი ნამდვილი, თავის ღირსებით და შეცდომებით:

„ჩემო აღმატებულო ბედნიერო გვაროვანო სიძეო:

„თუმცა დიდათ ბედნიერი ვარ რომელიცა რომა შენგანა ვარ დღეს მოხუცებული ბედნიერი და გული ჩემი სიხარულით აღავსე ნეტარითა სიძოობითა თქვენითა და თვალი ჩემი აახილე რომელიცა რომა დაინახა ისევ გაზაფხული მუხთაღისა სოფლისა ამისა ფრიად სიხარულში ვარ რომელიცა ეხლა ვარ ჩემო აღმატებულო გვაროვანო სიძეო რომელიცა გთხოვ გამოგზავნო ნიშანი რომა საქმემ არ დაიგვიანოს დიდი ხალხი არ გამოგზავნო რომელიცა რომა მე მოხუცებული კაცი ავადა ვარ სნეული და პატივი და მასლაათი და ქეიფი რომელიცა მე აწ აღარ ძალმძის რომელიცა ფრიად შეაწუხებენ ქორწილში რომელიც თქვენ იქნებით ჩემს სახლში მასპინძელი დიად დიდი ხალხი მოვიწვიოთ თქვენცა დიდი და პატიოსანი ნათესაობა გყავს რომელიცა არც მე ვარ უნა-

თესაო და ბლომად შეეყაროთ ისე როგორათაც შე-
ჰფერის დიდებულს გვაროვნობასა თქვენსა და ჩემსა
ოჯახს სახლკარიანობასა ჩემსა:.”

„სხვებზე ბძანდებოდეთ ბედნიერებით იესო ძე
ღვთის მიერ ვითხოვ თქვენს ბედნიერებას რომელი-
ცა რომა მსურს ნახვა თქვენი თქვენი სიამამრი ბრწყინ-
ვალე თავადი მოსე ნოშრევანისძე გძელაძე:.”

რასაკვირველია, თავაზიანი ლუარსაბი ამ წიგნის
შემდეგ აღარ გაგზავნიდა ბევრს ხალხსა. მარტო ერ-
თი დავითი და ერთი კიდეც ვილაცა გამოისტუმრა,
რომ ახალი სიამამრი, რადგანაც ავად არის, არ შეა-
წუხონ, დავითს კი დააბარა, რომ ფულზედ კარგად
მოილაპარაკოს, როდის ჩააბარებენ, და მერე ქალი
კარგად გასინჯოს.

დიდის პატივით მიიღო მოსემ დავითი. ქალის მა-
გიერად ის მშვენიერი გოგო მორთეს და დავითს ისე
აჩვენეს. დავითი გაგიჟდა — რომ დაინახა და გულში
არ იყო რომ შურმაც არ გაუარა, ნამეტნავად თა-
ვისი მჭლე ცოლი რომ მოაგონდა ამასთან. ვახშამ-
ზედ რომ ისხდნენ, მარტო ოთხნი იყვნენ — დავითი
და ამასთან მოყოლილი ის ვილაცა, თითონ მოსე და
ამისი მოზრდილი შვილი. კნეინაც თუმცა მოსესთან
იყო, მაგრამ ქალთან ივახშმა. მოსემ ბოდიში მოიხა-
და, რომ ხალხი არ დაუპატიჟა ამისთანა ბრწყინვა-
ლე გვარიშვილებსა.

— რა ვქნა, შენი ჭირიმე, — უთხრა დავითს მო-
სემა, — ჩემო ახლო მოყვარევ! ავადა ვარ, თასლიბს
ვერ გავუწევდი. სიძუნწეში არ ჩამომართო, შენი ჭი-
რიმე! აბა, ჯერ ისე ავადმყოფი რა არის, მერე მას-
პინძელი რა უნდა იყოს. თორემ იმდენი სიკეთე ღმერ-
თმა შენ მოგცეს, რამდენი ნათესაობა და მახლობ-
ლობა მე მყვანდეს. მაგრამ ჩემი მაყურებლები რა

ქეიფს გასწევდნენ. ისევ ის ვამჯობინე — ნუ დავ-
პატიჟებ-მეთქი. ამ ნიშნობამ ისე შინაურულად ჩაი-
აროს, ქორწილი კი ჩემ კისერზედ იყოს. ქორწილისა
რა ბძანა ჩემმა სიძემ?

— რაც ჩქარა იქნება, ისა სჯობიაო, — უპასუხა
დავითმა, — პირფერობაში კი ნუ ჩამომართმევთ და
ეს ქალი რომ ჰნახოს იმან, იმ წამშივე ჯვარს დაი-
წერს, თავი არ მომიკვდება!

— მზეთუნახავი ყოფილა, — დაუმატა სტუ-
მარმაც.

— რა ვქნა? მაღლობა ღმერთსა, ღმერთმა ეც
მომცა და ყველაფერი ღვთის ნებაზედ ჰკიდია, —
სთქვა მოსემა. — მიხარიან, თქვენმა მზემ, რომ ქალი
მოგეწონათ.

— ღმერთმა აცოცხლოს პატარძალი! — წამოავ-
ლო ჯამს ხელი დავითმა, — ღმერთმა ტკბილად შეა-
ბეროსთ ერთმანეთს!

— მაღლობელი ვარ, თქვენი ჭირიმეთ! — და-
უკრა ყველას თავი მოსემა, — მაშ რაც მალე იქნება,
ისა სჯობია.

— იმან ისე მოგახსენათ, — უპასუხა დავითმა, —
მეც, სწორედ მოგახსენოთ, მაგას ვურჩევ ჩემს ძმასა.
რალა გავაგრძელოთ საქმე.

— ჩემის ფიქრითაც ეგრე სჯობია, — სთქვა მო-
სემა, — ქალი აქა ჰდნება — მამისაგან კი არ უნდა
ითქვას ესა, მაგრამ შორეული ხომ არა ხარო, თქვენ-
თან რა დავმალო, — ქალი აქა ჰდნება.

— ის კიდევ იქ, თქვენმა სიცოცხლემ! — წაარ-
თო სიტყვა დავითმა.

— მაშ, როცა მიბძანებთ, მაშინ იყოს ქორწილი,
— სთხოვა მოსემა.

ერთის სიტყვით, გადასწყვეტეს, რომ სამშაბათს საღამოზედ სიძე უნდა მოვიდეს და იმ ღამესვე ჯვარი დაიწეროს. მეორე დღეს დავითმა ფულზედ ჩამოუგდო ლაპარაკი. მოსემ დააჯერა, რომ ქორწილის მეორე დღეს ორასს თუმანს სულ ბაჯალლო ოქროებს თავის ხელით მიართმევს. ხელი-ხელს დაჰკრეს, დავითი — მეორე დღეს პატარძალი აღარ აჩვენეს — შინ წამოვიდა და მოსე თავის სახლში დარჩა. როცა მოსემ ცხენზედ შესო და გამოისტუმრა დავითი, როცა მარტო დარჩა, ხელები დაიფშვნიტა მეტის სიხარულისაგან და სთქვა ღიმილით: ყოჩაღად წავიყვანე საქმე. ეხლა ჩემი წუხილი მარტო ის არის, რომ სუტკნეინას ხრიკი მოვუგდო, ერთი მიზეზი რამ მოვუგონო, რომ ფული აღარ მივცე იმაზედ მეტი, რაც მიმიცია, თორემ, იმისაგან რომ მოგტყუვდე, სი-რცხვილია.

ამ ფიქრში იყო, რომ სუტკნეინა — მოსეს ცოლი არა ჰყვანდა და ჯალაბობას კნეინა ჰთამაშობდა — რომ სუტკნეინა წინ მოეგება გახარებული.

— ჰა, რა-რიგად მოვიდა საქმე! — უთხრა სუტკნეინამ, — მომილოცავს შვილის ბედნიერება. დიდი ჯაფა კი გავწიე. სულ ვიწურებოდი — შენზედ მიწა არ მენახოს — სულ ვიწურებოდი, რომ ან აი ეხლა შეიტყობენ-მეთქი, ან აი ეხლა — და დავიღუპები, მაგრამ მიშველა ღმერთმა და ვერ შეიტყეს.

— ეჰ, შე დალოცვილო! — უპასუხა მოსემ, — იწურებოდი, ასე გგონია, პირველად ჩაგეძინოს ამისთანა საქმე. იწურებოდა!.. თქვენი ხელობა მეტი რა არის? იწურებოდა!..

სუტკნეინა შეკრთა.

— არა, ჰხუმრობ, თუ მართლა მეუბნები? — ჰკითხა შემკრთალმა სუტკნეინამ.

— მაშ არა და გეხუმრები!
— ეხლა განა?
— ეხლაცა და მაშინაც.
— ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, თუ ეგრეა, მე კი გამისტუმრე და მერე შენ იცი.

— სადაც გინდა წაბძანდი, ხელს ვინ გიჭერს.
— რასაკვირველია, ხელს არავინ დამიჭერს, მაგრამ დაპირებული მიზოძე და ღმერთმა მშვიდობა მოგცეს, რაც გინდა ილაპარაკე ჩემზედ: გული არ მეტკინება.

— დაპირებულიო!.. რაც მოგეცი იმასაც ვნანობ და გგონია — კიდევ მოგცე რამა!

— ეხლა ეგ ნამუსია? მოხუცებული დედაკაცი ფოშტის ცხენსავით მათრიე, ქვეყანაში თავი შევირცხვინე, საქმე საქმეზედ მოვიყვანე და ეხლა მაგას მეუბნები?! ნამუსია?

— დაჩუმდი, თორემ...

— არა, ნამუსია?.. შენა გკითხავ, ნამუსია?

— ის კი ნამუსია, რომ აგიღია ფეხი, სოფლიდან სოფლად დადიხარ და მაჭანკლობ, ნამუსია? შარშან რომ ათ თუმნად შენი დისწული, გასათხოვარი ქალი, დიანბებს მიჰგვარე, ნამუსია? როცა დაორსულდა, შენ რომ წამალი მიეცი და მუცელი წაუხდინე, ნამუსია?..

სუტ-კნეინას გული ყელში მოეზვინა, თავისი სიფრთხილე, გამოცდილობა ამგვარებში და გულის სიგრილე დაჰკარგა.

— მაშ თუ აგრეა, — დაიყვირა გაკაპასებულმა სუტ-კნეინამ, — შენი ფეხი დამკარ თავში, შენი ფეხი, თუ ეგ საქმე არ დაგიხლართო!

— შენი ლეჩაქი დამხურე თავზედ, — ამ მუქარაზედ მშვიდობიანად უპასუხა მოსემ, — შენი ლე-

ჩაქი, თუ ეხლავ გომურში არ დაგამწყვდიო, მინამ ქორწილი არ გათავდება. რას მიზამ! მიჩივლებ თუ? არა მგონია, შენი თავი სადიანბეგოდ გახადო: ცოდვა ბევრი გაწევს კისერზედ, სულ ერთი-ერთმანეთს ზედ მიეკეცება, და მაშინ ციმბირშიაც ალაგი არ გექნება, შე ტყუილო-კნენიან, შენა! ეს ის დიანბეგი კი არ არის, რომელსაც გოგოს გაუთრიგებდი ხოლმე და ბურთსავით ხელში ათამაშებდი! ის დრო წავიდა.

ვერც ამ სიტყვებმა მოიყვანეს თავის გონზედ გამწარებული სუტ-კნენიან. ის ისევ-ისე სიმწარისაგან გონებაშიხდილი იყო, თორემ გაჯავრების და მუქარის მაგიერ ისეთნაირად მოიკატუნებდა თავს, ისეთნაირად მოუკვდებოდა ხელში, რომ ყველაფერს გააქარწყლებდა. ეხლა კი ჯავრისაგან, როგორცა ვთქვი, გონება დაბნეული ჰქონდა, იმიტომაც მაინც კიდევ შეჰყვირა:

— დამამწყვდევ!.. უი, მეხი კი დაგეცა მაგ უხეირო თავზედ! დამამწყვდევ რა, შენი მოახლე გოგო ვარ, ან შენი გომბიო ქალი!..

— რაო? აი, თუ გოგოზედაც უარესი არა ხარ. მე ეხლავ გაჩვენებ, როგორ გაგისტუმრებ გომურში, — უთხრა ხუმრობაგაშვებით მოსემა, — შენ რომ ჩამოგარჩო კიდევ, ხმას არავინ გამცემს. მაგრამ სიფრთხილეს თავი არა სტკივავო, მერე რომ არა დამაბრალო-რა, ეხლავ მიჩვენე, ჯიბეში რა გაქვს.

მივარდა სუტ-კნენიანს ჩვენი მართალი კნიაზი. სუტ-კნენიან ჯერ გაუძალიანდა, ბოლოს კი — ღვთის წყალობა გქონდეთ — იკადრა ერთის ლურჯის ხელსახოცის ამოღება, რომელშიაც რალაცები ეხვია.. სუტ-კნენიან გაფითრდა და პირი გაუშრა. ველარა უთხრა-რა. მოსემ გაშალა ხელსახოცი და თავისი ათი თუმანი იქ გამოკრული ისევ ხელუხლებლად ჰნა-

ხა, მაშინვე ჯიბეში იკრა. ერთი რალაც ქაღალდიც მოჰხვდა ხელში. გაშალა, თამასუქი იყო, ის თამასუქი, რომელიც სუტ-კნეინამ ლუარსაბს დასტყუვა. მინამ მოსე ამ საქმეში იყო გართული, სუტ-კნეინას თავისი ხერხი, ეშმაკობა, გამოცდილება დაუბრუნდა. იფიქრა სუტ-კნეინამ: „ამ ყვირილს და მუქარას თავი უნდა დავანებო, თორემ დამწყვდევას გამიმართლებსო. თუნდ დამამწყვდივოს, არაფერი, ხუთი-ექვსი დღე სიზმარსავით გაირბენს: შინ მივწერ, რომ მზითევს ვუმზადებ-მეთქი და ქორწილამდინ ველარ გადმოვალ. ვინ რას შეიტყობს, ოღონდ ეგ ათი თუმანი მაინც დავიბრუნო! ეგ მაინც არ დამეკარგოს!..“ ამ ფიქრებმა თვალის დახამხამების უმალ გაუბრინეს გონებაში სუტს, მაგრამ კი მოხერხებულს კნეინასა.

— ეს ვინ მოგცა შენ? — ჰკითხა მოსემ და აჩვენა თამასუქი. სუტ-კნეინას მზად ჰქონდა პასუხი.

— ეხლა, შენ არ დაიჯერებ, რასაკვირველია. რომ ეგ თამასუქი თუ ჩამოვართვი, ისევ შენის საქმისათვის ჩამოვართვი. თუ ვინიცობაა, რომ მოვატყუეთ, ქალი ის არ ვაჩვენეთ — ეს შეეტყო და უარზედ დამდგარიყო, ამ თამასუქს ვაჩვენებდით და ვეტყოდით: დაიწერე, თორემ დიანბეგს წარვუდგენთ და სულ ნაღდს დაგათვლევენებთ. აი, რისთვის გამოვართვი, შენ ხომ არ დაიჯერებ, გაჯავრებული ხარ, მაგრამ მე კი გული ძალიან შემტკივა შენთვისა.

— თუ ეგრეა, რატომ აქამდინ არ მაჩვენე?

— რომ ვაჩვენო-მეთქი, ვიფიქრე, ვაი თუ ამის იმედით საქმეზედ მუყაითობა იმისთანა აღარ გასწიოს-მეთქი. რა ვიცი? ხორციელები ვართ.

— ეხლა მაგითი გინდა მომატყუეო განა?

— აკი გითხარ: არ დაიჯერებ-მეთქი. კაცს რაკი ერთხელ და ერთხელ ეხტიბარი წაუხდება, აღარ და-

უჯერებენ. მეც ისე მომდის. შენა გგონია, გატყუებ^ა თუნდ ეგ ბარათი შენ მიირთვი, ორასს თუმანში გაუბარე და მე ეგ ათი თუმანიც მეყოფა, ჩემო კარგო-

— შენ მაგითი მე ვერ მომატყუებ. ეს ბარათიც მე დამრჩება, ეს ათი თუმანიცა, და შენ კი გომურის მაგიერად ხულაში დაგამწყვდევ, რომ ჯვრის-წერამდინ არ გამცე. მერე რაც გინდა ჰქენი. — ბიჭო! — დაიყვირა მოსემა.

ბიჭი მოვიდა.

— ეს ტყუილი-კნენია წააბძანე ხულაში, ხალიჩაც მიართვი, მუთაქაც, ქვეშსაგებიც. პური და ღვინო არ მოაკლოთ, ეს კი უნდა ჰქნა, რომ გარეღამ კლიტით უნდა გადაკეტო და გასაღები აქ მომართო. თუ ეს ამბავი შეუტყვია ვისმე, ვაი თქვენი ბრალი!

ბიჭი არ გაინძრა, ჯერ ტყუილი ეგონა.

— არ გეყურება შე... შვილო! — დაუტყვილა მოსემა.

ეხლა კი იკადრა ბძანების დაჯერება, მივიდა, წაავლო ხელი და გამოსწია საწყალ სუტ-კნენასა, რომელიც ეხლა კი ისე მაიკუნტა, ისე მაიკუნტა, რომ მუშტის ოდენა გახდა, მაგრამ მაინც კი იმედი არ დაჰკარგა, რომ გააქარწყლებს ამ ამბავსა და მშვიდობით გადარჩება. კიდევ სიტყვა მოახერხა ეშმაკურად და უთხრა მოსესა ისე, ვითამ აქ არაფერი ამბავია:

— უი, შენ კი გენაცვალოს ჩემი თავი! ტყუილი გაჯავრება რა-რიგად გიხდება! ამ სულელ ბიჭმაც დაიჯერა, ასე ჰგონია, — მართლა უბძანე. გლებკაცია, ვერ მიხვდა, ნუ გაუწყრები, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!

ამისთანა ოსტატობამ კინალამ მოსე არ გააცინა. ბიჭიც გაშტერებული შედგა. ბევრი კიდევ სხვა იოს-

ტატა სუტ-კნეინამა, მაგრამ ვერაფერმა ველარ უშ-
ველა: ხულაში დაამწყვდიეს, შინ კი წიგნი მისწე-
რა — ჯერ კი მოსემ გადიკითხა — რომ აქ მზითევს
და საკერავებს ვუმზადებო და ოთხშაბათამდინ ნუ
მომელოდებითო. ეს მისწერა, შევიდა ხულაში, და-
ჯდა ხალიჩაზედ და დაიწყო ტარის რთვა, რომელ-
საც, საცა წავიდოდა, თან წაიღებდა ხოლმე. ესე იყო,
მითამ და აქ არაფერია.

VIII

როცა დავითი შინ მივიდა, საღამო ხანი იყო. ამი-
სი ცოლი, ელისაბედი, და ლუარსაბი ეზოში ღობის
ჩრდილში ისხდნენ. თვალი შეასწრო თუ არა, ლუ-
არსაბი წამოხტა, მიეგება ძმას, ვერაფერი კი ვერა
ჰკითხა, იმიტომ რომ რცხვენოდა. დავითი ცხენიდან
გადმოხტა, გაისწორა მოშვებული ჩალსაკრავი, მო-
ვიდა, ცოლს არც კი მიემშვიდობა და წამოწვა ხა-
ლიჩაზედ.

— როგორ მოგეწონა სასძლო? — ჰკითხა ცოლ-
მა. ლუარსაბმა ყურები აიციქვიტა.

— მზეთუნახავს რომ იტყვიან, ის არის, — მიუ-
გო დავითმა, — მე იმისთანა ლამაზი ქალი არ მი-
ნახავს.

ლუარსაბს გაუხარდა, ელისაბედს ეწყინა: ჩემზედ
უკეთესი იქნებოა.

— მართლა, გეთაყვანე? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— შე ნუ მომიკვდები, იმისთანა ქალის მნახვე-
ლი არა ვარ. — ამის მერე ცოლს შეჰხედა და შურიტ
დაუმატა: — მე რომ პატარა კიდევ მომეცადნა, სხვა
რიგად წავიდოდა ჩემი საქმე.

— რა? შენ შეირთავდი თუ?—წააყვედრა გულ-
ღვარძლიანმა ცოლმა, — უი შენ თვალებს! შენთვის
მეც არ ვემეტებოდი ჩემს ბედსა. მამა-ჩემი განა რომ
უარზედ იდგა, შენისთანები მთხოულობდნენ!

— უარზედ იდგა, მე ვიცი, რუსთ ხელმწიფის
შვილს მიგცემდა. იმისიც მადლობელი იყავ, რომ მე
გავბრწყვდი.

ესე სიტყვა-სიტყვაზედ შეჰყვნენ და ერთი კაი
ლაზათიანი ჩხუბი მოუვიდათ, ასე რომ მოგეწონე-
ბოდათ. ელისაბედს იმ დღითვე შურით აევსო გუ-
ლი და შეიძულა ჯერ თვალთ უნახავი არ-ნახუ-
ლი რძალი.

„მალე ჩემი მტერი დაჰკნეს, მალე მე ის დავა-
ჰკნო, — ამბობდა გულში ელისაბედი, — ამ სახლში
ჩემზედ უკეთესი და ჩემზედ უფროსი არავინ არ უნდა
იყოს. ჩემი ქმარი უნდა მაყვედრიდეს იმის სილამა-
ზეს?! უი, უწინამც დღე გაჰქრობია. ასეთ ეკალს გა-
ვუყრი თვალში, რომ დღენი ვაწყევლინო!“

ელისაბედი ქორწილში არ წავიდა.

ქორწილის ღამეს დიდი ამბები მოხდა. მოვიდა
სიძე დიდის მაყრიონით, ძმაც თანა ჰყვანდა, სწორედ
სამშაბათს დღეს. იმ დღეს საცოლო არ აჩვენეს, რა-
საკვირველია. მოსესაც შეეყარა დიდი ხალხი. უგან-
ზრახვოდ არ იყო ეს ხალხის შეყრა მოსეს მხრით.
ეხლა კი მართალი ქალი გაისტუმრეს საყდარში. რო-
ცა ყველაფერი მოამზადეს, მერე მიიპატიჟეს საქმრო-
ცა. როცა შევიდა ლუარსაბი საყდარში და თვალი
მოჰკრა თავის საცოლოსა, ელდა ეცა. მოუბრუნდა
თავის ძმას დავითს, თავაზასაც და ზრდილობასაც
თავი დაანება და უთხრა:

— დავით, აკი მზეთუნახავიაო?

ხალხს სიცილი წასკდა, საწყალი პატარძალი სირცხვილით აინთო და ტირილი დაიწყო. დავითი წინ წადგა; რომ დაინახა ერთი უმსგავსო პატარძალი, მღვდელს მიუბრუნდა:

— მამაო! ჯერ სხვა იწერს ჯვარს, თუ ეს რა ამბავია?

— კნიაზი ლუარსაბ თათქარიძე და დარეჯან მოსე გძელაძის ასული იწერს ჯვარს, — მიუგო მღვდელმა.

— პატარძალი სად არის?

— აი, ესა ბძანდება.

— ლუარსაბ! — დაუძახა ძმას დავითმა, — მოგვატყუვეს, ეგ ის არ არის, ჯვარი არ დაიწერო.

მთელი ხალხი გაოცდა. ლუარსაბი დაღონებული და უფრო გაფითრებული გამოვიდა საყდრიდან, მთელი მაყრიონი გამოჰყვა. ცხენები მოიკითხეს, უნდა წამოსულიყვნენ. ცხენები დაემალათ. შეატყობინეს მოსეს, რომ საქმრო ჯვარს არ იწერსო. მოვიდა მოსე და თან მოიყვანა მრავალი ხალხი.

— კნიაზო დავით! ეს რა ამბავია? — უთხრა გაჯავრებულსავით მოსემ, — ქალი საყდარშია და საქმრო ჯხლა დადგა უარზედ? აქამდინ სად იყავით, თუ არ გინდოდათ ჩემი ქალი? ვინ გეხვეწებოდათ? თქვენისთანა ოჯახის-შვილები მეხვეწებოდნენ, რომ არ მივეცი!

— აი, ბატონო, ქალი მანდ არის და, ვისაც გნებავდეთ, იმას მიეცით. ჩემი ძმა მაგის შემრთველი არ არის, — მიუგო თავგამოდებით დავითმა.

— ეხლა განა? როცა მთელმა ქვეყანამ შეიტყო, რომ ჩემს ქალს ირთავს შენი ძმა, როცა შენმა ძმამ საყდარშიაც შეიყვანა ჩემი ქალი? არა, თავზედ ლაფს არავის არ დავასხმევინებ! ან უნდა ჯვარი დაიწეროს,

ან არა და აქედამ ცოცხლები ველარ წახვალთ! გაგონილა? სიძე სახლში ჩამიდგეს, ქალი საყდარში შეიყვანოს და ჯვარი აღარ დაიწეროს!..

— ის კი გაგონილა, რომ პატარძალი შეცვალონ! ეს შენი ქალი არ არის.

— ხალხო და ჯამათო! დახე, რომ ველარა მოუგონიათ-რა, იმას ამბობენ, შენი ქალი არ არისო, — დაუძახა ხალხს მოსემა.

— მაშ ვისია, თუ მაგისი არ არის! — გაიხმაურა მოსეს ხალხმა, — ჩვენ ფიცს მოგცემთ.

— არა, ბატონებო, ჩემი ძმა ჯვარს არ იწერს. თუ ძალაზედ დადგებით, არც ჩვენა ვართ ლაჩრები, — წამოსთქვა დავითმა და ხანჯალი მოიმართა.

ქალები, ვინც კი იყვნენ საყდარში, სულ აქეთ-იქით მიიფანტნენ, ჰნახეს რომ ამათი ალაგი არ არის. პატარძალი კი და ორი ვიღაც ბებერი მოსემ საყდრიდან არ გამოაყვანინა, იმედი ჰქონდა, რომ როგორმე მოახდენდა ჯვარის-წერას.

— მაშ მოსე თავადიშვილი აღარ ყოფილა, — წამოიძახა მოსემ, — თუ თქვენ ჩემი ოჯახი შეგარცხენინოთ; ჩემის ცოცხალის თავით არ ვაკადრებ ჩემს გვარს, რომ თათქარიძეებმა საყდარში ქალი გამიუპატიურონ, ჯვარი უნდა დაიწეროს

— არ დაიწერს.

— უკანასკნელი სიტყვაა?

— უკანასკნელია.

— დავით! — უეცრად გადასხვაფერა სიტყვა მოსემ და ხმაც მოურბილა, — აქეთ მობძანდი.

დავითი გაჰყვა. იქით ორნივ გაშორებით გადგნენ. მოსემ ამოიღო ხუთი თუმანი და უთხრა ხმადაბლა დავითს:

— ეს ხუთი თუმანი, დაჩუმდი, შენ რა გინდა?
შენ ხომ არ ირთავ?

დავითი დარბილდა.

— ხუთ თუმანზედ ძმა როგორ გავყიდო? —
უპასუხა.

— შვიდი იყოს.

— ან შვიდად.

— რვა იყოს!

— ვერც რვა თუმნად.

— მაშ რამდენი გინდა?

— ათი მაინც იყოს.

— ცხრაზედ რას იტყვი?

— არა, ათი.

— ეჰ, ჯანი გავარდეს: ათი იყოს.

ამოიღო ათი თუმანი და მისცა. დავითმა ჯიბეში
ჩაიღო.

— მე კი დავჩუმდები და ჩემის ძმისა შენ იცი,—
უთხრა ღიმილით დავითმა.

— ოღონდ შენ დაჩუმდი და ერთი ორიოდე კაცი
თქვენი მაყრიონიღამაც დაიყოლიე და ლუარსაბს მე
მოვუხერხებ.

— ბატონი ხარ. მაგის პირობას გაძლევ.

— მაშ ხელი დაჰკარ.

დაჰკრეს ხელი ხელს და საწყალ ლუარსაბს ძა-
ლად გადასწერეს ჯვარი იმ ლამესა. მოსემ არც და-
პირებული ორასი თუმანი მისცა, იმის მაგიერ ის თა-
ბასუჭი დაუბრუნა, სუტ-კნეინას რომ წაართო. ლუ-
არსაბს არ მიჰყვანდა ცოლი, მინამ არ გამისწორდე-
ბაო. ბოლოს ესეც რომ ვერა გახდა-რა — გარემოე-
ბას დაემორჩილა და წამოიყვანა შინ თავისი და-
რეჯანი.

ელისაბედი სიხარულით აღარ იყო, რომ ლუარსაბმა მზეთუნახავის მაგიერ გონჯი ცოლი მოიყვანა. „ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა! — ეტყოდა ხოლმე ქმარს ელისაბედი, — ჰი, ვენაცვალე! ჯერ ჩემზედ უკეთესი უნდა შეერთო და მერე ჩემთვის ნიშნი მოეგო! ჰი, ვენაცვალე ღმერთსა!“ ბოლოს ხომ — როგორც მოგეხსენებათ — ცოლების მოწყალებით ძმებს ჩხუბი მოუვიდათ და გაიყარნენ.

IX

ჩვენმა ლუარსაბმა ესე დაიწერა ჯვარი. თუმცა ძალადობით მოხდა ესა, თუმცა მზითევშიაც მოატყუეს და მზეთუნახავის მაგიერ მახინჯი დარეჯანი შერთეს, მაგრამ — შუბლზედ ეგ მეწერაო — იფიქრა და დაემორჩილა ბედისწერასა. ბოლოს ხომ, — შენც იცი, მკითხველო, — რომ ამათ ერთმანეთი შეუყვარდათ. ამათ კი ისე ეგონათ, რომ უყვართ ერთმანეთი და სხვისა კი არ ვიცი. „ფერი ფერსაო, მადლი ღმერთსაო“ — ნათქვამია, ფერი ფერს შეხვდა და ერთმანეთი შეიფერეს. ეს შეფერება ჩვენში ცოტასა აქვს მიღებული სიყვარულად? კარგი რამ არის ქართველი კაცი: ბედსაც და უბედობასაც თანასწორად ემორჩილება ხოლმე. არც ერთისთვის გაიხეთქს თავს და არც მეორისთვის დაიწყებს ბრძოლასა, — და არის ისე ყველგან ერთნაირად გულგრილი და შეუპოვარი. ამ გულგრილობას და შეუპოვრობას კმაყოფილებად აღიღებენ; კმაყოფილება კიდევ — ვიღაცამა სთქვა — ბედნიერება არისო. ბევრჯელ უთქვამთ დარბაისელთ მოხუცებულთ ჩემთვის, რომ ახალ თაობას იმით მაინც ვჯობივართო, რომ ჩვენ

ცოტას კმაყოფილებიცა ვართო. მე კი დავჩუმებულ-
ვარ და გამიფიქრია: „კმაყოფილება კაცის მამაკვდი-
ნებელი სენია. ბედნიერია ახალი თაობა, თუ მართ-
ლა ის კმაყოფილება არა აქვს. იმედი თუა სადმე,
ამაში უნდა იყოს: უმაღლონი სჯერდებიან მას, რაც
არის, იმიტომაც იმათში უფრო ბევრია ბედნიერი,
მადლიანნი კი ძნელად: ამათ ყოველთვის უკეთესი
უნდათ იმიტომ, რომ კარგს უფრო კარგი მოსდევს
თანა, „მჯობს მჯობი არ დაელევას“, — ნათქვამია.

ჩვენი ცოლქმარნი კი ამისთანანი არ იყვნენ: ამათ
თავიანთ ცხოვრებაზედ „მჯობი“ ცხოვრება არ ეგო-
ნათ ქვეყანაზედა. ესენი კმაყოფილნი იყვნენ: ვალი
ამათ არ ემართათ და ვახში, დავა არავისთანა ჰქონ-
დათ და დარაბა, მხოლოდ ერთი ჯავრი ედოთ გულ-
შია: შვილი არა ჰყვანდათ. აი, ლუარსაბი ორმოცის
წლისა და დარეჯანი ორმოც-და-ერთისა შესრულდა,
რომ ღმერთმა მემკვიდრე არ უბოძათ. ბევრჯერ გა-
დაფურცლა კნეინამ კარაბადინი, ბევრი რალაც ბა-
ლახ-ბულახი მიირთო და ლუარსაბსაც დააღვინა,
მაგრამ ვერა ეშველათ-რა. „ტყუილად თავს რად
იხეთქენ, — ამბობდა ხოლმე ამათზედ ღვარძლიანი
ელისაბედი, — ტყუილად რად იხეთქენ? სოლომონ
ბრძნის წიგნს რომ ჩააბუღებულეხდა ხოლმე და კუ-
დიანობდა — ეგ იმან ჩასცხო თავშია. ღმერთმა მა-
გათზედ გული აიყარა, ეხლა აღარა ეშველებათ-რა“.

ჩვენი ცოლ-ქმარნი კი იმედს არა ჰკარგავდნენ.
შიეტყეს, რომ ქალაქში ერთი მკითხავია, ის შეი-
ტყობს უშვილობის მიზეზსაო. თუმცა შვილოსნობის
დრო გადასვლოდათ, მაგრამ მაინც კიდევ ქალაქისა-
კენ კაცი აფრინეს, თან გაატანეს ერთი კარგი ბალ-
დადი, რომელზედაც — როგორც მოგეხსენებათ —
უკითხავს მკითხავი იმას, ვინც თითონ ვერ მივა, და

რომელიც, რასაკვირველია, მკითხავს დარჩება ხოლმე. სამს დღეს უკან ბიჭმა პასუხი მოუტანათ, რომა „თქვენზედ ხატი გამწყრალიო. მერე რომელი ხატი? თელეთისაო, ასე სთქვა მკითხავმაო“. ეს რომ გაიგეს ცოლ-ქმართ, ერთ დროს და ერთხმად პირჯვრის-წერით წამოიძახეს:

— საიღამ სად მოგვიკითხა! დიდება სახელსა უფლისასა, — სთქვეს და ისევ პირჯვარი გადიწერეს.

— დალახვრა ღმერთმა! საიღამ სად მოგვიკითხა!

— ისევ გაიმეორა ლუარსაბმა.

— ხატზედ „დალახვრას“ როგორ ამბობ?

— ღმერთო, ნუ მიწყენ, ღმერთო, ნუ მიწყენ! — რამდენჯერმე პირჯვარი გადიწერა სხაპა-სხუპით, — აი, დალახვრა ღმერთმა, დაჩვეული რომ ვარ, ესე თავის-თავად ითქმის ხოლმე, ღმერთო, ნუ მიწყენ!

— ახლა რას იტყვი, ლუარსაბ, წავიდეთ?

— შორს რომ არის?

— რა ვუყოთ? ალბად ნება ღვთისა ეგ არის.

— მოდი, აქვე ნეკრესის ღვთისმშობელი ვილოცოთ.

— თელეთის ხატს ეწყინება: მე დავიბარეო, აქ კი არ მოვიდნენო და იქ კი წავიდნენო, იტყვის.

— მართალია, ეწყინება. გული მოუვა. აი, მე ხომ კაცი ვარ, მეც გული მამივიდოდა და ის ხომ ხატი ბძანდება — ვენაცვალე იმის მადლს! — უფრო გული არ უნდა მოუვიდეს?

— ეგ არის და.

— მაშ რა ვქნათ?

— უნდა წავიდეთ.

— შორს კი არის, თუ შენც იტყვი.

— ეხლა, თუ მივდივართ, ნუღარ ამადლებ — გვიწყენს.

— მართლა, მართლა! ნუ მიწყენ, აგრემც დიდება შენსა სახელსა, ხატო თელეთისაო! გიახლები, გიახლები და თაყვანსა ვცემ სახელსა შენსა.

დაიჯერეს მკითხავის სიტყვა: თედოს შეაბმევენეს ურემი, გადააფარეს ფარდაგი, ერთი კარგი ცხვარი დააკრეს ურმის ბოლოს, ახსენეს ღმერთი და ერთ მშვენიერ ზაფხულის დილას შეუდგნენ ქალაქის შარა-გზასა. ურემში ისხდნენ კნეინა დარეჯანი და მისი მოახლე ლამაზისეული. ერთი ბიჭი და ლუარსაბი თავის წითელს უოაყ ცხენზედ მჯდომი ნელ-ნელა აედევნენ უკან ფეხმძიმე ურემსა. მეომარის თვალადობა ჰქონდა ამ-ჟამად ჩვენს უამისოდაც საყვარელს ლუარსაბსა, თუმცა კი, როგორც ბამბის ტომარა, ისე იდო ცხენზედა. წელზედ ერტყა ქართული ხმალი და გრძელი ლეკური ხანჯალი, უკან წელში გაყრილი ჰქონდა სევადიანი დამბაჩა. შავი შალის ჩოხა ეცვა, იმისი კალთები ვაჟკაცურად ამოტარებული ჰქონდა ჩოხის ჯიბეებშია. შარვალში იჯდა, შარვლის ტოტები ჩაეკეცნა მაღალყელიან ყარაბაღულ თეთრ ჩექმებში, წვივებზედ პტყელი ჩაღსაკრავი, გრძელფოჩებიანი, სირაჯსავით შემოეკრა. თავზედ ეხურა ლურჯი ყალმუხის ქუდი — კახურად ჩატეხილი და შუბლთან შიგ შეეკეცილი — რადგანაც ცხელოდა, — ერთის სიტყვით, ხმლის პირი ზედ-წამოცმულ ვაშლით რომ ამოღებული სჭეროდა, თავიდან ფეხამდინ ორშაბათის ყეინი იქნებოდა.

ამ ყოფით ავიდნენ თელეთში მეხუთე დღეს, ილოცეს და მეორე დღესვე დაბრუნდნენ. ქალაქს რომ ჩამოუარეს და შეუდგნენ კახეთის გზასა, კნეინა დარეჯანმა შეაქცია ზურგი კოფასა, წამოიჩოქა და გამოჰხედა ქალაქსა. ლუარსაბს ურემში ეძინა. ისიც გააღვიძა.

— ლუარსაბ, ერთი შეხედე, რა ამბავია. ამოდენა ქვეყანა გაგონილა, რომ აქ არის! დიდება შენდა. ღმერთო! სულ ქვითკირის შენობა უნდა იყოს.

კნენას ქალაქი ჯერ არ ენახა.

— მაშ არა და წნული იქნება.

— ერთი შეხედე და, რამდენი საყდრებია!..

— ვიცი. განა არა ვყოფილვარ?

— პირველად რომ ჩაგიყვანეს, კენჭები არ ჩაგაყლაპეს? ¹

— როგორ არა? სამი ასეთი კენჭი ჩაყლაპე, რომ ძლივს მოვინელე.

— აღარ დაგცადა ქალაქმა?

— არა, რალას დამცდიდა, რომ კენჭებჩაყლაპული ვიყავ? რომ არ ჩამეყლაპა, მაშინ სხვა იქნებოდა.

— ეგ ხომ აგრეა. კაი სანახავი კი უნდა იყოს!

— კარგი როგორ არ არის, მთელი მილეითის ხალხი სულ მანდ დაწანწალებს: თათარი, ყიზილბაში, ურია, ოსი, სომეხი, რუსები ხომ რალა, ბუზსავით ირევიან.

— მართალია, რომ აქ კაცს თავს მოსჭრიანო და მერე ისევ გააცოცლებენო?

— მართალია, მაშ? ეგ კიდეც რა! რალაც მოუგონიათო, ფიცრებს თავის-თავად ხერხავსო.

— ახლა ეგა სთქვი.

— თავი არ მამიკვდება.

— როგორ? ისე თავის-თავად?

— თავის-თავად.

— არც კაცია, არც ადამიანი?

— არა.

¹) ჩვენში ბევრსა სწამს, რომ, თუ ვინც პირველად ქალაქში ჩადის და კენჭს არ ჩაჰყლაპავს, ქალაქი დასცდილობს. მეც, ამის დამწერს, გადამაყლაპეს ერთს დროს.

- მაშ ხერხი ვის უჭირავს?
- ეშმაკს და ქაჯს, ღმერთმა ნუ იცის რუსების თავი!
- რუსების მოგონილია განა ეგა?
- მაშ არა და შენის მაზლის დავითისაა!
- დიდება შენდა, ღმერთო! თვალთმაქციობას რომ ჰტამაშობენ, ისიც გინახავს?
- აბა რომელი?
- აი, გაჭენებულ ცხენზედ რომ კაცი დადგება, იმ კაცზედ კიდევ კაცი, იმაზედ კიდევ კაცი და კიდევ და კიდევ.
- ეგ რა არის? მე კი არ დავდგებოდი ხოლმე გაჭენებულ ცხენზედ ჩემ პატარა ბიჭობაში!.. — დაიკვება ლუარსაბმა.
- აი, შენმა მზემ! შენ კი იქნებოდი, რომ დამდგარიყავ.
- ღმერთმა იცის! ეხლა ჯანი აღარ მამდევს და სიმარდე, თორემ ეხლავ გიჩვენებდი.
- ნუ იკვებ. ხომ ვიცი, ჩემო კარგო, რაცა ხარ.
- განა კვეხნისთვის ვამბობ? მე იმისთვისა ვთქვი, რომ ეგ რა თვალთმაქცობაა-მეთქი. მაგაზედ უფრო ბევრი ასეთია, რომ...
- მაინც?
- რა ვიცი, რამდენი რამ არის.
- სთქვი რალა, მეც ვიცოდე.
- ბევრია.
- მაინც?
- რა ვიცი, რამდენი რალაცაებია...
- მაინც?
- ეჰ, ვინ მოსთვლის? ბევრია, ნეტავი შენ! რა-რიგად ჩამოცხა! უჰ!

რომ არ იცოდა რა ეთქვა ჩვენ უბოროტო ლუ-
არსაბსა, სიტყვა გადაასხვაფერა. მოიხალა ყალმუხის
ქული, შუბლიდან და სახიდან იმითი ჩამოიწმინდა
ოფლი. მერე გააკეთებინა ჩიბუხი და ჩიბუხის წვევაში
ისევ ხვრინვა ამოუშვა, მერე ასეთი, რომ რამდენიმე
დღის უძილო ეგონებოდა კაცსა.

X

მეხუთე დღეს შინ მშვიდობით მოვიდნენ ჩვენი
ბედნიერი ცოლ-ქმარნი, თან მოჰყვათ, რასაკვირვე-
ლია, იმედი, რომ შვილი გაუჩნდებათ. მაგრამ გავიდა
სამი თვე — ყმაწვილმა მუცელში არ გაიჩუქუნა, გა-
ვიდა ექვსი თვე — კაბა არ დაუვიწროვდა დარეჯანსა.
გავიდა ცხრა თვეც და დარეჯანს მუცელი არ ას-
ტკივდა. დარეჯანი მაინც იმედს არა ჰკარგავდა: ამ-
დენი სხვა-და-სხვა ფერის და სხვა-და-სხვა ნაირად
შელოცვილი ქვები შეიბა და კაბის უბეზედ დაიკე-
რა, რომ მართლა იმედი უნდა ჰქონოდა, და ჰქონდა
კიდევ. თუ აქამდინ არ ეყოლა, ის იმიტომ, რომ ლუ-
არსაბმა ხატს დაამუნათა და წააყვედრა — „შორს
არისო“. თორემ ეს დამუნათება და წაყვედრება არა
ყოფილიყო, ეხლა შვილი ეჯდებოდა დარეჯანს კალ-
თაში. ლუარსაბი ავ გუნებაზედ იყო. ეგ არაფერი,
რომ შვილი არ უჩნდებოდა და ხატმა მოატყუვა: დაი-
ბარა და არ მისცა კი შვილი; ამის ჯავრი ის იყო,
რომ დავითს, ამის ძმასა, უთქვამს: „ის ოხერი, რო-
დის იქნება ჩაძაღლდეს, რომ იმის მამულეზედ ვი-
ნავარდო“. ესა ჰკლავდა ლუარსაბსა, თორემ შვი-
ლის უყოლობა ამისთვის კიდევ დიდი უბედურება
არ იყო.

ერთხელ ესე დაღონებული აქეთ ტახტზედ გულ-
დაღმა იწვა ლუარსაბი, იქით ტახტზედ კიდევ კნე-
ინა დარეჯანი წინდასა ქსოვდა. ძალიან ცუდს
გუნებაზედ იყო. ხმაგაკმენდილი ჭერს გაუშტერა
თვალი და ჰფიქრობდა, იმაზედ ჰფიქრობდა, როგორ
მოახერხოს, რომ შვილი გაუჩნდეს. — „განა შვილი
იმისათვის მინდა, რომ მართლა შვილი მყვანდეს? —
ამბობდა თავის-თავად, — შენც არ მამიკვდე! დავი-
თის გამოჯავრებით მინდა, ის არ მინდა ჩემს მამუ-
ლებზედ გავახარო. იმისი ჯავრი არ მინდა შევირ-
ჩინო, თორემ ეს ჯაბრი რომ არ იყოს, ძალიანაც
არ ვინაღვლიდი, რომ შვილი არა მყავს. ცოტანი
არიან უშვილონი განა? მეც იმათში ვიქნებოდი. და-
ვითი არ მინდა გავახარო, დავითი!“

ეს რომა სთქვა თავის-თავად, გადმობრუნდა და-
ოეჯანისაკენ დაღონებული და მწუხარე ხმით უთხრა:

— ეხლა დავითს უნდა შერჩეს ის სიტყვები!..
უნდა ჩვენს მამულ-დედულზედ გავახაროთ!.. დარე-
ჯანი! შენი ჭირიმე, თუ გიყვარდე, თუ გიყვარდე, აი!
ერთი ვაჟიშვილი ჰშობე, დავითის გამოჯავრებით
მაინცა ჰშობე, რომ სხვა არა იყოს-რა. ოღონდ იმი-
სი ჯავრი კი ამომაყრევინე და მერე თუნდა მომკალ.
შენი ჭირიმე, შენი დედაკაცობის ჭირიმე! თუ გიყვარ-
დე, აი!

— ვშობამ, შენ ნუ მოუკვდები ჩემს თავს, ვშო-
ბამ, თუ აგრე! — უპასუხა კნეინამ ისე, ასე გგონია
მართლა ამის ხელში იყოს შვილის შობა. — წუხე-
ლის სიზმარში ერთმა მოხუცებულმა კაცმა — ფეხე-
ბამდინ უმტვერო ქალღმრთულით წვერი ჰქონდა—ერ-
თი წამალი დამალევინა და მიუხრა: გამრავლდი, ვი-
თარცა იაკობო! მე მაშინვე მუხლზედ ვემთხვივე, შენ
მაგიერადაც ვემთხვივე.

— მართლა?—წამოიძახა იმედმოცემულმა ლუ-
არსაბმა, — ისე თვალითა ნახე?

— აი, როგორც შენა გხედავ.

— შენი ჭირიმე!.. მაშ იმედია, დარეჯან-ჯან!

— მაშ, ჭა!

— ჰო, შენ გეთაყვანე, შენა! — დაიჯერა და გა-
იღიმა ლუარსაბმა, — როგორ. გითხრა?

— გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ.

— იაკობი ვინ იყო?

დარეჯანმა არ იცოდა, ვინ იყო. ისე კი გაეგო
მგონი — წირვა-ლოცვაზედ, იაკობის სახელი, და
ვინ იყო, რა იყო, როდის იყო — ამაების არა იცო-
და-რა. მაგრამ არ-ცოდნა ითაკილა, ისევ რალაცა მო-
ჭორება ირჩივა „არ ვიცის“ თქმასა, როგორც ამ-
გვარ შემთხვევაში ყველა ქართველმა იცის ხოლმე.

— ვინ იყო? — იკითხა დარეჯანმა, — წირვა-
ლოცვაზედ მაინც არ გაგიგია?.. აბრაამის მძახლის
განაყოფის შვილი იყო.

— ეხლა, გამრავლდიო, ვითარცა იაკობ, მითამ
რაო?

— მითამ ისაო, რომ გამრავლდიო, — აუხსნა
დარეჯანმა.

— აი, ვენაცვალე იმის ენას! მაშ იმედია?

— კიდევ! ნუ იცი შენ ეგ, ნუ! ნუ ხარ უჯერო.
ცოდვაა.

— აღარ ვიქნები, აღარ, ოღონდ შენ შვილი
ჰშო, თუნდა ენასაც მოვიკვნეტ, ოღონდ კი დავითს
ნუ გაახარებ.

— ღმერთია მოწყალე! გეუბნები, არ გავახარებ-
მეთქი.

— ახ, ნეტავი კი მართლა ჰშობო და.

— კიდევ! ნუ ხარ უჯატი, წმინდა კაცის სიტყვა-ზედ როგორ ხარ უჯერო, რა დაგემაართა?!

— აი, დალახვრა ღმერთმა! ჩემ-თავად გულში უნდა მეთქვა — ღმერთმან იცის — და აკი კიდევ წამომცდა. ახ, ნეტ...

— კიდევ!

— ფუი, დალახვრა ღმერთმა! კინალამ კიდევ არ წამცდა!.. ეხლა, მეტად რომ მინდა, იმიტომ, თორემ... ეჰ, გადავბრუნდები, დავიძინებ თორემ, მე რომ ვიცი ჩემის ენის ამბავი, ერთს კიდევ წამომაროშვინებს რასმეს და ღმერთი მიწყენს.

— თელეთისა არ იყოს! იმდენი ამუნათე, იმდენი იძახე — შორს არისო, რომ გაგვიწყრა და, აი, დღესაც შვილი არა გვყავს.

— მერე აკი მაშინვე შევეხვეწე, ნუ გაჯავრდები-მეთქი. რატომ არ მაპატივა! რა ვუყოთ, რომ „შორს არის“-მეთქი ერთხელ წამომცდა? ერთი ალილო მღვდელსაც შესცდებო.

— კარგი, კარგი! რაც იყო, იყო; ეხლა მაინც არ აწყენინო.

— მაშ დავიძინებ.

— შენი ნებაა.

ლუარსაბი გადატრიალდა და პატარა ხანს უკან ერთი მადლიანი თავისებური ხვრინვა ამოუშვა.

ნეტავი არ დაეძინა. ძილში საშინელი სიზმარა ჰნახა. ჰნახა, რომ დავითი სიხარულით აღარ არის, რომ ამას შვილი არ უჩნდება; დადის ყველგან და სულ იმას იძახის: ის ოხერი როდის იქნება ჩაძაღლდეს, რომ იმის მამულებზედ ვინავარდოო. სტკივა გული ლუარსაბსა, ჯავრი მოსდის, გული ყელში მოებჯინა. რა ჰქნას? — „ღმერთო! — ამბობს სიზმარში გულნატკენად ლუარსაბი, — რა დაგიშავე, შე

დალოცვილო, რომ შვილს არ მაძლევ? მიბძანე და აკი გაიხელ თელეთს სალოცავადა, თორმეტ-აბაზიანი ცხვარი დაგიკალ, ორი აბაზის წმინდა სანთელი აგინთე. სხვა რა ვქნა? წირვა-ლოცვას უამისოდაც არ ვაკლდებოდი, მარხვა მე არ გამიტეხია, ყოველ წელიწადს წმინდა ზიარება მიმიღია და აღსარება მიტქვამს. აბა ჩვენ მღვდელსა ჰკითხე, თუ მე ცოდვა მიქნია რამე. დავითის ლუკმად უნდა გამხადო?!. რაც იმას ქვეყანაზედ ცოდვა ჩაუდენია, ვინ მოსთვლის? შარშან, ივანე ნათლისმცემლის თავის მოკვეთის დღეს ხორცი უჭამია, პურის ნატეხს რომ მიწაზედ ჰხედავს, არ აიღებს და არ ემთხვევა, იქნება ფეხიც დაადგას და გასრისოს კიდეცა. უკუთხეველ ყურძენსა სჭამს, ფერისცვალობამდის არ მოიცდის ხოლმე, აღდგომა-დღეს მღვდელს არ მოუცდის — რომ სუფრა უკუთხოს, ისე მივარდება ხორციელს — როგორც დათვი, ამისთანა მსუნაგია. ზიარებით კი ეზიარება ხოლმე, მაგრამ რა გამოვიდა? სამი დღე ემზადება, მარტო სამი დღე. აბა, ეს რა ზიარებაა! ეს ყველა იცი — შე დალოცვილო ღმერთო — და მაინც კიდევ იმისაკენა ხარ! დაილოცა შენი სამართალი! ჰო, მართლა, ერთი კიდევ დამავიწყდა: ერთი მწევარი ჰყავს, თავის თეფშში აჭმევს ხოლმე. ქრისტიანი კაცი კია! მე ხომ ამისთანას არაფერსა ვცოდავ, რად მიწყრები? მერცხალი გინდა იმას დასძლევს ხოლმე¹,

¹) არის ამისთანა ამოთმორწმუნება ჩვენში, რომ თუ ღვინო-დალეული არ შეხვდი პირველად მერცხალს, მერცხალი დაგძლევს. კვიცი რომ დაინახო, მაშინვე ქვაზედ უნდა შედგე, თორემ დაძლეული იქნები, ოფოფს თავდავარცხნილი უნდა დახვდე და სხვა. ლუარსაბს, როგორც ათასს სხვას, ეს დაძლევა ცოდვა ჰგონია, ამიტომაც ეგრე გულმოღვინეთ დავითს ღმერთთან აბეზლებს.

ოფოფი გინდა, იმას დასძლევს, გუგული, კვიცი — რაც გინდა, ყველაფერი ბოროტი იმაშია. მეკი — ღმერთო, ხომ შენ იცი — არაფერს არ დავუძლევია, რად მიწყრები? იმისთვის, რომ თელეთში წასვლაზედ ჭოჭმანობა დავიწყე? აკი მაშინვე მოვინანიე!..“

ეგრე უჩიოდა ღმერთს სიზმარში ლუარსაბი. მერე ჰნახა, რომ მითამ ღმერთმა მიიღო ეს ჩივილი საბუთად და გული მოიბრუნა ლუარსაბისაკენ, აი, მითამ რვა თვეც არის, რაც დარეჯანი ორსულია. ერთი თვეც, ერთად-ერთი, და ლუარსაბს შვილი ეყოლება და დავითს თვალი დაუდგება. უხარიან სიზმარში ლუარსაბსა, რომ ამის ჩივილმა გასჭრა, სიხარულით ვეზზედ ველარა დგება. დავით და იმისი ცოლი ჯავრით აღარ არიან. ლუარსაბს ისე შვილი არ უხარიან, როგორც ისა, რომ დავითი და ელისაბედი ჯავრით აღარ არიან. ორი კვირაც ვითამ გავიდა, აი, ორი კვირა კიდევ და დარეჯანი დაწვება. უხარიან, უხარიან ლუარსაბს, მაგრამ! — აი, უბედურება — ლუარსაბი უეცრად ავადა ჰხდება და ძალიანაც ჰხდება, ასე რომ მითამ მოკვდა კიდევ. მაგრამ ისე კი მოკვდა, რომ ყველაფერსა ჰგრძნობს. ესმის, რომ დარეჯანი საშინელის ხმით სტირის და სოფლის მოტირალე დედაკაცები მწუხარე ბანს აძლევენ. ესმის, რომ იქით, სადღაც კუთხეში, დავითი და ელისაბედი იცინიან. ჰხტიან და ლუარსაბის ავეჯეულობა თავის სახლში გადააქვთ. ლუარსაბს სისხლი ყელში მოსდის, უნდა წამოდგეს, მაგრამ იცის რომ მკვდარია და იმიტომ არა დგება. — „ხვალ მამულებს ჩავიბარებო“, — იძახის ხმა-მაღლა დავითი. ლუარსაბი იწურება ამ სიტყვებზედა, იტანჯება, უნდა სთქვას — რომ „ნუ მისცემთო, დარეჯანი ორსულად არის, შვილი ეყოლებაო“,

მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და არას ამბობს. საშინელ მდგომარეობაშია საწყალი, ცოცხალ-მკვდარი ლუარსაბი. რა ჰქნას აბა მკვდარმა? — „ვაი, რა დროს მოვკვდი!.. როცა ღმერთმა შვილის მოცემა ინება, მაშინ! — ამბობს სიზმარში თავის-თავად ლუარსაბი, — ახ, ნეტავი ეხლა კი გავცოცხლდე და!..“

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი, კუბოც მოიტანეს, აი, ჩაასვენეს კიდეცა და კუბოში ჩადებული და მორთული დაასვენეს ტახტზედა. მესამე დღეს მღვდლებიც მოვიდნენ, ასწიეს კუბო და წაიღეს გალობითა და ტირილითა. ამ გალობაში და ტირილში დავითისა და იმის ცოლის მხიარული სიმღერა ესმის ლუარსაბსა. ესმის ეს ყველაფერი, ჰგონობს რომ ანდერძიც აუგეს და სასაფლაოზედაც წაიღეს, უნდა სთქვას: „ნუ დამმარხავთ“, მაგრამ იცის, რომ მკვდარია და არას ამბობს. აი, მიწაში ჩაუშვეს საწყალი ლუარსაბი, ესმის, რომ საფლავის პირზედ დავითი სდგას და ეუბნება დიანბეგს: ხვალ მამულები უნდა ჩამაბაროვო. ელისაბედი კი უჯავრდება: რას ჰბოდავ? სახვალიოდ რად იხდი საქმესა, განა დღეს კი ვერ ჩაიბარებ? ლუარსაბს ეს ყველაფერი ესმის, ჰხენეშის, ჰწვებლობს, იტანჯება, ცივ ოფლს ასხამს. ჰკანკალებს, თრთის ცალკე შიშისაგან, ცალკე ჯავრისაგან, რომ დავითსა რჩება ბურთი და მოედანი. — „ახ! ნეტავი კი ეხლა გავცოცხლდე და!“ — იძახის გულში ლუარსაბი.

მაგრამ სად არის გაცოცხლება? აი, მიწაც მოაყარეს, ჯერ მუჭა-მუჭად მიწა ცვივა და კუბოს ფირებზედ რახა-რუხი გააქვს, მერე შეატყო, რომ ნიჩბითაც დაუწყეს მიწის ყრა. ლუარსაბს უღონდება გული, სული ეხუთება, ჰაერი დაეხშო და, აი, ერთი წუთიც და გათავდება კიდეცა. მაგრამ ვინ არის მე-

შველი? ესმის, რომ ხალხის ხმაურობა თან-და-თან მისწყდა, ყველანი წავიდნენ და მარტო ლუარსაბი საფლავში დააგდეს დაფლული. გულმა ტეხა დაუწყო, რომ დარეჯანმაც კი — ამის საყვარელმა დარეჯანმაც კი — სხვებსავით თავი დაანება და ამასთან არ დაიმარხა. ლუარსაბს გული — ამოუჯდა; დაიწყო ტირილი: „ეგ იმედი მქონდა იმისაგან!“ ამბობს თავის გულში: „დამაცა, შენც საიქიოს არ მოხვალ, იქ მოგაგონებ“. ამ ლაპარაკში რომ არის, საფლავზედ ფერხულის ხმა შემოესმა, ხმა გაიკმინდა, ყური დაუგდო. მოესმა, რომ დავითი და ელისაბედი ფერხულში ჩაბმულან და ჯერ კიდევ სველ საფლავზედა ფერხულსაც უვლიან. „ჩაძაღლდი განა?“ — უყვირიან ზემოდამ. ეხლა კი გული აენთო; ერთი საშინლად გაინძრა, უნდოდა ისე წამოწეულიყო, რომ კუბოს თავი და მიწა აეგლიჯნა, საფლავიდან ამოსულიყო, ამათთვის ერთი ყოფა დაეწია და თავზედ ლაფი დაესხა. ამ ტრიალში და ვაი-ვაგლახში რომ არის, ერთი იხტუნა, მითამ საფლავიდან ამოხტომა უნდა, და ტახტიდამ ძირს აგურებზედ კი ბრავნანი მოიღო. მაშინ კი თვალები დააჭყიტა, ჯერ კიდევ სიზმრის შიშის-ზარი ისევ უბზუოდა თავში, ასე რომ სულელსავით გაშტერებული და ფილაქვანზედ გაშოტილი პირლია დარჩა. სასაცილო რამ იყო. ისე დაიკარგა, ისე გაფითრებული და ცივ ოფლში იყო, რომ დიდხანს გონზედ ველარ მოვიდა და არამც თუ წამოდგომა მოაგონდა, არც კი გაინძრა. ისეთი შეშინებული იყო, რომ სიკვდილის ფერი ედო ოფლიან სახეზედა. ამის დაცემაზედ ოთახი, რასაკვირველია, შეინძრა. დარეჯანს თურმე — იქით, მეორე ტახტზედ — ჩასძინებოდა და ოთახის ზანზარზედ ამასაც გამოეღვიძა. ამან, — რადგანაც ჯერ არ იცო-

და ლუარსაბი რა ყოფაშია, — ჯერ წამოიძახა, — ლუარსაბ! გაიგე? მიწისძვრა იყო.

ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავში იყო და ხმა არ გასცა, დარეჯანი წამოჯდა და მხოლოდ მაშინ დაინახა, რომ ლუარსაბი გაფითრებული აგურებზედ უძრავადა ჰგდია და სულელსავით დაუჭყეტია უგუნური თვალები. დარეჯანს ფერი ეცვალა.

— უი შენს დარეჯანსა! ეს რა დაგმართვია, შენ გეთაყვანოს ჩემი ცოცხალი თავი!

ლუარსაბმა ვერც ეს დარეჯანის ნათქვამი გაიგო. სიზმარმა ისეთი თავბრუ დაასხა, რომ შიში ჯერ გამოწელებული არა ჰქონდა და ეს ამბავი სიზმრის გაგრძელება ეგონა, იმიტომ ჯერ არც-არა ესმოდა-რა და ვერცა-რასა ჰხედავდა, თუმცა თვალები კი ეჭყიტა. დიად, ჯერ ისევ სიზმარი ეგონა, მხოლოდ ის აოცებდა, რომ „აკი დამმარხესო და მგონი მე ჩემ ოთახში ვარ ეხლაო. ეს როგორ მოჰხდაო?“

ამის ფიქრში დაიფანტა ამისი გონება. ამიტომაც პასუხის მაგიერად თავისი შიშნაქამი თვალები გიჟსავით შეაჭყიტა დარეჯანსა, თითქო ჰხედავს კიდევცაო და არც იჯერებსო, რომ იმის წინ დარეჯანია. დარეჯანს ელდა ეცა, ხომ არ გაგიჟდაო. მაშინვე ტახტიდამ ჩამოფრინდა და მივარდა გაშოტვილს ლუარსაბს.

— რა დაგემართა, შენი ჭირიმე, შენი! ხმა ამოიღე, გეთაყვანე, თორემ ლამის მე ჩემი დამემართოს.

— დამაცა!.. — გაუქნივა თანაც ხელი ლუარსაბმა, მითამ მამშორდიო, — მინდა მოვიგონო.

ესა სთქვა, ხმა გაიკმინდა, მაინც არ წამოდგა და თვალებდაჭყეტილმა და პირდაღებულმა დაიწყო ფიქრი, რომ მოიგონოს ის, რაც დაემართა. ისე უეც-

რად და ამ ყოფით გამოღვიძებულს სიზმრის ამბავი ცოტალა დაახსოვდა და ის უნდა მოეგონა.

— შენ გენაცვალე! — მიემუდარა დარეჯანი, — ჩქარა მითხარ, თორემ შიშისაგან ლამის გავთავდე.

ლუარსაბმა ყური არ ათხოვა და სიზმრის ფიქრში წასულმა თავის-თავად ხმამალლა ლაპარაკი დაიწყო:

— მე მოვკვდი. დარეჯანი ჯერ კი ტიროდა და მერე, როცა დამმარხეს და ყველამ თავი დამანება, დარეჯანმაც მილაშტა. ეგ იმედი მქონდა იმისაგან? თავი დამანება და ჩემთან არ დაიმარხა!.. აკი უყვარდი! დამაცალოს!.. ის სულ-ძალდი დავითი!.. ის ქოფაკი ჩემი რძალი!.. ფერხული დააბეს განა, დამაცადონ!.. აი, მკვდარი არა ვყოფილიყავ, მე ვუჩვენებდი იმათ!.. მაგრამ რა მექნა, რომ მკვდარი ვიყავი!..

ბევრს რალაცეების ბოდვას მოჰყვა ჩვენი ლუარსაბი. დარეჯანი კი გაფითრებული ყურს უგდებდა. არ ესმოდა, რას ჰლაპარაკობს.

— შენი ჭირიმე, ლუარსაბ! — უთხრა კანკალით დარეჯანმა, — სიზმარში ხარ, თუ ცხადი? მითხარ, თორემ შენს მაყურებელს სული დამელია.

— ეხლა განა? მაშინ რატომ არ დაგელია, როცა მიწა მომაყარე და მარტოკა ჩამფალი შავ მიწაში?

— რას ამბობ, შენი ჭირიმე, რასა? ერთი შემეტყობინე.

— რა უნდა შეგატყობინო? ცარიელი ტირილით რა გამოვიდა, უნდა თან ჩამომყოლოდი. არა გრცხვენიან, პირში როგორღა მიყურებ?

— უი, თვალები ეხლა დამდგომია, თვალები! — შეჰჰყვივლა დარეჯანმა და მაშინვე გამოვიდა მოაჯირზედ, რომ ბიჭებს დაუძახოს, რადგანაც გული

დააჯერა, რომ ლუარსაბისათვის ეშმაკს ძილში თავში ჩაუტკრამს და ჭკვიდამ შეეშლია. ის კი არა თუ, ლუარსაბი ჯერ კიდევ სიზმრის ამბავშია.

— მიშველეთ, მიშველეთ!

ჰყვიროდა დარეჯანი მოაჯირიდან თავში ცემით, თავმოხდილი და გაწეწილი.

— მიშველეთ! უი ამ დღის მნახველსა, შე ქოფაკო დარეჯანო!

ჰყვიროდა კნენა და იცემდა თავში, რაც ძალი და ღონე ჰქონდა. ლუარსაბი ამ ყვირილზედ სრულიად გამოფხიზლდა. წამოხტა აგურებიდან და ისე გაღელილი გავარდა, რომ შეიტყოს, რა დამართვია დარეჯანსა. დარეჯანმა დაინახა თუ არა ლუარსაბი, ეგონა — მე გამომიღგაო, იშვირა ფეხი და ეცა კიბეს. კიბეზედ ფეხი გაუსხლტა და ისე რახა-რუხით ჩაგორდა ძირამდინა. ამ კიჟინაზედ და ვაი-ვაგლახზედ ბიჭები მოგროვდნენ.

— დაიჭირეთ, დააბით! — წივოდა გვერდებდალწილი დარეჯანი, — დაიჭირეთ, თორემ დაგვჭამს, ვაი, შე ქოფაკო თავო! ამ დღესაც შეესწარ, რომ ქმარი გაგიგიჟდა! —

ჰწიოდა საწყალი კნენა და იცემდა ძალზედ თავში, თითქო იმისი ბრალი იყოს ლუარსაბის გაგიჟება. ლუარსაბი გაოცდა; ეს ამბავი რომ ჰნახა, სრულიად გაშრა. ეხლა ამას ეგონა, რომ ცოლი გაუგიჟდა და დაიწყო საწყალმა ტირილი: გულჩვილი იყო.

— რა გაყვირებს, ადამიანო, — გადასძახა ხმა-ამოჯდომით და ნალვლიანად დარეჯანსა, სრულიად გონებაზედ მოსულმა და დამშვიდებულმა, — ვინ გაგიჟდა, შენი სულისა, შენი! მე ჩემ გონებაზედა ვარ.

დარეჯანმა შემოჰხედა, დაინახა, რომ ლუარსაბი ისევ ის ლუარსაბია, არც გიჟი, არც ჭკვიანი, არც

ფლავი, არც ჩლავი; მაგრამ მაინც კიდევ ჯერ ეჭვში იყო. გიჟმა იცის ხანდისხან დაჭკვიანებაო, გაიფიქრა გულში.

— აბა, სწორედ შემომხედე, — დაუძახა ქვევიდამ დარეჯანმა და თვალები შემოაჭყიტა.

— აჰა, შენი სულისა! — სთქვა და შეჰხედა ლუარსაბმა.

— წელან რას ჰლაპარაკობდი?

— აბა როდის, შენი ჭირიმე!

— აი, აგურებზედ რომ იწეჟი.

— სიზმარი ვნახე და იმას ვიგონებდი.

— მაშ აგურებზედ რად იყავი გაშოტილი?

— ცუდი სიზმარი ვნახე: მმარხავდნენ მითამ და საფლავიდამ ამოხტომა მინდოდა და ძირს კი დავეცი.

— მართლა, შენ გენაცვალე! — შემოჰხარა დარეჯანმა, — ვუი, შერცხვენილო თავო! მე კი ქვეყანა შეეყარე, ქმარი გამიგიჟდა-მეთქი.

დარეჯანი ამოვიდა მაღლა ლუარსაბთან და მაშინვე შემოსცინა. ლუარსაბმაც კბილები დაუკრიჭა.

— მართლა გიჟი გეგონე, შენი სულისა? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— მართლა მეგონე, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი.

— აი, დალაზვრა ღმერთმა, მე კიდევ შენ მეგონე გიჟი. მადლობა ღმერთსა, ორივე კარგათა ვართ. კიბეზედ რომ ჩაგორდი?

— რა მიშავს? მე, რაკი შენ შენს გონებაზედ გხედავ, ყველაფერი დამავიწყდა.

— მეც ისე ვარ.

— უი, შენი ჭირიმე, შენი! რომ მართლა გაგიჟებულიყავ, რა მამივიდოდა? — უთხრა ესა დარეჯანმა და სიხარულით ატაცებულმა, რომ ლუარსაბი თავის ჰკვანზედ არის, ლოყაზედ უჩქმიტა.

ლუარსაბს იამა და, რომ უკან არ ჩამორჩეს ალერსშია, თითონაც უჩქმიტა და ზედ ტკბილის ხმით და ღიმილით „ჰი!“ დაატანა. ესე მოხდა ეს ამბავი.

XI

ლუარსაბმა ეს სიზმარი თავიდან ბოლომდინ. როგორც იყო, ისე უამბო. დარეჯანმა ისე ახსნა ეს სიზმარი, რომ სწორედ ცხრა თვეს უკან შვილი უნდა ეყოლოს.

— აბა, როგორ? — ჰკითხა ლუარსაბმა.

— ხომ სტიროდი სიზმარშია? — ეხლა დარეჯანმა ჰკითხა.

— ვტიროდი.

— მეც ხომ ვტიროდი?

— შენცა სტიროდი.

— ტირილი კიდევ სიხარულის ნიშანია. მე და შენ სიხარული სხვა რა გვექნება, თუ არ შვილის ყოლა? მაშ შვილი გვეყოლება და ჩვენი სიხარულიც ისე აგვიხდება.

— მართლა, ტირილი ხომ სიხარულის ნიშანია. უთუოდ ეგრე აგვიხდება. აი, ვენაცვალე სულში იმ სიზმარსა! თვალი არ დაუდგება დავითსა! აბა, ფერხულს მაშინ ჩამოუვლის, აი! ღმერთო, შენ იცი ეხლა.

ამ დროს ლამაზისეულმა კარი შემოაღო და გახარებული შემოვარდა ოთახში.

— ქალბატონო, ქალბატონო! — წამოიძახა გოგომა, — ჩამჩიაშვილს რომ ძაღლმა შვილი დაუცოფა, იმისთვის ერთი აქიმი დედაკაცი მოუყვანიათ, იმ დედაკაცმა თურმე მკითხაობაც იცისო. ხომ არ გნე-

ბავთ აკითხვინოთ? რაც კაცს გულში აქვს და შუბლზედ აწერია, ყველაფერს თურმე მაშინვე შეიტყობს.

— შენს პირს შაქარი, ჩემო ლამაზისეულო, შენს პირს შაქარი, — წამოიძახა გახარებულმა დარეჯანმა, — წადი და ეხლავ აქ მოიყვანე, ფულს გაჩუქებენ-თქო.

გოგო გამოტრიალდა და გაიქცა.

— დარეჯან, შენი ჭირიმე, დარეჯან! სიზმარი ცხადდება! — შეჰყვირა ღრეჯით გახარებულმა ლუარსაბმა, — ვა! მეტი რაღა გინდა! ღმერთმა თავისთავად მკითხავი კარზედ მოგაყენა. ეს რის ნიშანია?

— მაშ ქა! რომ გეუბნებოდი და არ მიჯერებდი, მაშ რის იმედით გეუბნებოდი, რომ შვილი მეყოლება-მეთქი? მე რათა ხანია გული მითხრობდა.

— მეც დიდი ხანია გული მითხრობდა, თურმე ეს ამბავი იყო. აბა, ეხლა დაუდგება თვალი დავითსა, აი!

—

— რა ნალველი აქვთ იმისთანა, რომ ავადმყოფს თავი დამანებებინეს და აგრე საჩქაროდ მიბარებენ? — ჰკითხავდა ლამაზისეულს გზა-და-გზა ერთი ტანში მოხრილი, ბებერი დედაკაცი.

— რა ვიცი? ხომ იცი, რომ უშვილონი არიან...

— ეგ ხომ მე უშენოდაც ვიცი, რომ შვილი არა ჰყავთ, — გააწყვეტინა სიტყვა ოსტატურად გამოქნილმა და ცბიერმა მკითხავმა.

სულელს ლამაზისეულს გაუკვირდა: საიღამ იცისო!

— მაშ ქალაქში რომ მკითხავს აკითხვინეს და ეთქო,თელეთი ილოცეთო, ისიც გეცოდინება? — უთხრა გოგომა და დააცქერდა გაოცებული, ვნახოთ, რას იტყვისო.

— მაშ, ჩემო კარგო, ჩვენი ხელობა რა არის? პურს მაგითი ვჭამ და ეგ როგორ არ მეცოდინება? — მიუგო ოსტატმა დედაბერმა ისე არხეინად, ასე გგონია — მართლა იცოდანო.

— თელეთში რომ ვიყავით, ისიც იცი?

— გეუბნები, შვილო, ჩვენი ხელობა ეგ არის-მეთქი. მაგითი ვცხოვრობთ, მაშ არ გვეცოდინება?

ძალიან უხაროდა გულში მკითხავსა, რომ ამისთანა სულელი გოგო შეჰხვდა, რომ ზოგიერთი საჭირო ამბავი გზა-და-გზა გამოათქმევინა. გოგოს კი საშინლად უკვირდა ამისთანა გულთამხილობა ამ დედაკაცისა, სულელს ფიქრადაც არ მოუვიდა, რომ თითონ გააგებინა ყველაფერი, — უმაგისოდ არა ეცოდინებოდა-რა.

გოგომ თავლაზედ ამოატარა მკითხავი. მკითხავმა თავლის გარშემო თვალი გადაავლო და ერთი აპოდრანტული რაღაცა შენიშნა. „ეს კარგია“, სთქვა გულში.

ცოლ-ქმარი მოუთმენლად ელოდნენ მკითხავსა. ბოლოს მკითხავიც მოვიდა. რა წამსაც ფეხი ოთახში შემოდგა და თავი დაუკრა, მაშინათვე ოსტატურად მოფიქრებული სიტყვები მიაყარა:

— ძერას ჰკითხეს: შვილები გირჩევნია, თუ ორი თვის წყალუსმელობაო? — წყლის უსმელობაო. ჯორსა ჰკითხეს: — შენ რაღაო? — უშვილობაო. თქვენთვის არავის უკითხავს და რატომ შვილი არა გყავთ? ვინ დაგწყევლათ ეგრე?

ცოლქმარმა გაოცებით ერთმანეთს შეჰხედეს: საიდამ გაიგო ეგრე მალეო! ლუარსაბმა პირი დააღო ჯერა, მინამ სიტყვების აზრს მიჰხვდებოდა, როცა მიჰხვდა — თითქო შეშინდაო, პირჯვარი გადიწერა

და სთქვა იმ სახით, როგორც ჭექა-ქუხილის დროს
ვიცით ხოლმე:

— კუროთხეულ არს სახელი უფლისა. ეს რა მეს-
მის, თქვენი ჭირიმეთ!.. დედაკაცო! ჩვენ გულში
იჯექ?..

მკითხავმა ხმა არ გასცა, თითქო ამისთანა ქებას
ყურსაც არ ათხოვებსო. მიუბრუნდა რაღაც მზრუნ-
ველობით გოგოს და უთხრა:

— ჯამით წმინდა წყალი მომიტანე, ერთი შავ-
ტარა დანა, ნახშირი და ახალი ხორბალი.

მინამ გოგო ამას მოუტანდა, ლუარსაბი და და-
ჩეჯანი ენაჩავარდნილებსავით იყვნენ. ეგონათ, რომ,
თუ არ ეშმაკის მანქანებით, ამისთანა გულთმისნობა
არ იქნება. მოდი და ეშმაკის ხსენებაზედ შიშისაგან
ენა ნუ ჩაუვარდებოდათ!

გოგომ მოიტანა ყველაფერი. ბებერი ძირს ჩაჯდა.
ჩააგდო ჯერ ერთი ხორბლის მარცვალი, აიღო ხელ-
ში დანა და ნახშირი და დაიწყო ტუჩების ცმაცუნე,
მითამ და ულოცავს. მერე გაუშტერა თვალი წყალ-
სა. ჩვენი ცოლ-ქმარნი შიშით და კრძალვით ელო-
დებოდნენ, ჩვენი ბედისწერა რას იტყვისო.

— ქალაქში მკითხავთან გიკითხვინებიათ, —
დაიწყო კუდიანმა, — მკითხავიც კარგი შეგხვედ-
რიათ, სწორედ უთქვამს, რომ თელეთი ილოცეთო.

ეხლა კი მართლა შეშინდნენ ცოლიცა და ქმა-
რიცა. ერთმანეთს ყურება დაუწყეს. ამისთანა გულ-
თამხილაობა რომ არ გაეგონათ თავის დღეში!

დედაბერი ვითომ არაფერს არ ამცნევს, რაც ძა-
ლი და ღონე აქვს აცმაცურებს ტუჩებსა და თითო
ხორბლის მარცვალსა ჰყრის წყალში.

— კარგი გიქნიათ, — დაიწყო ისევ მკითხავმა,
— კარგი გიქნიათ, რომ მკითხავისათვის დაგიჯერე-

ბიათ და თელეთის სალოცავად წასულხართ. შეგე-
წოთ თელეთის მადლი; მაგრამ...

აქ სიტყვა გასწყვიტა ბებერმა: თითქო წყალში
უნდა ამოიკითხოსო, თვალი უფრო დააკვირვა.

— მაგრამ რა? — წასძახეს ერთხმად ცოლმა და
ქმარმა.

— მაგრამ ისა, რომ იმ მკითხავს გულთმისნობა
საცხე არა ჰქონია, — ცოტა ჰკლებია, თორემ თე-
ლეთი როგორ არ გიშველიდათ, რომ გამოეცნო.

— აკი შენი ბრალიაო, დარეჯან! ადრეც რომ
მითხარი. გამოდის ჩემი ბრალი არა ყოფილა. —
უთხრა ლუარსაბმა თავის ცოლსა, მაგრამ ისე კი,
რომ გაშტერებული თვალი მკითხავისათვის არ მოუ-
შორებია.

— დამაცა, რა დროს ეგ არის. მე აქ შიშისაგან
სული მძვრება. რა ყოფილა შენ გენაცვალე, ეს დე-
დაკაცი!... — ამბობდა მართლა შეშინებული დარე-
ჯანი.

— დიახ, მკითხავის ბრალია, — მოჰყვა ისევ
კუდიანი, — იმის ბრალია. იმას რომ მიგნება ჰქო-
ნოდა, ეხლა შვილი კალთაში გეჯდებოდა. დიად,
გეჯდებოდათ, რომ...

აქ ისევ სიტყვა გასწყვიტა ხერხიანმა დედაკაცმა
და უფრო გაუშტერა თვალი წყალსა, ლუარსაბი და
დარეჯანი სმენად გადაიქცნენ.

— დიად, თელეთი გიშველიდათ — კიდევ შე-
გეწოთ იმისი მადლი — თელეთი გიშველიდათ, —
გააგრძელა სიტყვა მკითხავმა ისევ თვალაუღებლად,
— რომ თქვენ სახლში ჯადო არა ყოფილიყო.

ლუარსაბმა და დარეჯანმა, შიშისაგან სულწა-
სულთა, ერთ დროს და ერთხმად კანკალით წა-
მოიძახეს:

— ვაი, ადრე და მალე დაღუპული ოჯახო!..

— ნუ გეშინიანთ: ეხლა ის ჯადო საშიში აღარ არის, მე ხელში მყავს.

— აბა, მაჩვენე, თუ ხელში გყავს, — უთხრა ლუარსაბმა, მაგრამ, რადგანაც თითონ ეშინოდა იმისი ნახვა, დარეჯანს უთხრა: — მე კი ვერ შევხედავ, მე თვალებს დავხუჭავ და შენ გასინჯე.

— უი, არა, გეთაყვანე, შენ თითონა ჰნახე, მე დავხუჭავ თვალებსა, — მიუგო შიშისაგან ფერმიხდილმა ცოლმა.

— ნუ გეშინიანთ, — დააშოშმინა მკითხავმა, — განა მართლა ხელში მყავს, ჯადო თქვენს ეზოშია.

— სადა, გეთაყვანე, სადა? არიქა, ბიჭებო, მიშველეთ! — დაიყვირა ბატონმა.

— თავლას უკან რომ ორმოა, ჯადო იქა დევს... — მშვიდად დაუმატა მკითხავმა.

— ბიჭებო! არიქა, ბიჭებო! აბა, თქვენი ჭირიმე, ბიჭებო! თუ ბატონის წყალობა გინდათ, ბიჭებო! თუ ჩოხები გინდათ, თავლას უკან ორმოაო! არიქა, ბიჭებო! თქვენი ჭირიმე, ბიჭებო!

ჰყვიროდა ოთახში ზარდაცემული ლუარსაბი. აქეთ კიდევ დარეჯანი კანკალმა აიტანა და ტუჩები გაულურჯდა, მაგრამ მაინც კიდევ ქმარს უთხრა:

— აქ რომ ჰყვირი, ვინ რას გაიგებს? გარეთ გადი და გაგზავნე ბიჭები.

— არა, გეთაყვანე, ეხლა კი შენ გადი და მერე თუნდა ორმოცჯერ მე გავალ.

— გადი, რისა გეშინიან, ჯადო ხომ არ დაგარჩობს, — ეუბნებოდა კნეინა და თითონაც ეშინოდა.

— არა, გეთაყვა, შენ გადი. რა არის? ეხლა, თუ ღმერთი გწამს, შენ გადი, თუ გიყვარვარ, შენ გადი.

— არა გრცხვენიან, მე დედაკაცსა მგზავნი და შენ კი ქული გეხუროს და კაცი გერქვას?

— რა დროს კაცობაა, რას ამბობ? სახლში ჯადო არისო.

— მე დავუძახებ ბიჭებს, — უთხრა მკითხავმა. — მაგაზედ როგორ დალონდით!

— ჰო, გეთაყვა, შენ დაუძახე, ჩვენ — ხომ ხე-დავ — დავლონდით, — შეეხვეწა ლუარსაბი, — ეხლა, ოთახში რომ ჩვენ მარტონი დავრჩებით, ხომ არაფერი?

— არაფერი.

მკითხავი გავიდა, ბიჭები გაისტუმრა ჯადოს ამოსაღებად. ბიჭებმა ბევრი უტრიალეს თავლასა და იქ ორმო ვერა ჰნახეს. მოვიდნენ და ბატონს უთხრეს: იქ ორმოს რა უნდაო.

— ვაი, შენ ჩემო თავო! — დაიძახა ლუარსაბმა, — დახე, ჯადოს ამათთვისაც თვალი აუბამს, რა გვეშველება?

მკითხავმა ჩაიცინა.

— მე წავალ თითონ. მე ჯადო თვალებს ვერ ამიბამს, — სთქვა მკითხავმა, — თქვენც წამოდი, რომ თქვენის თვალითა ჰნახოთ.

— არა, გეთაყვანე, ჩვენ ისეც დაგიჯერებთ, — უთხრა ლუარსაბმა, რომ ეშინოდა იქ წასვლა. — უჩვენოდ წადი, შენა ჰნახე, მითამ ჩვენ გვინახავს.

დედაბერი წავიდა, თან ბიჭები წაასხა და პატარა ხანს უკან რაღაცა ძონძები ამოიტანა.

— აქ ნუ შემოიტან, — ჰყვიროდა ლუარსაბი და თან კუთხეში იმალებოდა, — აქ ნუ შემოიტან, მანდვე დააწვევინე, მანდვე!

ჯადო დასწვეს.

მეორე დღეს გუშინდელი ბიჭები დაიბარა ლუ-
არსაბმა და ამისთანა საუბარი დაუწყო:

— მართლა ორმო იყო?

— თქვენი რისხვა არა გვაქვს, მართლა ვნახეთ,
— მიუგეს ბიჭებმა. იმათ ხომ მალე იციან ამისთა-
ნების გატანა.

— არა, თქვენის ორის თვალითა ჰნახეთ?

— ორის თვალითა, აი ისე, როგორც შენ გხე-
დავთ, ბატონო!

— დიდება შენდა, ღმერთო! ამოდენა კაცი აქ
დავბერდი და მე იქ ორმო არსად არ მინახავს!.. გა-
გონილა? როგორ შეიტყო? დიდი მისნობა არ უნდა
ჰქონდეს?..

— მაგის ხელობა ეგ არის, შენი ჭირიმე, და იქი-
დამ შეიტყო, — მიუგეს ბიჭებმა.

— ალბად ეგრეა, თორემ... აი, დალახვრა ღმერ-
თმა! აბა, თქვენ გინახავთ ვისმე იქ ორმო, ან გა-
გიგონიათ?

— რაც არ არის, რასა ჰნახავდნენ, — წაიბუტ-
ბუტა ერთმა თავმოწონებულმა ყმაწვილმა ბიჭმა,
რომელიც შორი-ახლო იდგა და მკლავი ხანჯალზედ
ებჯინა, — ერთი რაღაც გოგო-ბიჭების ნაჩიქნია და
იმ კუდიანმა ორმოდ გახადა რა უკვირთ? —

ეს ისე სთქვა, რასაკვირველია, რომ ლუარსაბს
არ გააგებინა.

— შენ რა გენაღვლება, ძამო, — წასჩურჩულა
ერთმა ხნიერმა გამოცდილმა გლეხკაცმა, — ხომ ჰხე-
დავ — ბატონს უხარიან, რომ იქ ორმოა. დაე ეგო-
ნოს, რომ ორმოა, შენ რა?

— შენი რისხვა არა მქონდეს, — მიუბრუნდა მერე ბატონს ცბიერი მონა, — მე იქ ორმო არც მენახოს და არც გამეგონოს დღევანდლამდინა. აი, ჭიპი აქ მომიჭრია და ამოდენა კაცს ლამის სულიც აქ დამელიოს, მაგრამ ხომ მოგეხსენებათ, შენი ჭირიმე, კუდიანის საქმე ეგ არის.

— განა ის კუდიანი იყო?

— მაშ კუდიანობის ღამეს, ჭიაკოკოლობას, შენი ჭირიმე, გადაჯდებიან ხოლმე — აი, დასწყევლოთ ღმერთმა — ცოცხზედა და თავის ბატონთან გაფრინდებიან ხოლმე. მოგახსენებენ, ჩიტურაშვილის დედა თურმე ბუხარში აძვრება ხოლმე, ცოცხზედ — როგორც ცხენზედ — შეჯდება და, ჰერი ბიჭო, გაუტევს ხოლმე.

— ეგ მეც გამიგია. რამდენი სასწაულია ქვეყანაზედ! დიდება შენდა, ღმერთო!.. — გადიწერა პირჯვარი ლუარსაბმა, — მაშ ჩიტურაშვილის დედასაც ეცოდინება მკითხაობა?

— განა ყველამ იცის, შენი ჭირიმე! ის უფროსი რომ ჰყავთ და კუდიანობის ღამეს ძღვენით რომ მიდიან ხოლმე, ის უფროსი თურმე ეტყვის: შენ, მანო, მკითხაობა მიჩუქებია შენთვის, მეორეს კიდევ ეტყვის: შენთვის — აქიმობაო, ესე გახლავთ.

— ეგრე იქნება, თორემ აბა საიდან გამოიცნობდა, რომ იქ ორმო არის? ჭკვიანი არ უნდა იყოს ის უფროსი?

— მოგახსენებენ, სოლომონ ბრძენზედ უფრო ჭკვიანიაო.

— არ ეტყობა, თუ! დიდება შენდა, ღმერთო ჩემო! — გადიწერა ისევ პირჯვერი და შევიდა ოთახში დარეჯანთან.

— გაიგე, დედაკაცო, რა ამბები მოახდინა იმ უხეირო, უკბილო ბებერმა? — უთხრა ცოლსა, — ის უფროსი რომ ჰყავთ, იმისი პირველი კარის-კაცი ეგ უნდა იყოს. აი, დალახვრა ღმერთმა! ეს რა ვნახე, თქვენი ჭირიმეთ!

— კარგი, ნულარ მომაგონე, თუ ღმერთი გწამს! აქამდინ ტანში შიშისაგან ჟრუანტელი მივლის.

— აი, გულთმისნობა რა არის! ამდენს ხალხს ჩემს სახლში ჭიპი მოუჭრიათ და ერთმა არ იცოდა დღევანდლამდინ, რომ იქ ორმოა. რა ქნა, თქვენი ჭირიმეთ!

— ღმერთო, შეგცოდე და, იმას თუ ეშმაკი არ ეჯდა ტანში, რა ვიცი?

ცოლ-ქმარმა ეშმაკის ხსენებაზედ პირჯვარი გადიწერეს და სამჯერ შეაფუტოხეს ეშმაკსა.

— ეხლა კი... რა ვიცი? ეხლაც რომ შვილი არ გვეყოლოს, ერთი მეტის-მეტი ღვთის წყრომა იქნება, — სთქვა ლუარსაბმა.

— ეჰ, შენც ერთი!.. მაგას რაღა თქმა უნდა. ისე დაჯერებული ვარ, რომ მითამ შვილი კალთაში მჯდომია. რაები არ გამოიცნო!.. მოდი და ნუ დაიჯერებ.

— მაშ! მეც იმიტომ ვამბობ და!.. მკითხაობა რომ არ გაეჩინა ღმერთსა — ვენაცვალე იმის სიბრძნეს — რა გვეშველებოდა? ჯადოს ვილა იპოვიდა?

ორივენი ჩაჩუმდნენ და ორივენი მაინც კიდევ გაოცებულნი იმეორებდნენ გონებაში გუშინდელს საოცარს ამბავსა. ბოლოს ლუარსაბმა ისევ დაიწყო:

— დარეჯან! წყალში ხომ არა ჰხედავდა? ჰა? შენ რას იტყვი?

— იქნება მართლა! შენ ნუ მოუკვდები ჩემს თავს, სწორედ წყალში ჰხედავდა.

— რა ვქნა, მე კი აგრე მგონია და!

— ღმერთმან იცის, იქნება სწორედ ეგრე იყოს.

— რა ვიცი! მე კი რალაც ეჭვი მაქვს და!

— შენმა მზემ, ეგრე უნდა იყოს.

— რა ვიცი, ჩემმა გონებამ კი ეგრე გასჭრა და!

— ჩემი გულიც ეგრე მითხრობს, ლუარსაბის სიცოცხლემ!

— იმ ხორბლის მარცვალს რომ ჩააგდებდა ხოლმე წყალში და რალაცა რგოლები კეთდებოდა, ის ხომ არ იყო?

— იქნება მართლა! სწორედ ის იქნებოდა.

— რა „ის“?

— შენ რომ სთქვი „ისა“.

— აკი გითხარ! — მიუგო ლუარსაბმა თავმოწონებით, რომ მე გამოვიცანიო, — სწორედ ეგრე უნდა იყოს, თორემ ის დედაკაცი ეშმაკი ხომ არ იყო. რომ იმისთანა სასწაული მოეხდინა.

— ეგრე უნდა იყოს, მე კი — ღმერთო, შეგცოდე — ეშმაკობა შეგწამე.

— შენგან არ მიკვირს! ეშმაკი როგორ იქნებოდა, რქები არა ჰქონდა. ეშმაკს რქები უნდა ჰქონდეს.

— ეჰ, განა ეგ მე კი არ ვიცი, ისე გავიფიქრე.

— ჰო, ეგ სხვა არის.

ორივენი დაჩუმდნენ, ორივენი დარწმუნდნენ, რომ რაც გუშინ არ ესმოდათ, მკითხავს რომ უყურებდნენ, ის დღეს გამოიცნეს და გაიგეს.

— მე კი გამოვიცან, აი! — დაიკვება ლუარსაბმა. დარეჯანს, თუმცა ლუარსაბი უყვარდა, მაგრამ მაინც კიდევ თითონ უნდოდა, რომ გამოცნობის სახელი

ამისი იყოს და არა ლუარსაბისა: კაცი სულელი, თუ ბრძენი, ყოველთვის თავმოყვარეა.

— განა, რომ მდომებოდა, მე კი ვერ გამოვიცნობდი, — მიუგო დარეჯანმა, — არ მინდოდა, თორემ გუშინვე გამოცნობილი მქონდა.

— ეხლა მაგას დაიჟინებ.

— ღმერთმანი, რომ ასეა.

— ეჰ, შენ ხომ კაცი ვერას დაგანახევებს და თუნდ სოლომონ ბრძენი მოვიდეს, მაშინვე ეტყვი: მე შენზედ ჭკვიანი ვარო. ეხლა რა არის, ერთხელ მე დამითმო. უცხო ხომ არა ვარ, შენი ქმარი ვარ.

არ ვიცი, დარეჯანმა დაუთმო, თუ არა, ეს კი ვიცი, რომ ლუარსაბს ძალიან ეწყინა, დარეჯანი რომ შეეცილა.

XIII

მკითხავმა მეტად მტკიცედ დააჯერა ცოლ-ქმარი, რომ შვილი ეყოლებათ. ამ იმედს მცირედი ეჭვიც არ შეურყევდათ. ამ დაჯერებამ იქამდინ მიაღწია, რომ ერთ მშვენიერს დღეს დარეჯანს ერჩენა, ვითომც მუცელში ყმაწვილმა გაუჩუჩუნა. რასაკვირველია, გახარებულმა კნენიამ მაშინვე ლუარსაბს ახარა.

— მართლა გაიჩუჩუნა? — წამოიძახა სიხარულისაგან გონებაშიხდილმა ლუარსაბმა.

— რას ამბობ, შენ გენაცვალოს ჩემი თავი!.. დარბაისელი დედაკაცი სიხარულისაგან კინალამ არ შეეხტი, მაგრამ მომაგონდა, რომ მუცელი წამიხდებამეთქი, — და შენ მაინც კიდეც არა გჯერა.

— უი, შენ კი ჩაგეკონე მაგ გემრიელ სულშია! ბარაქალა, რომ არ შეხტი, თორემ მუცელი წაგინდებოდა. იმ სიხარულში ეგ როგორღა მოგაგონდა! მე კი — მე და ჩემმა ღმერთმა — შევხტებოდი, მერე ისე შევხტებოდი, რომ დავცემულიყავი — კიტრსავით გავსკდებოდი. დაუდგეს თვალი დავითსა! ფერხული, აბა, ეხლა დაუაროს, აი! მაშ დღეს მე და შენ ერთი კაი ქეიფი გავწიოთ, ერთი კაი წითელი ღვინო ავახდევინოთ, რომ შვილის სადღეგრძელო დავლიოთ. ურაა! — დაიყვირა ლუარსაბმა და, რადგანაც გულდაღმა იწვა, თავისებურად, ტახტზედ, ერთი ფეხიც აიშვირა მაღლა და მანამ „ურა“ არ გაათავა ფეხი არ ჩამოუღია.

ეს ამბავი სადილობის დროს მოჰხდა. აახდევინეს წითელი ღვინო. ცოლ-ქმარნი, დაჯერებულნი, რომ მემკვიდრე ეყოლებათ და დავითიანთ თვალები დაუდგებათ, სადილზედ გამხიარულდნენ. ნამეტნავად ლუარსაბი შექეიფიანდა და კარგად გამოიბრუჟა. ელისაბედი ამბობდა, რომ ვითომც დარეჯანსაც უყვარსო ღვინის სმა. ეს კი ვიცი, რომ იმ სადილზედ ამანაც გადუსო ორიოდ ჭიქა. ლუარსაბმა სამი ჭიქა ერთად ჯერ არ-დაბადებულის შვილის სადღეგრძელო გადაჰყლაპა და ალავერდი დარეჯანთანაც მივიდა. დარეჯანმა, თუმცა ესეც ჩაღლეული იყო, მაგრამ დედაკაცობის პატივი შეინახა და ჭიქა თუმცა ჩამოართო, სულ არ დალია.

— დალიე, შენ გეთაყვანე! — ეუბნებოდა მთვრალი ლუარსაბი, — ეხლა ქეიფს ნუ წამიხდენ. ჩვენის შვილის სადღეგრძელოს როგორ არა სომ? თუ მე და შენ არ დავლევთ, მაშ ვინ უნდა დალიოს? ღმერთი გვიწყენს, იტყვის: მე შვილი მივეცი და ისინი სადღეგრძელოსაც არა სმენო. ნუ აწყენინებ მოწყა-

ლე ღმერთსა, ძლივს კაი თვალით არის ჩვენწჳდა.
მეც ქეიფს ნუ წამიხდენ. დალიე, გეთაყვანე!
უთხრა და მიაწოდა ისევ ჭიქა.

დარეჯანმა ჩამოართო ჭიქა, მაგრამ ისეთის მო-
რცხობით, ისეთის თვალების ხამხამით და გემრიელ
ღიმილით, რომ მე მაშინვე მივხვდი, რომ კნენინა უა-
მისოდაც გადაკრულია. ჩამოართო და გადაჰკრა. სა-
საცილო რამ იყო კნენინა: ღვინო თან-და-თან ეკი-
დებოდა, ლოყები აუხაშხაშდა კიდეც, ტუჩებს ღი-
მილი მიეკრა ზედა და აღარა ჰშორებოდა. ქვევი-
თი ტუჩი ძირს ჩამოეშვა და დორბლმა დენა დაუწყო,
თვალები აემღვრია და თავის-თავად ეხუჭებოდა, —
ერთის სიტყვით — დარეჯანი ქეიფზედ იყო. ლუ-
არსაბიც დაითვრა. მიუშვა აღვირი ღვინოსაგან მო-
დუნებულს ენასა და მოჰყვა უგზო-უკვლო ტიტინს.
დარეჯანი სულ თავს აცანცარებდა და შესცინოდა.

— ვენაცვალე კახეთსა! — ამბობდა მთვრალი
ლუარსაბი ენადაბმით, — ვენაცვალე! ეგ არა ყოფი-
ლიყო, არც კახური იქნებოდა. მაშინ მე რალა კაცი
ვიქნებოდი? ჩემს გათქმულ სახელსა მაშინ ვინლა
მოიგონებდა? დღეს თუ ლუარსაბის სახელი იხსე-
ნება სადმე, ღვინის მადლობელი უნდა ვიყო. თუ
კაცი ვარ მე დღეს, აი, ამ შავის ყურძნის წვენითა
ვარ კაცი! ჩემოდენას საქართველოში ორიც არ და-
ლევს, დიდი მსმელი ვარ. მე რომ სიმღერა ვიცოდე,
მთელის კახეთის ღვინო არ მომერევა. ეს არის რომ
არ ვიცი და! სიმღერა ღვინოს ანელებინებს და! თო-
რემ სხვაფრივ რა მიჭირს: ფაშვი კაი მსმელისა მაქვს,
აქ თუნდა ოთხი ჩაფი ღვინო ჩაეტევა. ხომ გახსოვს
ის იმერელი? აი, რომ მოვიდა, დადიანის „პოვერ-
ნია“ ვარო? „პოვერნია“ კი არა, — შენც არ მამი-
კვდე — ის ძალად გამოგზავნეს იმერლებმა: აბა წა-

დიო, კახეთში ერთი დევი კაცი არისო, ლუარსაბ
 თათქარიძე, ოღონდ ის კი დაგვიტყველო და ნახევარ
 იმერეთს შენ მოგცემთო. ეხლა იმან მე რომ დამი-
 ნახა, მაშინვე მიხვდა, რა კაციცა ვარ, იმიტომ „პო-
 ვერნიობა“ დაირქვა, სახელი არ წამიხდესო. კვებ-
 ნაში კი ნუ ჩამომართმევ და ჩემი სახელი სათათ-
 რემდინ არის გავარდნილი, იმერეთშიაც მისულა ჩემა
 ქება. მაგრამ აი, ამ შენმა უხეირო ლუარსაბმა ასე
 გაგინადე ის ფხიკიანი იმერელი, რომ, რომ... სულ
 ჩემი მზე ვაფიცებინე. თითონვე თავის პირით მი-
 თხრა: ბაყბაყ-დევი ხარო. თითიც მომიკაკვა და
 ყურში ჩუმად ჩამჩურჩულა: სანაძღვეო მოიგეო, ნა-
 ხევარი იმერეთი შენი უნდა იყოსო. რომ მეჩივლა,
 რასაკვირველია, იმ ნახევარს გამოვიტანდი, მაგრამ
 ჩვენი მამა-პაპის მამულებიც მაშინ ისე ოხრად
 გვრჩებოდა და იმერეთი რაღად მინდოდა? ეხლა ოხ-
 რად აღარ დაგვრჩება: ვენაცვალე შენს სტომაქსა!
 ეხლა შიგ პატარა თათქარიძე ზის და, მგონია, წი-
 თელ ღვინოში ჭყუპალაობს. უპ, შენი კი ჭირიმე!
 მოდი, ერთი ეგ ნაზი ტუჩები ამოგწუწნო! ეხლა ეგეც
 ხომ შვილი გვეყოლა, აბა ეხლა მაგის ქორწილზედ
 ვიფიქროთ. იცი, რა, დარეჯან? შენ ხომ ბრძენი დე-
 დაკაცი ხარ და არც მე ვარ — ღვთის მადლით —
 სულელი, თოთხმეტის წლისა შესრულდება თუ არა
 — აბა, იანგარიშე, როდის შესრულდება, მგონი ბევ-
 რი ხანი არ გასწევს, მალე შესრულდება, — შე-
 სრულდება თუ არა, ჯვარიც დავწეროთ. რაღას
 უნდა მოვუცადოთ? ეხლა მაგის ქორწილში ლეკურს
 არ ჩამოუვლი? მე კი — ღვთის წყალობა შენა გაქვს
 — ასეთს ბუქნას დავუვლი, რომ იქაურობას სულ
 მტვერი ავადინო... ეხლა იმ იმერელს, რომ ვაჯობე,
 იცი, რა ვუთხარი? წადი-მეთქი, სადაც შენი სთქვა,

იქ ჩვენიცა სთქვი-მეთქი, და იმერლებსაც უთხარი, რომ, რაც თქვენ კრიკინას წვენი გამოუვა, ერთ „ყლაპად“ არ მეყოფა-თქო, და „ყლაპი“ კი კიდევ თქვენზედ დარჩება-თქო. აი, ამისთანა კაცები ვართ კახეთში-მეთქი. მაშ!.. თუ ღმერთი გწამს — კარგად არ მითქვამს?

— კარგად და პატიოსნად.

— მაშ, მოდი ერთი კიდევ ამოვწუწუნო ეგ შენი მარწყვი ლოყები. ეხლა, დარეჯან, შვილის ქორწილში ლეკურს არ ითამაშებ?

— რატომ.

— ჰო, გეთაყვანე! მოდი, იცი, რა ვქნათ? მითამ ეხლა ქორწილია: აბა ერთი... შენებური დიდოური... მე „განდიდურს“ დაგძახებ. თუ გიყვარდე, აი! მითამ ქორწილია. თუნდა ლეკური იყოს, ჰა! მე „პაწ-პაწინა ნიგვზის ტოტს“ დაგძახებ. ჰა და პაწპაწინა ნიგვზის ტოტი! პაწპაწინა ნიგვზის ტოტი! ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი-ჩუპარ, ჩუპრი დარეჯანასა!.. ურას!.. აი, გიდი!.. ქუდი ჭერში!.. კახური კა... ცის... ჭი... რი... იი... მეე... ჩა... აა... რაკ... რაა... კეებს... კუ... უუ... ლა... საა!.. იმ იმერელსაც... კაი... საქმე... დავ-მარ... დავითსაც... თვალმც... გამოს... ძრო... მია... ურას! —

აყროყინებდა სიმღერის ხმაზედ გაბრუებული ლუარსაბი, ჰბოდავდა რალაცეებსა და ამ ბოდვაში ჩაეძინა კიდეცა.

XIV

აღარ გაათავებ? — მკითხავს მოწყენილი, და იქნება გაჯავრებულიც, მკითხველი. — როგორ არა! გავათავებ, მაგრამ იცით, რითა? იმითი, რომ ლუარ-

საბის ბედნიერება დაირღვევა. თუ მაგისტანა მტკიცე ბედნიერებაც დაირღვევა, მაშ რაღა ყოფილა დაურღვეველი ქვეყანაზედ? — დაიძახებს ჩემთან ერთხმად დაღონებული მკითხველი.

მარტო ქვეყანაა, მკითხველო, დაურღვეველი, და ერთი ლამაზი, გონიერი ქართველის ანდაზა: „ის ურჩევნია მამულსა, რომ შვილი სჯობდეს მამასა“, თორემ „ნუ დააგდებ ძველსა გზასაო“ — ეს ჩინეთიდან შემოგვეპარა და რასაც ჩინეთის ფერი ადევს, ის, რასაკვირველია, დაირღვევა ღვთისა და თქვენის წყალობითა, ჩემო ძველი გზის მოყვარევ, მაგრამ მაინც კიდევ საყვარელო ქართველო!..

გაიარა რაოდენმამე ჟამმა და წუთის-სოფლის დაუდგრომელმა ბრუნვამ ბევრი რამ გამოსცვალა დედამიწის ზურგზედ. ამათ შვილი არ მიეცათ. დარეჯანმა ერთი აქიმი დედაკაცი იშოვა და წამლობა დაიწყო, აქიმა დედა-კაცმა ერთი რაღაც წამალი მისცა, მთელი ორი კვირა ასმევდა და მესამე კვირას კი დარეჯანს ფეხები გააჭიმინა. დარჩა ქვრივად საწყალი ლუარსაბი. წვერი დაიყენა, შავები ჩაიცვა. თავისი ბედნიერება სულ დარეჯანთან დამარხა. ორი სიამოვნებალა დარჩა ამ ტრიალ ქვეყანაზედ: ერთი მადა; მეორე ისა, რომ ლამაზისეული ფეხთ უჯდა ხოლმე, როცა ძილს დააპირებდა ბატონი, ფეხის გულზედ და კანჭებზედ ხელს უსვამდა და ისე აძინებდა. ესლა იყო ამისათვის ნუგეშად, თორემ ის პატიოსანი ფაშვი ჩამოებლერტა, ის ხაშხაში ლოყები ჩაუყვითლდა, ის დიდრონი ძროხის ოდენა თვალეები უგემურად მიელივა, ის სამკეცი ფაფუკი ლაბაბი გუდა ლელვსავით გაუხდა, ამასთანაც ის თავისებური განსხვავებითი მუდამი ღიმილი სახიდან დაეკარგა, — ერთის სიტყვით, წახდა კაკალი კაცი. მწუხარებამ

ესე იცის, ბოლოს, ფერისცვალობის დღეს, რაღაც ეშმაკად, ნათლიმამამ ნახევარი ლიტრა კალმახი მო-
ართვა. ჯავრისაგან იმ კალმახს ლაზათიანად მიაძღა.
მოუვიდა კუჭის ანთება და ჩაჰბარდა პატრონსა.

მოკვდა ლუარსაბიცა ისე, როგორც იხოცებიან
ბევრნი ჩვენგანნი, რომელნიც არც თავის სიცოცხ-
ლით უმატებენ რასმეს ქვეყანასა და არც თავის სი-
კვდილით აკლებენ.

წაიშალა ამ ორთა გვამთა ცხოვრების კვალი
დედამიწის ზუგრზედა. რისთვის მოვიდნენ და რის-
თვის წავიდნენ? ნუთუ ნახევარი საუკუნე იმისთვის
იცხოვრეს, რომ ოთხი ფიჭვის ფიცარი ეშოვნათ და
სამ-სამი ადლი მიწა? ან კიდევ ქვაზედ წაიწერონ,
რომ „ჩუ... წლამდინ თავადი ლუარსაბი თათქარიძე
და მისი კნენია დარეჯანი ცოცხალნი ყოფილან და
მერე დახოცილან“? სხვა ხომ არაფერი გვეტყვის,
რომ ესენი ამ ქვეყანაში ყოფილან და უცხოვრიათ.
„წამკითხველო შენდობა გვიბძანეთო“, ამბობს იმა-
თი ქვის ზედწარწერილი, ნახევარი საუკუნე ამისთვის
იცხოვრეს ამ ქვეყანაზედ, რომ ბოლოს მაინც კიდევ
„შენდობა“ ითხოვონ და საბოდიშოდ გაიხადონ საქ-
მე? უფროსთაგანს ქართველის საფლავის ქვას რომ
აწერია „შენდობა გვიბძანეთო“, ეხლა მესმის, რის-
თვისაც აწერია. მაგ შესანდობარს და შესაბრალისს
ჩვეულებას თავისი აზრი და საფუძველი ჰქონია, მაგ-
რამ არ გითარგმნი კი, მკითხველო! თუ კაი გული
გაქვს და გამჭრე გონება, შენც თითონ ჩემზედ უკე-
თესად მიხვდები, თუ არა და, თქმა საჭირო არ არის.
ტყუილად გულს გატკენ, გაგარისხებ და ის რისხვა
ისე აგიბამს თვალსა, რომ სხვას შენზედ მეტადაც
რომ გული სტკიოდეს, ამას აღარ დაინახავ და იმის
გულის-სატკენ სიტყვას მუხანათობაში ჩამოართმევ

მე გავათავე და შენ, რაც გინდა, ჰქმენ, მკითხველო! გინდა იცინე, გინდა იტირე, როცა ამ ამბავს წაიკითხავ. ორივეს საბუთი ისევ ამავე მოთხრობაში გაქვს, თუ ოდესმე თვალი აგინილებია და შენს გარშემო რაც გინახავს, იმაზედ გონება გივარჯიშებია, — ნახავდი, რომ ხშირად ერთი და იგივე საგანი ზოგს აცინებს, ზოგს ატირებს. მე მინახავს ერთი მოხუცებული, ღარიბი, შიშველ-ტიტველი, ფეხებდახეთქილი დედაკაცი. ვინ იცის, რა-გვარ უბედურობისაგან ლოთად ჩავარდნილიყო და ლოთობაში სამუდამოდ დაეკარგა თავისი დედაკაცობა და ადამიანობა. მე მინახავს ის საცოდავი დედაკაცი, ქალაქის ბიჭებს დაეჭირათ და ხუთ გროშად მთელი საათი ახტუნებდნენ პამპულასავით. მე მინახავს, რომ იმათში ბევრი იცინოდა და ზოგიერთს კი ამ საცოდავის დედაკაცის მაგ ყოფაზედ გული უტიროდათ. ვინ იყო ამათში მართალი? მოცინარენი, თუ მოტირალენი? ორივენი, იმიტომ რომ ერთნი თვალითა ჰხედავდნენ მარტო და თვალისათვის მართლა სასაცილო იყო, მეორენი კი თვალითაცა და გონებითაცა. გონებას კი — ძნელად თუ გაეცინება. სჩანს, შეიძლება, რომ ერთი და იგივე ამბავი სატირალიც იყოს და საცინარიცა, — ეგ იმაზედ არის დამოკიდებული, როგორი აგებულებისა ხარ: თუ იმისთანა გონების ძალა გაქვს, რომ, რაც უნდა მწუხარე ჭეშმარიტება იყოს, გულდაგულ შეხვდები, და თუ იმისთანა გულიცა გაქვს, რომ უბედურს და გზა-კვალ-არეულს შეიბრალებ. ამისთანა სასაცილო ამბავი უფრო ხშირად უნდა გატირებდეს შენა, თუ არა და იცინე, რამდენიც გენებოს. იცინე და თანაც გაჯავრდი ამ მოთხრობის დამწერზედ და მამიგონე ჭორი — შენ ხომ ჭორების მოგონება გიყვარს — რომ მე ვითომც ქართველო-

ბას ვლალატობ, რადგანაც იმის სასაცილო ამბავს გი-
ამბობ და არა ვმალავ ზოგიერთ გულ-მოკლე პატ-
რიოტივით. ვიცი, რომ, ჩვენდა საუბედუროდ,
თქვენში, მკითხველო, ძნელად იპოვება იმისთანა
კაცი, რომ მართალს სიტყვას გონება გაუსწოროს.
ვიცი ეს და მაინც კიდევ პირში — როგორც მოყვა-
რე — გეტყვი, რომ ლუარსაბი და დარეჯანი შენს
კალთაში დაბადებულან და შენის ძუძუთი გაზრდი-
ლან. გინდა მიწყინე, გინდა არა. თუ იმათ დასცინებ,
მითამ შენის თავისთვის დაგიცინია, თუ დასტირებ—
ეგ კაი ნიშანია: სჩანს, სწუხხარ, რომ ამისთანანი
ვართ, სჩანს შენის თავის გასწორების განზრახვამ
ფრთა აიბა. ღმერთმა ქნას, რომ ეგ აგრე იყოს.

მე თუ შენ მიყვარხარ, მკითხველო, იმისთვის
მიყვარხარ, რომ იმედი მაქვს ეგ გასწორების გან-
ზრახვა, დღესა თუ ხვალე, შენში გაიღვიძებს. ამ
იმედს ნუ წაგვართმევ. ნუ იფიქრებ, რომ ამ მო-
თხრობას შენი გაჯავრება უნდა. ამას მარტო ის
უნდა, რომ შენ დაგანახვოს — რამოდენადაც შეძ-
ლება აქვს — შენი ცუდი, შენი ავი, რომ იცოდე.
რა გაისწორო. მინამ სარკეში არ ჩაიხედავ, ან სხვა
არ გეტყვის, ხომ ვერ გაიგებ, რომ პირზედ ური-
გობა რამ გატყვია? ეს მოთხრობა სარკე იყოს და
მე — თუ გინდა — მთქმელი ვიქნები. დააკვირდი,
იქნება გენიშნოს რამე. ესეც იცოდე: მარტო შენი
მტერი დაგიმალავს, შენს სახეზედ რომ ურიგობა
ჰნახოს რამე, მოყვარე კი მაშინვე სარკეს მოგიტანს,
რომ გაისწორო და ხალხში არ შერცხვე. მეც მო-
ყვარესავით გექცევი, — სარკე მოგიტანე, ამაზედ
როგორ უნდა გამიწყრე?! რა ვუყოთ, თუ ეს სარკე
გაბზარული გამოდგება და შიგა-და-შიგ ლაქებიანი-
ცა? რაცა მქონდა, ის მოგართვი, როგორც შემეძლო

ისე დაგეხმარე. თუ მაინც-და-მაინც წყრომას არ და-
იშლი, შენი ნებაა. მე შენის წყრომისა არ მეშინიან.
მაშინ მხოლოდ დავლონდები, რომ შენშიაც მოვ-
ტყუედი; რომ შენ ის არა ჰყოფილხარ, რაც მეგონე.
მაშინ გულ-ხელდაკრებილს ესლა დამრჩება სათქმე-
ლად: მე მიყვივლია და გათენდება თუ არა, — ეგ
ღმერთმა იცის! წყრომა კი რომ არა ყოფილიყო, ეგ
გათენება, ჩვენც კარგა გვეცოდინებოდა, როდისაც
იქნებოდა!..

სხვაფრივ მშვიდობით ბძანდებოდეთ და შენდო-
ბით იხსენიებდეთ მონასა თქვენსა...

1858—1863 წ. *)

*) პირვანდელი ესკიზი მოთხრობისა (— ნაწყვეტში
„კ ა კ ო“) — ეკუთვნის 1858 — 1859 წლ. — ხოლო აქ მო-
თავსებული ბოლო რედაქცია შესრულებულია 1863 წელს.
რ ე დ.

